T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EDİRNE'DE REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI KAPSAMINDA ZİNCİRLİKUYU MESCİDİ ALTERNATİF REKONSTRÜKSİYONU

ALEYNA BESTE KARADAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı: Tülay CANITEZ

EDİRNE-2022

ALEYNA BESTE KARADAYI'nın hazırladığı **"EDİRNE'DE REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI KAPSAMINDA ZİNCİRLİKUYU MESCİDİ ALTERNATİF REKONSTRÜKSİYONU"** başlıklı bu tez, tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından Mimarlık Anabilim Dalında bir **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Ünvan, Ad, Soyad): İmza

Prof. Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN

Prof. Dr. H. Burcu ÖZGÜVEN

Dr. Öğr. Üyesi Tülay CANITEZ

Tez Savunma Tarihi: 11/01/2022

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi TÜLAY CANITEZ

Tez Danışmanı ……

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü onayı

……
Prof. Dr. Hüseyin Rıza Ferhat KARABULUT

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALINI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

11 / 01 / 2022

Aleyna Beste
KARADAYI

Yüksek Lisans Tezi

Edirne'de Rekonstrüksiyon Uygulamaları Kapsamında Zincirlikuyu Mescidi Alternatif Rekonstrüksiyonu

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

ÖZET

Toplumların sahip olduğu kültürel mirasların gelecek kuşaklara aktarılması ve bu mirasların korunması son birkaç yüzyıldır tartışılmaktadır. Bu konuda geliştirilen koruma kuramı ve yaklaşımları, tüzükler, yönetmelikler, ulusal ve uluslararası anlaşmalar dünya politikası hâline gelmiştir. Tarih boyunca kültür varlıkları yangın, deprem, sel gibi zamanın yıpratıcı etkilerinin yanı sıra hukuki, idari, kültürel, ekonomik, sosyal ve toplumsal nedenlerle yok olmuştur. Yok olan bu tarihi yapıların tekrar kazandırılması amacıyla mimari rekonstrüksiyon tekniği ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; amaç, yöntem, kapsam ve kaynaklar açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, koruma kavramının bir parçası olarak nitelendirilen mimari rekonstrüksiyonun uygulanma gerekçelerinin ve koşullarının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla koruma kavramı, kültürel ve mimari miras tanımları, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası tüzükler, bildiriler, anlaşmalar ile yürürlükte olan yasal düzenlemelerin ilgili başlık ve maddeleri incelenmiştir. Bölüm sonunda rekonstrüksiyon yönteminin olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, hakkında yeterli veri ve belgelere ulaşılamayan yapıların fiziksel rekonstrüksiyonuna alternatif olarak kullanılan sanal ortam

programları, uygulama yöntemleri ve bunların kültürel mirası korumadaki kullanımları incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde rekonstrüksiyon uygulamalarının değerlendirme ölçütleri belirlenmiş ve bu ölçütlere göre, Edirne'de 2000 – 2021 yılları arasında gerçekleşen anıt eserlerin rekonstrüksiyonları değerlendirilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak, beşinci bölümde Edirne'de bulunan Zincirlikuyu Mescidi'ne alternatif bir rekonstrüksiyon önerisi getirilmiştir.

Sonuç bölümünde tüm bölümler bütün olarak değerlendirilmiş ve yeterli verilere ulaşmadan yapılan başarısız bir rekonstrüksiyon yerine, günümüz teknolojisinin olanaklarından faydalanılarak gerçekleşecek alternatif rekonstrüksiyon çalışmalarının yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Yıl :2022

Sayfa Sayısı :155

Anahtar Kelimeler :Edirne, Yeniden Yapım, Rekonstrüksiyon, Koruma, Zincirlikuyu Mescidi, Alternatif Rekonstrüksiyon.

Master's Thesis

Alternative Reconstruction of Zincirlikuyu Masjid within the scope of Reconstruction Practices in Edirne.

Trakya University Institute of Natural Sciences

Department of Architecture

ABSTRACT

The transfer of cultural heritages to future generations owned by societies throughout history and the protection of these heritages have been discussed for the last few centuries. Protection theory and approaches, statutes, regulations, national and international treaties developed in this regard have become world politics. Throughout history, cultural properties have disappeared due to the wearing effects of time such as fire, earthquake and flood as well as legal, administrative, cultural, economic, social and societal reasons. Architectural reconstruction technique has emerged in order to regain these destroyed historical buildings.

In the first part of the study, the purpose, method, scope and resources are explained.

In the second part of the study, the concept of protection, definitions of cultural and architectural heritage, national and international regulations, declarations, treaties on this subject and related titles and articles of the legal regulations in force are examined in order to better understand the reasons and conditions for the implementation of architectural reconstruction, which is considered as a part of the concept of protection. At the end of the chapter, the positive and negative aspects of the reconstruction method are discussed.

In the third part of the study, the virtual environment programs used as an alternative to the physical reconstruction of the buildings for which sufficient data and documents cannot be reached, their application methods and their use in architectural cultural preservation are examined.

In the fourth part of the study, the evaluation criteria of the reconstruction applications were determined and the reconstructions of the monuments that took place in Edirne between 2000 and 2021 were evaluated according to these criteria. Based on these data, in the fifth chapter, an alternative reconstruction proposal was made for Zincirlikuyu Masjid in Edirne.

In the conclusion part, all sections were evaluated as a whole and it was stated that alternative reconstruction studies should be carried out by using the opportunities of today's technology, instead of an unsuccessful reconstruction without obtaining sufficient data.

Year :2022

Number of Pages :155

Keywords :Edirne, Reconstruction, Protection, Alternative Reconstruction, Zincirlikuyu Masjid.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince konunun belirlenmesinde ve hazırlık sürecinin her aşamasında emeği olan, tecrübesini ve yoğun geçmekte olan iş hayatı dolayısıyla değerli zamanını esirgemeyerek bana yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tülay CANITEZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmasındaki araştırmalarım için gerekli bilgi ve belgelerin sağlanması noktasındaki desteklerinden ötürü Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

Son olarak hayatım boyunca desteğini sürekli hissettiğim, hayatımın her alanında en büyük destekçilerim olan canım annem Nezahat BEŞEVLİ, canım babam Zeki BEŞEVLİ, sevgili eşim Furkan KARADAYI'ya, bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan biricik arkadaşım Semanur ADIBELLİ'ye ve tüm aileme teşekkür ederim.

*Canım dedem **Kemal UZUN**'a ithafen...*

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....iv

TEŞEKKÜR.....viii

KISALTMALAR DİZİNİ.....xii

ŞEKİLLER DİZİNİ.....xiii

ÇİZELGELER DİZİNİ.....xviii

1. BÖLÜM.....1

GİRİŞ.....1

1.1. Amaç ve Kapsam.....3

1.2. Kaynaklar ve Yöntem.....3

2. BÖLÜM.....5

KORUMA KAVRAMI VE MİMARİ MİRASI KORUMA TEKNİĞİ OLARAK REKONSTRÜKSİYON.....5

2.1. Koruma Kavramı.....5

2.2. Rekonstrüksiyon Kavramı.....8

2.3. Uluslararası Tüzüklerde Rekonstrüksiyon.....15

2.4. Ülkemizde Yasalar Çerçevesinde Rekonstrüksiyon.....18

2.5. Rekonstrüksiyonda Karşılaşılan Sorunlar ve Fırsatlar.....20

3. BÖLÜM 31

ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN KÜLTÜREL MİRASI KORUMADA KULLANIMI 31

3.1. Rekonstrüksiyon Uygulamalarında Sanal Ortam 31

3.2. Mimari Rekonstrüksiyon Uygulamalarında Sanal Gerçeklik 35

3.3. Artırılmış Gerçekliğin Kültürel Mirası Korumada Kullanımı 36

4. BÖLÜM 40

REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ VE EDİRNE'DEKİ REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 40

4.1. Rekonstrüksiyon Ölçütleri 40

4.2. Edirne Konumu 45

4.3. Edirne Tarihçesi 45

4.4. Edirne'de Rekonstrüksiyon Uygulamaları 49

4.4.1. Gazi Turhan Bey Cami ve Türbesi 50

4.4.2. Hasan Sezai Cami 60

4.4.3. Medrese Ali Bey Cami 71

4.4.4. Taşlık Cami 83

4.4.5. Kazasker (Kazas) Salih Mescidi 95

5. BÖLÜM 105

ZİNCİRLİKUYU MESCİDİ VE ALTERNATİF REKONSTRÜKSİYONU 105

5.1. Zincirlikuyu Mescidi 105

5.1.1. Konum 105

5.1.2. Tarihçe 106

5.1.3. Rölöve Çalışmaları 107

5.1.4. Yapının Restitüsyon Projesi 111

5.1.5. Benzer Dönem Yapıların İncelenmesi 113

5.1.6. Zincirlikuyu Mescidi İçin Alternatif Rekonstrüksiyon Önerileri 118

5.1.7. Sanal Rekonstrüksiyonu Yapılacak Zincirlikuyu Mescidi İçin Restorasyon Müdahale Kararları 121

SONUÇ 129

KAYNAKÇA 132

ÖZGEÇMİŞ 137

KISALTMALAR DİZİNİ

EKVKBK : Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

EVBM : Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü

GEEAYK : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu(mülga)

ICCROM :Uluslar arası Koruma Çalışmaları Merkezi ve Kültür Varlıklarının Restorasyonu

ICOMOS : Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

KTVKYK : Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Ankara'da Bulunan Atatürk Evi 10
Şekil 2.2. Carcassone Surları 19. Yüzyıl 11
Şekil 2.3. Pierrefonds Şatosu 1901 11
Şekil 2.4. a) 1840 Yılına Ait Katolik Kenti b) 1440 Yılına Ait Katolik Kenti 12
Şekil 2.5. Varşova Kenti a) Bombalama Sonrası 13
Şekil 2.6. a. Konjic Köprüsü 1930 yılıb. Konjic Köprüsü 2021 14
Şekil 2.7. Kaiser-Wilhelm-Gedachtniskirchei 1939 Senesinde 14
Şekil 2.8. Kilisenin Harabesi, 1954 15
Şekil 2.9. Esma Sultan Cami 21
Şekil 2.10. a) Rekonstrüksiyon Çizimi 22
Şekil 2.11. a) Doğu Pagodası b) Yeniden İnşa Edilen Batı Pagodası 23
Şekil 2.12. Benjamin Franklin Evi 24
Şekil 2.13. Basilica di Siponto 25
Şekil 2.14. Basilica di Siponto (Edoardo Tresoldi Çizimi) 25
Şekil 2.15. Basilica di SipontoYapım Aşaması 26
Şekil 2.16. Tel ile İnşa Edilen Yapı Elemanları Görünüm 26
Şekil 2.17. Ferhad Paşa Cami 27
Şekil 2.18. a) Mostar Köprüsü Yıkımı b) Yeniden Yapım Sonrası 28
Şekil 3.1. Sanal Ortamda Oluşturulan Sanal Tur 32
Şekil 3.2. Yapının Aynı Saat diliminde a) Ön Cephelerinin Günışığını Kullanması b) Arka Cephelerinin Günışığını Kullanması 33
Şekil 3.3. Lumion Uygulamasında 3D Tasarım 34
Şekil 3.4. Genç Odası Tasarımının Farklı Işıklandırması 34
Şekil 3.5. Notre Dame Katedrali Sanal Rekonstrüksiyon 37
Şekil 3.6. Sinhaya Kalıntıları 38
Şekil 3.7. Sinhaya'nın Artırılmış Gerçeklik Kullanılarak Gerçekleşen Rekonstrüksiyonu 38

Şekil 3.8. Sanal Ortamda Halep Minaresinin Rekonstrüksiyonu.....39
Şekil 4.1. Edirne İl Sınırı 45
Şekil 4.2. a) 2. Yüzyılda Edirne b) 14. Yüzyılda Edirne 46
Şekil 4.3. Fransız Albay Osmont 1854 Haritası.....46
Şekil 4.4.Mehmed Selami 1882 Edirne Haritası.....47
Şekil 4.5. a) Edirne (1889) İlk İmar Planı b) Edirne (1975) Harita 48
Şekil 4.6. 1) Hasan Sezai Cami 2) Kazasker Salih Mescidi 3) Taşlık Cami 4) Medrese Ali Bey Cami 49
Şekil 4.7. Gazi Turhan Bey Cami Konumu 50
Şekil 4.8. Gazi Turhan Bey 1974 Rölöve Plan ve Kesit 51
Şekil 4.9. 1930 Yılında Gazi Turhan Bey Cami 51
Şekil 4.10. Gazi Turhan Bey Cami Kazı Öncesi.....52
Şekil 4.11. Gazi Turhan Bey Cami Kazı Sonrası.....53
Şekil 4.12. Rekonstrüksiyon Kesiti.....53
Şekil 4.13. Restorasyon Sonrası.....54
Şekil 4.14. Gazi Turhan Bey Cami Rölöve Planı.....55
Şekil 4.15. Rölöve Görünüş 56
Şekil 4.16. Restorasyon Görünüş.....56
Şekil 4.17. Gazi Turhan Bey Cami İç Mekân Fotoğrafı 57
Şekil 4.18. Gazi Turhan Bey Cami Restorasyon Öncesi Mihrap.....57
Şekil 4.19. Gazi Turhan Bey Kubbe Rekonstrüksiyon Öncesi ve Sonrası Görünüm.....58
Şekil 4.20. a) Eski Görsel b) Yeniden Yapım Sonrası.....59
Şekil 4.21. Hasan Sezai Cami Konumu 60
Şekil 4.22. Hasan Sezai Cami Vaziyet Planı.....60
Şekil 4.23. Hasan Sezai Dergâhı.....61
Şekil 4.24. Hasan Sezai Türbesi ve Mescidi Kazı Sonrası 62
Şekil 4.25. Rölöve Kesiti 63
Şekil 4.26. Hasan Sezai Cami Restorasyon Sonrası 63
Şekil 4.27. Rölöve Planı.....64
Şekil 4.28. a) Eski hali b) Restorasyon Planı.....65
Şekil 4.29. Restorasyon Revizyon Planı 65

Şekil 4.30. Hasan Sezai Türbesi ve Mescidi Restorasyon Sonrası Kadınlar Mahfili ve Kubbe 66
Şekil 4.31. Hasan Sezai Cami Eski Fotoğraf – Tarihsiz 66
Şekil 4.32. Hasan Sezai Cami Güneybatı Cephesi Ahşap Kaplı Cumba 67
Şekil 4.33. Restorasyon Revizyon Projesi a) Kuzey Cephesi b) Doğu Cephesi 67
Şekil 4.34. İç Mekân Görüntüsü 68
Şekil 4.35. Hasan Sezai Cami Kubbe 69
Şekil 4.36. a) Eski Görsel-1900'ler b) Yeniden Yapım Sonrası 70
Şekil 4.37. Medrese Ali Bey Cami Konumu 71
Şekil 4.38. Medrese Ali Bey Cami 1917 Tarihli Fotoğrafı 72
Şekil 4.39. İbrahim (Ali) Bey Mescidi'nin 1917 Tarihli Fotoğrafı 73
Şekil 4.40. Medrese Ali Bey Cami Kazı Öncesi 74
Şekil 4.41. Medrese Ali Bey Camii Kazı Sonrası 75
Şekil 4.42. Medrese Ali Bey Cami Yeniden Yapım Sonrası 76
Şekil 4.43. a) Rölöve Planı b) Rekonstrüksiyon Planı 77
Şekil 4.44. Kuzeybatı ve Güneybatı Cephesi 78
Şekil 4.45. Minber ve Pencere Açıklığı 78
Şekil 4.46. Medrese Ali Bey Mihrap ve Kubbe Penceresi 79
Şekil 4.47. Medrese Ali Bey İç Mekân 79
Şekil 4.48. Medrese Ali Bey Cami Kesiti 80
Şekil 4.49. Medrese Ali Bey Cami Minaresi 81
Şekil 4.50. a) Eski hali - 1917 b) Yeni Hali 82
Şekil 4.51. Taşlık Cami Konumu 83
Şekil 4.52. Taşlık Cami Eski Fotoğraflar Tarihsiz 84
Şekil 4.53. Taşlık Camii Kazı Öncesi Görünüm 85
Şekil 4.54. Taşlık Cami Restorasyon Öncesi Kesit ve Görünüşleri 86
Şekil 4.55. Taşlık Cami Rölöve Planı 87
Şekil 4.56. Taşlık Cami Restorasyon Planı 88
Şekil 4.57. Taşlık Camii Restorasyon Sonrası Beden Duvarları 89
Şekil 4.58. Restorasyon Kesit ve Restorasyon Görünüş 90
Şekil 4.59. Rekonstrüksiyon Sonrası Harim ve Kadınlar Mahfili 90
Şekil 4.60. Taşlık Camii Rekonstrüksiyon Sonrası Mihrap ve Minber 91

Şekil 4.61. Taşlık Camii Restorasyon Sonrası ve Kubbe 91
Şekil 4.62. Taşlık Cami Kazı Sonrası 92
Şekil 4.63. Taşlık Cami Rekonstrüksiyon Sonrası Minare 93
Şekil 4.64. a) Eski görsel – 1917b) Yeni görsel 94
Şekil 4.65. Kazasker Salih Mescidi Konumu 95
Şekil 4.66. Kazasker Salih Mescidi Kazı Öncesi 96
Şekil 4.67. Kazasker Salih Mescidi Kazı Sonrası 97
Şekil 4.68. Kazasker Salih Mescidi Minaresi Rölöve Kesit 97
Şekil 4.69. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Sonrası 98
Şekil 4.70. Rölöve Planı 99
Şekil 4.71. Restorasyon Plan 99
Şekil 4.72. Kazasker Salih Mescidi Kapıları 100
Şekil 4.73. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Öncesi ve Sonrası 101
Şekil 4.74. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Sonrası Harim 101
Şekil 4.75. Kazasker Salih Cami Mescidi Mihrap 102
Şekil 4.76. No:1 Süleymaniye Cami No2: Yeşilce Cami No3: Süle Çelebi Cami 103
Şekil 4.77. a) Rekonstrüksiyon Öncesi b) Rekonstrüksiyon Sonrası 104
Şekil 5.1. Zincirlikuyu Mescidi Konumu 105
Şekil 5.2. Zincirlikuyu Mescidi Levhası 106
Şekil 5.3. No1: Çavuş Bey Cami, No2: Hacı İvaz Cami, No3: Zincirlikuyu Cami No4: Surp Karabit Kilisesi 112
Şekil 5.4. Eski Fotoğraf 112
Şekil 5.5. Zincirlikuyu Mescidi Minare 116
Şekil 5.6. Zincirlikuyu Mescidi Vaziyet Planı 120
Şekil 5.7. Zincirlikuyu Mescidi Çevresi ve Sergi Alanı Üst Örtü 120
Şekil 5.8. Zincirlikuyu Mescidi Bilgileri İçeren Quarcode Okuyuculu Pano ve Çevresi 121
Şekil 5.9. Minarenin Programda Görünümü 123
Şekil 5.10. Çatı Görünümü 124
Şekil 5.11. Çatı Oluşturma Görünüm 124
Şekil 5.12. Çatı Renklendirme Görünüm 124
Şekil 5.13. Telefon Kamerası ile Levha Üzerinde Okutulan Quarcode Örneği 125

Şekil 5.14. Uygulama Arayüzü - 1 126
Şekil 5.15. Uygulama Arayüzü - 2 126
Şekil 5.16. Zincirlikuyu Mescidi'nin 3D Sanal Rekonstrüksiyonu - Görünüş 127
Şekil 5.17. 3D Sanal Rekonstrüksiyonu Yapılan Zincirlikuyu Mescidi'nin Yerinde Görünümü 128

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Rekonstrüksiyonun Yönleri 29
Çizelge 4.1. Rekonstrüksiyonun Önemli Ölçütleri 41
Çizelge 4.2. Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri/ Değerlendirme Tablosu 44
Çizelge 4.3. Gazi Turhan Bey Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu 59
Çizelge 4.4. Hasan Sezai Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu 70
Çizelge 4.5. Medrese Ali Bey Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu 82
Çizelge 4.6. Taşlık Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu..... 94
Çizelge 4.7. Kazasker Salih Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu..... 104
Çizelge 5.1. Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler Tablosu..... 114
Çizelge 5.2. Zincirlikuyu Mescidi Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu 118

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumların anılarını oluşturan, geçmiş yıllardaki kullanım değerleri ile tarihe belgelik eden ve döneminin şehircilik anlayışı içerisinde toplumun belleğinde yer edinmiş olan yapıların yok olması sonucunda geçmişin izlerinin tekrar canlandırılması ve yaşatılarak gelecek nesillere aktarılması ihtiyacı meydana gelmiştir. Bu kapsamda çeşitli tartışma platformlarında ortaya çıkan uluslararası tüzükler, bildiriler ve anlaşmalar esas alınarak yeniden yapma (rekonstrüksiyon) çalışmaları başlamıştır.

Bu tezin konusu olan rekonstrüksiyon kavramı ortaya çıkışından beri tartışma konusu olmuştur. Rekonstrüksiyon uygulamasının koruma yöntemi olup olmadığı günümüzde halen tartışılmaktadır. Rekonstrüksiyon kavramı koruma teknikleri arasında en son çare olarak gösterilmektedir.

Mimari korumanın ana eksenlerinden birini çizen Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc'ün (1817-1879) "üslup birliği" şeklinde adlandırılan restorasyon çalışmalarının aslında rekonstrüksiyon yöntemi olduğu bilinmektedir (Mazlum, 2014). Viollet-le-Duc, tarihi yapıyı yorumlayarak, yapının hiç var olmadığı şekilde yeniden ayağa kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak onun bu yaklaşımı, yapının zaman içinde aldığı eklerden temizlemesi ile ona yeni bir form kazandırması, kültürel mirasın sahip olduğu tarihsel değeri yok etmesi sebebi ile yapıya saygısızlık olarak eleştirilmiştir. Bu görüşe tepki John Ruskin ve William Morris'ten gelmiştir. Romantik görüşün öncüleri Ruskin ve Morris, yapıları olduğu gibi bırakmanın en iyi koruma yöntemi olduğunu, yapıda oluşan değişikliklerin, yapının belge değerini kaybettirdiğini savunmaktadır. Bu tartışmaların akabinde ortaya çıkan çağdaş restorasyon ilkelerinin öncüsü Camillo

Boito, yapılarda yapılacak tüm değişikliklerin aldatıcı sonuçlara neden olabileceğini savunmaktadır. Boito, zorunlu olmadıkça yapıların yeniden ayağa kaldırılmasından kaçınılması gerektiğini, yapıya eklenen eklerin muhafaza edilmesini ve yapıya uygulanan tüm müdahalelerin okunur bir biçimde yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dünyada rekonstrüksiyon uygulamalarının ivme kazandığı bir dönem olan I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında restorasyon kuramına değerli katkılar getiren Cesare Brandi, rekonstrüksiyon uygulaması sonucu ayağa kaldırılan yapıda tarihsel bir değerden bahsedilemeyeceğini söyleyerek, uygulamanın bir kopya olduğunu savunmaktadır (Jokilehto, 2002). Bu tartışmalara uluslararası bildiri, tüzük ve anlaşmalarla birlikte tanım ve uygulama ölçütleri getirilmiş olsa da halen en çok tartışılan konulardan biri olmaya devam etmektedir.

Tartışılan bir diğer konu, yeniden yapım yönteminin koruma tekniği olarak, değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Bu yöntem ile yok olmuş veya yok olmaya yüz tutmuş yapı ve yapı gruplarının yeniden canlandırılması hedeflenmektedir. Yapılar yeniden ayağa kaldırılırken sahip olduğu değerleri yitirmemelidir. Bu nedenle yapının özgün haliyle, özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, yoruma yer verilmeden yapılması önceliklidir.

Rekonstrüksiyonu gerçekleşecek yapının özgünlüğünü koruyabilmesi için yapıya ait tüm verilerin eksiksiz bir şekilde temin edilmesi gerekmektedir. Yapının ancak özgün cephe, plan şeması, malzeme ve yapım tekniğine uygun olacak şekilde inşası ile istenilen sonuca ulaşılmaktadır. Özgün haline uygun kalınmadan yapılan rekonstrüksiyonların taklitten öteye gidemeyeceği şeklinde bir görüşü savunanların aksine; yapıya ait doğru ve somut belgelere hiçbir zaman ulaşılamayacağını, bu sebeple de tercih edilmemesi gerektiğini savunanlarda vardır.

Bu tartışmalar ışığında çalışmada rekonstrüksiyon uygulamalarının tarihsel sürecinin yanı sıra koruma kavramı ile kültürel ve mimari miras tanımları, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası tüzükler, bildiriler, anlaşmalar ile yürürlükte olan yasal düzenlemelerin ilgili başlık ve maddeleri incelenmiştir. Bununla birlikte mimari rekonstrüksiyonun uygulanabilme şartları ve ölçütleri belirlenerek Edirne'deki örnekleri değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan veriler ile Zincirlikuyu Mescidi'nin yeniden yapımı için alternatif koruma önerileri geliştirilmiştir.

1.1. Amaç ve Kapsam

Çalışma, günümüzde kültür varlıklarına ilişkin restorasyon müdahale biçimleri içinde son çare olarak gösterilen rekonstrüksiyon kavramını, tanım ve içerik bakımından irdeleyerek tüm yönleriyle anlaşılmasını amaçlamaktadır.

Çalışma ile günümüze ulaşamayan kültür varlıklarının yeniden yapımı sırasında günümüz teknolojisinin olanaklarından faydalanılarak gerçekleşecek alternatif rekonstrüksiyon yöntemlerinden biri olan artırılmış gerçekliğin kullanım alanlarını, olumlu veya olumsuz yönlerini değerlendirerek Zincirlikuyu Mescidi rekonstrüksiyonunu gerçekleştirmek de amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde rekonstrüksiyon kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için koruma kavramı, mimari ve kültürel miras tanımları, konuya ilişkin uluslararası ve ulusal tüzük, bildiri, anlaşmalar ile yürürlükte olan yasal düzenlemelerin ilgili başlık ve maddeleri açıklanmıştır. Dünyada ve Türkiye'de örnekleri ele alınarak, rekonstrüksiyon yönteminin getirdiği sorunlar ve fırsatlar analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde mimaride sıklıkla kullanılan artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının kültürel mirası korumada kullanımı irdelenmiş, örnekleri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde örneklem alan olarak seçilen Edirne'de rekonstrüksiyonu gerçekleşen 5yapıyı incelemek ve değerlendirmek üzere rekonstrüksiyon ölçütleri belirlenerek bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Seçilen tüm yapılar bu tablo ölçütleri dâhilinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Zincirlikuyu Mescidi'nin yeniden inşası için alternatif rekonstrüksiyon önerisi getirilmiştir.

Sonuç bölümünde tez çalışması kapsamında elde edilen veri ve çalışmalardan yola çıkarak, tüm bölümler bütün olarak değerlendirilmiştir.

1.2. Kaynaklar ve Yöntem

"Edirne'de Rekonstrüksiyon Uygulamaları Kapsamında Zincirlikuyu Mescidi'nin Alternatif Rekonstrüksiyonu" isimli tez konusu belirlendikten sonra, rekonstrüksiyon kavramının açıklama ve tanımlamaların yer aldığı kitaplar, bilimsel

tezler, makaleler ve sempozyum bildirileri araştırılmıştır. Bu kapsamda, kitap, dergi, süreli yayın, makale, yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ile ayrıca yasal çerçevede; 1710 sayılı Eski Eserler Yasası, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca yayınlanan ilke kararları, tüzüklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmada örneklem alan olarak belirlenen Edirne'de, 2000- 2021 tarihleri arasında yeniden inşa edilen yapıların, rekonstrüksiyon uygulamaları değerlendirilmiştir. Yapıların yerinde gözlem ve inceleme ile fotografik tespitleri yapılmıştır. Çalışmada incelenen yapılar için, Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden temin edilen arşiv belgeleri yerinde yapılan gözlem ve inceleme sonucu elde edilen bulgulara göre gerektiği takdirde yeniden düzenlenmiştir. Tarihi yapıların incelenmesinde, Edirne Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden temin edilen yapıların plan paftaları, araştırma raporu, ilgili koruma kurulu kararları, rölöveleri ve fotoğraflarından faydalanılmıştır.

Konuya ilişkin elde edilen analizler, çizimler ve diğer görsel dokümanlar, yazılı kaynaklar eşliğinde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımlama çalışmaları üç aşamada anlatılmıştır. İlk olarak tez kapsamına giren konular hakkında literatür çalışmaları ve tanımlamalar, ikinci olarak Edirne'de bulunan rekonstrüksiyon geçirmiş yapılara ait değerlendirmeler ve son olarak Zincirlikuyu Mescidi'ne alternatif koruma yöntemi örneği yapılmıştır.

2. BÖLÜM

KORUMA KAVRAMI VE MİMARİ MİRASI KORUMA TEKNİĞİ OLARAK REKONSTRÜKSİYON

2.1. Koruma Kavramı

Koruma kavramı tanım olarak ele alındığında, varlıkların mevcut ve olası tehlikelere karşı güven ve emniyet altına alınması biçiminde ifade edilebilir (Mazlum, 2014).Kültürel mirasın korunması, bu mirasların gelecek kuşaklara iletilmesi insanlığın en temel ve en eski içgüdülerindendir (Erder, 2018). Bu koruma ve aktarma isteği içgüdüsü tüm toplumlarda görülmektedir (Kuban, 2000).

Kültürel miras kavramı, insan-mekân ilişkisini ortaya koyan, belirli koruma ilkeleriyle korunan, farklı ölçek ve nitelikteki yapı veya yapı grupları şeklinde tanımlanabilir.

Kültürel mirası koruma kavramının ortaya çıkmasından bu yana en temel sorulardan biri nelerin korunacağıdır (Alioğlu, 2013). Bir yapının kültürel miras olabilmesi, "özgünlük, bütünlük, tarihi değer, belge değeri, estetik değer, teknik ve teknolojik değer, enderlik - teklik değeri, grup değeri, kullanım değeri, folklorik değer(ICOMOS TR, 2013)" gibi değerlerden bir ya da birkaçına sahip olması ile mümkündür (Asatekin, 2004).

Toplumlarda kültürel mirasın tarihsel belge niteliği taşıyan özelliklerinin geleceğe aktarılabilmesi, bu mirasın zaman içinde gerçekleşecek değişimlerinin önlenmesi ve kontrol altına alınması amaçlanarak, koruma bilinci oluşturulması

hedeflenmektedir. Günümüzde Türkiye'de ve dünyanın pek çok ülkesinde devam eden bu tartışmalar, farklı sonuçlar meydana getirmektedir.

Koruma bilincinin oluşturulmasının yanı sıra, kültür varlıklarının nasıl korunacağı konusunda ele alınması gereken en temel meselelerden birisi, bu mirasların değerini ve özgünlüğünü kaybetmeden korunabilmeleri ve sürdürülebilirliklerini devam ettirebilmesidir (Alioğlu, 2013). Bu süreci tehdit eden tüm etkenlerin kontrol altına alınması gerekmektedir. Kültürel miraslar yıllar içerisinde fiziksel ve sosyal ortamın değişiminden etkilendiği için bu mirasları bütün olarak ele alıp incelerken, bulunduğu çevrenin sosyal, kültürel ve teknolojik tarihi dikkate alınarak değerlendirilmelidir (Alioğlu, 2013).

19. yüzyılda, üzerinde tartışmaların halen devam ettiği restorasyon kavramı ve uygulamalarını düzene sokmak için ilk adım atan Eugene Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879), bu kavramı "Bir yapıyı restore etmek onu korumak, onarmak veya belirli bir zamanda hiçbir zaman var olmamış hâliyle onu ayağa kaldırmaktır..." şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlamaya"Stilistik Rekompozisyon" yani "Üslup Birliğine Varma" ilkesi denilmektedir. Yapıyı hiçbir zaman var olmadığı hali ile ayağa kaldırma çalışmaları, zaman içerisinde sanat akımlarının değişmesiyle, farklı dönem ekleri almış yapılarda geri dönülmez tahribatlara neden olmuştur.

Ortaçağ yapılarında büyük tahribatlara neden olan "Stilistik Rekompozisyon"a tepki olarak John Ruskin (1819- 1900), sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesini benimseyen ve literatürde "Anti Restorasyon" olarak adlandırılan "Romantik Görüş" fikrini ileri sürmüştür (Harvey, 1972). Ruskin, anıtların zamanın getirdiklerine karşı koyabildiği müddetçe ayakta kalabileceğini, yerine bir kopyanın geçmesine müsaade edilmemesi gerektiğini savunmuştur.

1820-1890 yılları arasında, bu görüşlere tepki olarak "Tarihi Restorasyon" ve "Çağdaş Restorasyon" kuramları ortaya çıkmıştır (Luciani,1988). Restorasyon konusunda daha önce ileri sürülen tüm düşünceleri derleyip toparlayarak "Çağdaş Restorasyon Kuramı" adı altında birleştiren Camillo Boito (1836- 1914),"Kültür varlıkları, tarihsel birçok değer barındırmaktadır. Anıtlar üzerinde yapılacak değişiklikler özgünlüklerini yitirmesine sebep olabilir. Ayrıca anıtların zaman içerisinde

aldıkları dönem ekleri, yapının artık bir parçası olmuştur ve korunması gereklidir." şeklindeki ifadesi ile taşınmazın özgünlüğüne dikkat çekmiştir.

Koruma ve restorasyon kavramı üzerinde 19. yüzyılda ortaya atılan kuramlar, 20. yüzyılda uluslararası platformlarda tartışılarak, hukuki düzenlemelerle yeni bir boyuta geçmiştir. Bu doğrultuda atılan ilk adım eski yapıların korunması ve onarımı ile ilgili ilkeler üzerinde karara varmak, bu kararları uluslararası temele yerleştirmek amacıyla 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi" toplanması olmuştur (Ahunbay, 2019). Bu kongrede 'Venedik Tüzüğü' adıyla kararlar alınmıştır (Erder, 1977). Venedik Tüzüğü'nde (1964) anıtların korunması ve onarımındaki amaç; savaş sonrası yapılan rekonstrüksiyonlar üzerindeki tartışmaları, sanat eseri olduğu kadar tarihi belge olarak da korumak şeklinde belirtilmiştir (Venedik Tüzüğü-Madde 3, 1964). Avustralya ICOMOS Ulusal Komitesi de 1981 yılında bu koşullara karşın kendi ülkelerinde geçerli olacak ve gerektiğinde güncellenebilecek bir tüzük olan Burra Charter'i çıkarmışlardır (Ahunbay, 2017). Avustralya'da geçerli olan Burra Charter'den sonra, Pakistan'da 1982 yılında, İslam ülkelerinde mimari mirasın korunması amacıyla "İslam Ülkelerindeki Geleneksel Mimarinin Belgelenmesi ve Korunması" konulu seminer düzenlenmiş, buna "İslam Kartası" denilmiştir (Ahunbay, 2017).

Günümüze ulaştığımızda, UNESCO (The United Organization for Education Science and Culture), ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar, düzenli aralıklarla yaptıkları görüşmelerle koruma yöntemleri ve geleneksel malzemelerin korunması gibi konuları değerlendirmek suretiyle aldığı tavsiye kararlarıyla kamuoyunu aydınlatmaktadır (Ahunbay, 2017).

Ülkemizde ise koruma kavramı bağlamında yasal düzenlemenin ilk olarak 1869 yılında Osmanlı Döneminde Âsar-ı Atika Nizamnamesi ile ortaya çıktığı görülmektedir. Düzenlemenin ardından ise sırasıyla 1874 yılında İkinci Âsar-ı Atika Nizamnamesi, 1884 yılında Üçüncü Âsar-ı Atika Nizamnamesi ve 1906 yılında ise Dördüncü Âsar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmıştır (Dinçer ve Akın, 1994). Âsar-ı Atika Nizamnamelerinden sonra 1912 yılında, Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir (Dinçer, Akın, 1994). Bu nizamname yalnızca taşınmaz eski eserler ile ilgili hükümlere yer verirken; taşınmaza ilişkin tanımlara dair düzenleme içermemektedir.

Nizamnamede taşınmazların korunması konusunda çeşitli durumlar karşısında yapılması gerekenler belirtilmiştir. Muhafaza-i Abidat ve Dördüncü Âsar-ı Atika Nizamnamesi, 1710 sayılı kanun çıkana kadar geçerliliğini devam ettirmiştir.

Türkiye'de koruma kavramının hukuksal altyapısının oluşması ise 19.yüzyıl sonlarında başlamıştır. Bununla birlikte atılan ilk adım 1951 senesinde, "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" (GEEAYK) kurulması olmuştur. Ardından "Eski Eserler Yasası" çıkarılarak, Türkiye'deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır. Akabinde 1983 yılında, 2863 tarihli "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ve bu yasa ile "Koruma Amaçlı İmar Planı" kavramı ön plana çıkarılarak, sit alanlarının ayrı bir planla yönlendirilmesi sağlanmıştır. Yeni yasa ile bu kavram ve uygulamaların daha sağlam temellere oturtulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzenlemelerle restorasyonların kuramsal bir temele dayandırılması, koruma ve onarımların o dönemde geçerli olan akımlara bağlı olarak değil de, belirli ilkelerle yapılıyor olması, günümüz restorasyonu ile geçmiş dönemlerde yapılan onarımların arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır (Ahunbay, 2017). Bu sayede yapıya bilinçsiz ve kişisel yorum getirilmesinin önüne geçilmiştir.

2.2. Rekonstrüksiyon Kavramı

Rekonstrüksiyon, tanım olarak yeniden yapma anlamına gelmektedir. Koruma tekniği olarak tanımlanması ve uygulamaları yıllardır tartışmalı bir konu olmuştur.

Literatürde koruma tekniği olarak yer edinen rekonstrüksiyon kavramı, doğal afetler, bakımsızlık, savaş ve yangın gibi sebeplerden yok olmuş ya da önemli bir kısmını kaybetmiş yapıları, belirli kurallar çerçevesinde tekrar eski haline getirilmesidir (Ahunbay, 2017).

İnsanlar içinde bulundukları çevreyi yaşanabilir hale getirmek ve barınma ihtiyaçlarını giderebilmek için uğraşmaktadır. İnsanların, tarihte savaşlarla meydana gelen tahribatlar sonucu barınma ihtiyacını karşılama ve bulundukları çevreden savaşın izlerini silme amacıyla rekonstrüksiyon yöntemine başvurdukları görülmektedir (Yarlıgaş,2017). Bu bağlamda savaş meydanlarında büyük rekonstrüksiyonlar

yapılarak; topluma mal olmuş, kentsel bellekte yer edinmiş simge yapılar ve anıtlar geri kazandırılmıştır (Mazlum, 2014).

Kültürel mirası korumada yeniden yapım (rekonstrüksiyon) yöntemi, toplumsal hafızada yer edinmiş yapıların yeniden ayağa kaldırılması, toplumların milli benliklerinin ve tarihsel kimliklerinin kaybolmaması açısından gerekli görülmektedir.

Ersen (2014), yeniden yapım kavramının koruma yöntemi olarak uygulanabilir olmasındaki temel amacın, 'yapının kimliği, toplumsal bellekteki yeri, sembolik, estetik değerleri, aidiyet kaygısı, kentsel silüet içerisindeki yeri veya sosyal ve politik nedenler olması' şeklinde ifade etmiştir. Rekonstrüksiyon kararı ancak bu özellikleri taşıması ya da birkaç özelliğin bir araya gelmesi ile gerçekleştirilebilir (Ersen, 2014).

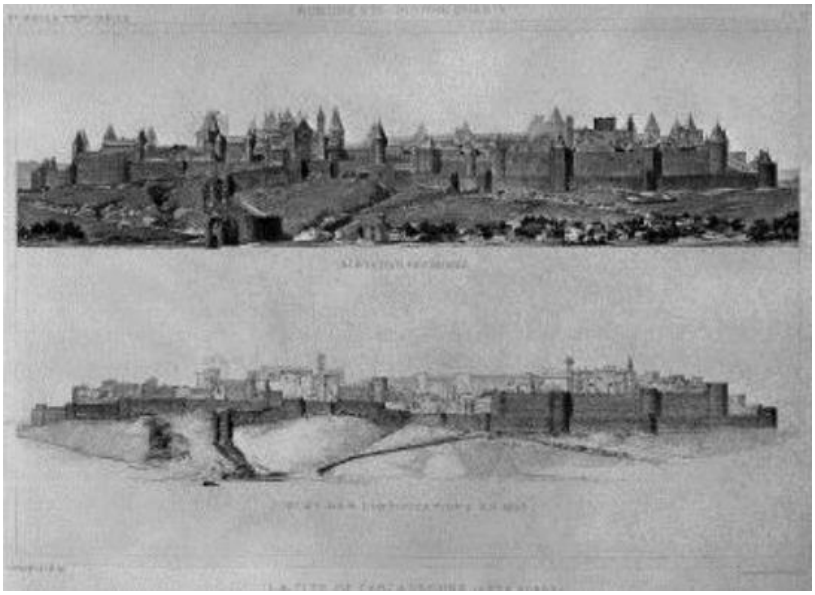
ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma bildirgesinde yeniden yapım kavramı, toplumsal bellekte yer edinmiş ancak herhangi bir sebeple yok olmuş yapıların tekrar yapılması şeklinde ifade edilirken, bu yapıların bulundukları çevreye tarihsel katkılarının olması ve bellekteki vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapımına gidilebilir, şeklinde ifade edilmiştir (ICOMOS, 2013). Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlam değişmemiş ya da yapıdaki değişiklikler bu hafızada yer edinmemişse, yapının rekonstrüksiyonu için öngörüleri en aza indirebilmek amacıyla kapsamlı ve detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Sonrasında oluşturulan restitüsyon projesine göre, yapı aynı alanda, kendi özgün mimarisi, malzemeleri ve yapım tekniği korunarak ilk durumuna getirilmesi ve projelendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (ICOMOS, 2013).Bununla birlikte yapının başka parselde ayağa kaldırıldığı çalışmalar da vardır. Bunlar genellikle, tarihi bir olaya tanıklık eden ya da tarihi kişilikler için yapılan yapılar olabilir. Bu doğrultuda Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin esasına uygun olarak bir kopyasının Ankara'da inşa edilmesi örnek gösterilebilir. Ulus için değerli olan yapının, ülkemizde kolay ulaşılabilen bir yerde yapılması toplum için önemli olmuştur (Ahunbay, 2017).

Şekil 2.1.Ankara'da Bulunan Atatürk Evi (AOC, 2021)

Koruma bilincinin kavramsal evrimine bakıldığında ise Eugene Emmanuel Viollet Le Duc'un çalışmaları, Avrupa'da koruma anlayışının gelişimine öncülük etmektedir. Viollet Le Duc'un "üslup birliği" şeklinde adlandırılan koruma anlayışının rekonstrüksiyon kavramıyla örtüştüğü görülmektedir. Viollet Le Duc, yapıların hiç var olmadığı şekilde, tüm eklerinden arınarak ayağa kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bunun bir birlik içinde yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle Ortaçağ yapılarında bu birliğin aranması gerekliliğini savunarak, yapıları tek döneme indirgenmesini sağlamıştır.

Bu dönem rekonstrüksiyonlarına Carcassonne şehir surlarının onarımı örnek olarak gösterilebilir (Şekil 2.2). Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ise büyük kısmı yıkılmış olan Pierrefonds Şatosunun onarımıdır (Şekil 2.3).

Şekil 2.2. Carcassone Surları 19. Yüzyıl (Ersen, 2014)

Şekil 2.3. Pierrefonds Şatosu 1901 (Ersen, 2014)

Bu dönemde A.W. Pugin, 19. yüzyıl endüstrileşmesiyle ortaya çıkan sorunlarla baş etmek ve toplumu tekrar canlandırabilmek için, Geç Ortaçağ Mimarisinin taklit edilmesi gerektiği fikriyle yeniden inşalarının yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda, mimarlık akımını tekrar yaşatmak için yapıyı tüm eklerinden arındırmak istemiştir (Jokilehto,2002). Gotik mimarlığa öykünen A.W. Pugin 15. ve 19. yüzyıla ait bir Katolik kentini resmederek, tarihi kentteki yeni yapılaşmaları eleştirmiştir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. a) 1840 Yılına Ait Katolik Kenti b) 1440 Yılına Ait Katolik Kenti (Pugin, 1841).

Bu çalışmalara tepki, romantik görüşün öncüleri John Ruskin ve Morris'ten gelmiştir. Ruskin, yapıları olduğu gibi bırakmanın en iyi koruma yöntemi olduğunu, yapıda oluşan değişikliklerin yapının belge değerini kaybettirdiğini savunmaktadır. Bu tartışmaların akabinde ortaya çıkan çağdaş restorasyon ilkelerinin öncüsü Camillo Boito ise yapılarda yapılacak tüm değişikliklerin aldatıcı sonuçlara neden olabileceğini savunmaktadır. Boito, zorunlu olmadıkça yapıların yeniden ayağa kaldırılmasından kaçınılması gerektiğini, yapıya eklenen eklerin muhafaza edilerek, yapıya uygulanan müdahalelerin anlaşılabilir biçimde yapılması gerektiğini belirtmektedir (Erder, 2018).

Koruma kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra anıtlar, tarihi bir belge niteliğini almıştır ve sebeple korunmak istenmiştir.

Rekonstrüksiyona en geniş çaplı örnek olarak gösterilebilecek çalışmalar, tüm insanlığı etkileyen I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında rekonstrüksiyon konusunda ortaya farklı görüşler atılmıştır. Yeniden yapım yöntemine karşı olan İtalyan mimar Cesare Brandi,"…yapılar inşa edilirken insan elinin değmesi ile birlikte tarihselleşir ve bu tarihi değer bir daha asla aynı

olamaz.”şeklindeki açıklamasıyla, bu yönteme neden karşı olduğunu ifade etmiştir (Brandi, 2005).

II. Dünya Savaşı sırasında harap olan kentlerde yeniden yapım uygulamaları, tekil yapı ölçeğinden kent ölçeğine evrilmiştir. Artık kent çapında rekonstrüksiyon çalışmaları başlamıştır. Bu rekonstrüksiyon uygulamalarına, Polonya’nın başkenti Varşova’nın, Nazi Almanya’sının saldırısında bombalanarak yerle bir edilmesi ile halkın kent benliğini ve tarihsel kimliğini koruma amacı ile kenti yeniden ayağa kaldırma çalışmalarına başlaması örnek olarak gösterilebilir (Mazlum, 2014). Bu çalışmalar, görsel arşiv ve yapılara ait rölövelerden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra UNESCO tarafından 1980 yılında Dünya Mirası Listesinde ‘istisnai’ koruma örneği olarak ilan edilmiştir (Mazlum, 2014).

a. b.

Şekil 2.5. Varşova Kenti **a)** Bombalama Sonrası (Archiwum.the News, 2011)
b) Yeniden Yapım Sonrası (BBC, 2018)

II. Dünya Savaşı’ndan Balkan ülkeleri de etkilenmiştir. Bosna’nın Konjic kentinde Neretva Nehri üzerinde yer alan Konjic Köprüsü, 17. yüzyılda Osmanlı döneminde Sultan IV. Mehmet saltanatı sırasında yapılmıştır (Hasandedic, 1976). Konjic Köprüsü, toplam 82 metre uzunluğunda6 kemerden oluşmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından bombalanarak ciddi hasar alan köprünün, yeniden yapımı sırasında kemerleri için modern bir döşeme yapılmıştır.Fakat yapıyı sıradanlaştırması nedeniyle görüntüden memnun kalınmamıştır. Köprünün tekrar anlam kazanması için çalışmaya girişilmiştir. Köprünün eski resimlerinden ve yapıya ait

çizimlerden yararlanılmıştır. Savaş sonrası geride kalan köprünün ayaklarından elde edilen veriler, yerel uzmanlar tarafından çalışılarak, köprü şimdiki görüntüsüne kavuşmuştur (Ahunbay, 2019).

Şekil 2.6. a. Konjic Köprüsü 1930 yılı (İslam Ansiklopedisi, 1930) b. Konjic Köprüsü 2021 (Konjic, 2016)

II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden inşa edilmeyen eserler, savaş anısı olarak bırakılıp sergilenerek müze haline getirilmiştir. Berlin'de bulunan Kaiser Wilhelm Kilise'sinin yıkılan kısımları savaşın yıkıcı etkilerini anımsatmak amacıyla restore edilmemiş, savaş anısı olarak bırakılmıştır.

Şekil 2.7. Kaiser-Wilhelm-Gedachtniskirche, 1939 Senesinde (KaiserWilhelm, 2022)

Şekil 2.8. Kilisenin Harabesi, 1954 (KaiserWilhelm, 2022)

Özellikle bu savaşlardan fazlaca etkilenen Almanya, Fransa ve Belçika'nın birçok kentinde ağır hasarlı ve yıkılmış anıt eserlerin yeniden ayağa kaldırılması söz konusu olmuş, yeniden yapımları kararlaştırılmıştır (Jokilehto, 2013). Bu kapsamda yeniden yapım kavramı için koruma ilkeleri ve yapım yöntemleri aranmaya başlanmıştır. Müdahale yöntemleri ve hukuki düzenlemeler de bunun sonucu olarak şekillenmiştir.

2.3. Uluslararası Tüzüklerde Rekonstrüksiyon

Rekonstrüksiyon kavramı uluslararası tüzüklerde incelendiğinde ilk olarak Venedik Tüzüğü'ne (1964) bakılmalıdır. Venedik Tüzüğü'nde rekonstrüksiyon yöntemi, ancak belirli koşulların oluşması durumunda gerçekleştirilebilecek olan, gerçekleştirilirken de belirli ölçütlerin uygulanması gereken bir koruma yöntemi şeklinde tarif edilmiştir.

16 Maddeden oluşan Venedik Tüzüğü, yeniden yapımlar (rekonstrüksiyonlar) için referans kabul edilmektedir (Jokilehto, 2013). Rekonstrüksiyon yani yeniden yapım terimi, tüzüğün sadece 15. maddesinde geçmektedir. Bu madde, arkeolojik alanlardaki her türlü rekonstrüksiyonlardan uzak durulması gerektiği ancak mevcutta birbirinden

ayrılmış parçaların birleştirilmesine izin verilebileceğini belirterek, yapıların özgünlüğünün korunmasına verilen önemi belirtmiştir (Mazlum, 2014).

Atina'da 1931 yılında I. Uluslararası Koruma Mimar ve Teknisyenleri Kongresi sonucunda yayınlanan bildirgede, rekonstrüksiyon (yeniden yapım) tekniğinin yer almadığı görülmüştür. Sekiz yıl sonra başlayan ve geride büyük yıkımlar bırakan II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından rekonstrüksiyon uygulamaları ön plana çıkmıştır (Mazlum, 2014). 1944'te Varşova'nın tarihî kent merkezinin, güvenilir çizim, rölöve, belge ve fotoğraflara dayanılarak yeniden yapımına başlanması, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Tanyeli, 1979).

1972 senesinde İtalyan Restorasyon Tüzüğü'nün (Carta del Restauro, 1972), İtalyan koruma ve restorasyon kuramcısı mimar Brandi tarafından yenilenmesi ile oluşan tüzükte; mimari, yapı grupları, tarihi merkezler ve arkeolojik alanlarda yapılacak müdahalelerin, metodolojilerinin ve sınırlarının tanımlandığı görülmektedir (Ersen, 2011).

1982 yılında Dresden'de, Demokratik Alman Cumhuriyeti ICOMOS Ulusal Komitesi davetinde "Savaşta Yok Olan Anıtların Yeniden Yapımı" konulu sempozyumda, İkinci Dünya Savaşı'nda yok olan ve yıkılan mimari eserler ele alınarak, sonuç bildirgesinde aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir:

"…Savaştan sonra kentlerin ve köylerin yeniden yapımı, anıtların korunması, sosyal gelişim konuları aslında tek bir görevdir. Kültür varlıklarının yeniden yapımı, sahip olduğu değerleri yeniden kazanabilmesi için başlıca nedendir" (Dresden, 1982).

Bu maddede, İkinci Dünya Savaşı'ndan hasarlı çıkmış kentlerin yeniden yapımlarının, hangi koşullarda yapılacağının ana hatları ile belirlendiği görülmektedir. Bildirinin devamında, çok ciddi hasar görmüş anıtların rekonstrüksiyonun ancak önemli bir anıt olması durumunda gerektiği ve böylesine bir yeniden yapımın savaş öncesine ait güvenilir ve detaylı verilerle yapılması gerektiği belirtilmiştir (Dresden, 1982).

Rekonstrüksiyon kavramında günümüzde en çok tartışılan konulardan biri olan özgünlük kavramı, 1994'te Japonya'nın Nara kentinde UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un düzenlediği konferans sonrasında yürürlüğe soktuğu "Nara Özgünlük Belgesi" ile ele alınmıştır (Mazlum, 2014). Bu belge, kültürel çeşitlilik ve süreklilik kavramlarını öne çıkaran özgünlük belgesidir. Belge, toplumların tarihi miraslara saygı

duyması gerektiğini açıklamıştır (Jokilehto, 2013).Japonya'da ahşap tapınakların belirli zaman aralıklarıyla tamamen sökülmesi ve hasarlı mimari elemanların yenileriyle değiştirilmesi ve ardından tekrar inşa edilmesi uygulaması, özgünlük kavramı uygulamalarına verilecek en eski örnektir (Ahunbay, 2017).

Devamında ICCROM Letonya Unesco Milli Komitesi ve Letonya kültür mirasını koruma kurumu tarafından, 2000 yılında Riga'da düzenlenen uluslararası tüzükte de, tarihi yapı ve yapı gruplarında özgünlük kavramı irdelenmiş, bu yapıların korunmasında önce sürdürülebilirliklerinin sağlanması, sürekli bakım ve onarımının yapılması gerektiği görüşünde uzlaşılmıştır (Ahunbay, 2017). Tüzükte ayrıca:

> Ancak birtakım özel durumlarda, insanların neden olduğu ya da doğal nedenlerin sebep olduğu felaketler gibi, durumlarda bulunduğu yörenin tarihi ve kültürel değerlini korumak devam ettirmek ve çevresel önem taşıyan mimari mirasın korunmak için yeniden ihyası söz konusu olabilir. Bu ihyanın uygulanması için gerekli rölöve ve tarihi belgelerin mevcut olması (ikonografik, arşiv veya maddi veriler dahil), yeniden yapılacak olan yapının kentin görünümünü veya kırsal peyzajı tahrif etmemesi ve o anki mevcut tarihi dokunun zarar görmemesi koşulları ile sağlanmalıdır (ICCROM, Riga Tüzüğü, 2000).ifadelerine yer verilmiştir.

Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi'nde yeniden yapma tekniğinin, yapıların özgünlüklerine bağlı kalınarak yaşanan afet, savaş ve başka hasar verici olaylar sonucunda uygulanması gerektiği belirtilmiştir (Uygulama Rehberi, 2008).

Rekonstrüksiyon uygulamaları, yapıların, yapı gruplarının ve tarihi sit alanlarının afet veya savaş tahribatıyla yok olmaları durumunda gerekebilir. Ancak yapının özgünlüğü konusunda çalışılırken çok titiz davranılmalıdır. Yeniden yapım tekniği ile inşa edilen yapılara tarihi değer yüklemek mümkün değildir. Çünkü yapı, zamanın modern devrinde, eski koşullarını elde edemediğinden tarihi belge niteliğini kaybetmektedir. Nitekim her şeyden önce yapıda yaşanmışlık gitmiştir. Bu doğrultuda rekonstrüksiyon yöntemi ancak kent belleğinde hafızası olan yapı ve yapı grubunun herhangi bir nedenle yitirilmiş olması sebebiyle, özgün haliyle yeniden inşa edilmesi şeklinde kabul edilebilir (ICOMOS Türkiye, 2013).

Rekonstrüksiyon yöntemi ile inşa edilen yapı, özgün işçilik ve malzemeden yoksun kalmış ve yer aldığı çevrenin dokusundan kopmuştur. Bu yüzden yeniden inşa edilecek yapının tüm arşiv belgelerine (yapı kalıntıları, rölöve çizimleri, fotoğraf, her türlü özgün yazılı sözlü, görsel arşiv belgesi) ulaşılması gerekmektedir (Mazlum, 2014). Projelendirme aşamasında yeniden yapımlar, özgün yerinde, özgün malzemesiyle ve

yapım tekniğiyle yapılmalıdır. Taşıyıcı sistem ve detayları hassasiyetle çizilmeli, uygulama sırasında özgünlüğüne zarar vermeyecek nitelikte bir işçilik uygulanmalıdır. Bu uygulamanın başarıya ulaşmasında; bilimsel çalışmaların titizlikle uygulanması, yapıda kullanılacak malzemelerin dikkatli seçimi ve tecrübeli bir kadro ile yapılması çok önemlidir.

Yeniden yapım gerçekleştirilecek yapı alanlarında, öncelikle kalıntılar araştırılmalıdır. Eğer kalıntılara ulaşılabiliyorsa, kalıntıların yeniden inşa edilecek yapıda kullanılması, kültürel mirasın yaşatılması için önemli olacaktır. Bunun haricinde yeterli verilere ulaşmadan yapımına başlanan yapıların hatalara açık olduğu bilinmektedir. Bu sebeple yapı ile ilgili tüm veriler titizlikle toplanmalıdır.

2.4. Ülkemizde Yasalar Çerçevesinde Rekonstrüksiyon

Uluslararası tüzüklerde olduğu gibi ülkemizde de yasalar, ilke kararları ve tüzüklerde mimari mirası koruma ve rekonstrüksiyon kavramı açıklanmıştır.

Türkiye'de koruma ile ilgili ilk çalışmaların 09.07.1951 tarihinde yayınlanan 5805 sayılı kanunla, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) oluşturulması ve görevlendirilmesi ile başlandığı görülmektedir (Kejanlı, 2007).

5805 sayılı kanunun ilk maddesinde yer alan:

Yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tespit, tatbikatını genel olarak takip ve murakabe etmek (denetlemek), anıtlarla ilgili olarak tevdi olunacak (verilecek) veya kendi vasıta ve tetkikleri ile ıttıla kesbedilecek (bilgi elde edilecek) her türlü konu ve ihtilâflar (anlaşmazlık) üzerinde ilmi mütalâa (bir konu üzerinde ayrıntılı düşünme ile oluşan görüş ve yorum) bildirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Anıtlar Yüksek Kurulu teşkil edilmiştir(Resmi Gazete, 1951).ifadesi ile GEEAYK'ın kurulma amacı belirtilmektedir.

Ülkemizde koruma anlayışının tekilden çıkıp bütüne evrilmeye başlaması, 1973 yılı 1710 Sayılı Eski Eserler kararında "sit" kavramının kullanımı ile görülmüştür.

1710 sayılı kanunun 5. maddesinde; "…Eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların, şehir harabelerinin, tarihi alanların, iskan edilmesi, kullanılması, onarılması, içlerinde veya emniyet sınırları içinde inşaat, tesisat, sondaj ve kazı yapılması şekil ve şartları bu kanun hükümlerine ve hazırlanacak yönetmeliğe göre saptanır." şeklindeki ifadeyle

yapılacak olan müdahalelerin yasal hale getirilmesi amaçlanmıştır (Resmi Gazete, 1973).

1987 yılında yürürlüğe giren 3386 sayılı "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun" ile değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliğin nedeni, bir önceki yasayla belirtilen koruma gruplarının genel bir tanımlama ile müdahaleye uğramasındansa, her yapının kendine özgü olduğunu ve kendine özgü çözümlerle değerlendirilmesi gerekmekte olduğunun fark edilmesidir. Bu kararla birlikte yapı ya da yapı gruplarının yeniden yapımında bulunduğu çevreye kültürel ve tarihi olarak katkı sağlaması göz önüne alınmaktadır. Yapılarla ilgili eldeki mevcut bilgi ve belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanılarak, yeniden yapımının değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (KTVKYK, 2009). Yeniden yapılan yapı, önceki oturum alanında, özgün cephe, plan şeması ve yapım tekniğinde, aynı gabaride inşa edilmelidir (KTVKYK,2009).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı İlke Kararının I. bölümünün 3. alt başlığında, yeniden yapım kavramı için tanım ve gerekli şartlar düzenlenmiştir. Kararda, rekonstrüksiyon uygulamalarının kültürel mirasların yaşatılması için gerekli olduğu belirtilmektedir. Rekonstrüksiyon çalışmaları, yapının mevcut oturum alanında yapılmalıdır. Yapının yer aldığı alanda kaldırılması mümkün olmayan yapıların bulunması veya alanda imar uygulaması olması gibi durumlarda, 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı İlke Kararı uygulanamamaktadır. Bu durumda, yapının yakın çevresinde başka bir parselde, restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyonunun yapılmasının uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 2863 sayılı kanun kapsamında korunması gerekli kültür varlıklarının tescillenmesi ve rekonstrüksiyonlarının yapılması için; kütle, gabari, plan, cephe, yapım tekniği ve malzemesine ilişkin belgelerin ortaya konmasına karar verilmiştir (KTVKYK, 2019).

5366 sayılı kanunla birlikte, yok olmaya yüz tutmuş kültür varlıklarının yaşatılması için, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil edilen bölgelerde, bölgenin gelişimine uygun olarak, yeniden inşası uygun görülmüştür. Bu kararla bölgede kültür

varlıklarının yenilenerek korunmasının yanı sıra, bölgede kültür, turizm ve ticaret gibi alanların gelişmesine katkıda bulunması da amaçlanmaktadır (KTVKYK, 2019).

Ülkemizde, yasalar, ilke kararları ve tüzükler ile mimari mirası koruma ve rekonstrüksiyon kavramına tanım getirilirken, uygulama yöntemlerine de bir çerçeve çizildiği görülmektedir.

2.5. Rekonstrüksiyonda Karşılaşılan Sorunlar ve Fırsatlar

Rekonstrüksiyon süreci ve uygulamalarında birçok sorunla karşılaşılabilmektedir. Süreçte, kullanılacak malzemelerin seçimi, seçilen malzemenin yapı ile uyum oluşturabilmesi, yapının özgün yapım tekniğine sadık kalınarak titiz bir işçilikle yeniden inşa edilmesi gibi etkenler yapının özgünlüğünü koruyabilmesi için önemlidir. Bu özelliklere bakılmaksızın yapılan yapılar özgünlüklerini kaybetmiş ve bütünsellikten kopmuş olacaktır. Ahunbay'a göre, iyi bir rekonstrüksiyon, özgün malzeme kullanımı ve başarılı bir işçilikle mümkün olmaktadır. Bu şekilde yapılmayan yeniden yapımlarda sorunlar meydana gelmektedir (Ahunbay, 2019).

Bosna Hersek'in Jajce kentinde bulunan Esma Sultan Cami,18. yüzyıla ait bir Osmanlı yapısıdır. 1993 yılında, Bosna Savaşı sırasında ciddi hasarlar alarak kentin ortasında boşluk yaratmıştır. Esma Sultan Camii'nin yeniden yapımında yeterli veri bulunamamıştır. Ayrıca süreç, Osmanlı mimarlığı konusunda bilgili bir ekip tarafından yürütülmemiştir (Ahunbay, 2019). Bu sebeple rekonstrüksiyon ile hedeflenen amaca ulaşılamamış, hatalı bir uygulama meydana gelmiştir (Şekil 2.9). Caminin pencere ve tromp kemerlerinin örgüsü özgün haline uygun olmamıştır (Ahunbay, 2019).

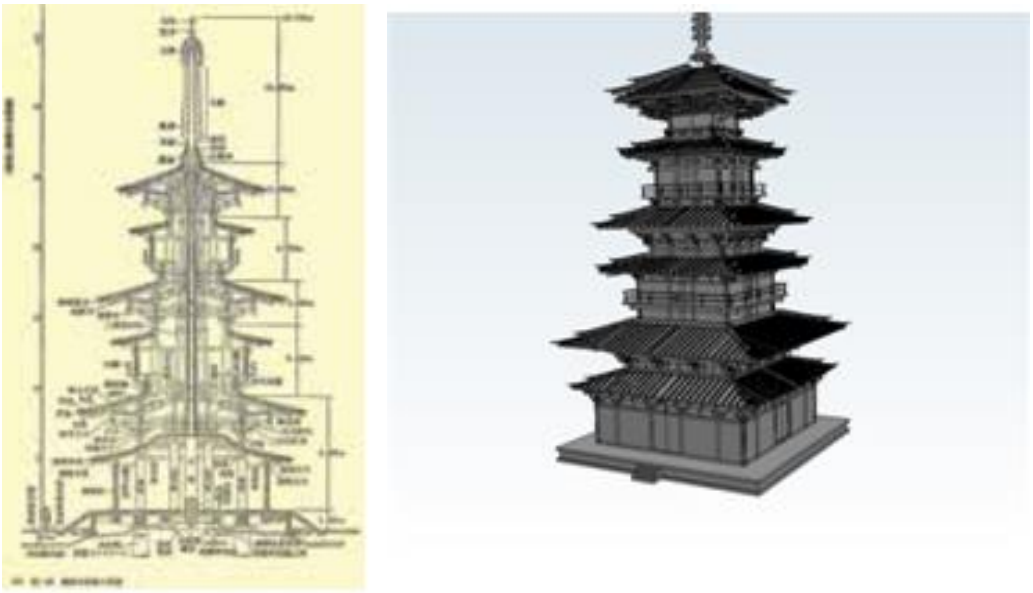
Şekil 2.9. Esma Sultan Cami (Ahunbay, 2019)

Stanley-Price, zarar görmüş kalıntının, yeniden yapılan yapılardan daha çok tarihi değere sahip olabilmesini, rekonstrüksiyon projelerini olumlayan gerekçelerin karşısına koymuştur (Stanley-Price, 2009). Yakushi-ji Saitou Tapınağı rekonstrüksiyonu, bu düşünceyi destekler bir uygulama olarak örnek gösterilebilir.

Yakushi-ji Saitou, Japonya'nın Nara şehrinde bulunan Budist tapınağıdır. Tapınağın Batı Pagodası ve Doğu Pagodası olmak üzere birbirinin aynısı, iki Pagodası vardır. Çeşitli dönemlerde görülen savaşlar ve doğal afetler nedeniyle yapıların yıkılmış olduğu ve sonraki dönemlerde yeniden inşa edildiği bilinmektedir.

1528 yılındaki savaşta, Batı Pagodası yıkılmıştır ancak Doğu Pagodası özgünlüğünü koruyarak 1977 yılına kadar gelebilmiştir (Nishioka ve Kohara, 2016).

1977 yılında yapının rekonstrüksiyonu gündeme gelmiştir. Yapının yeniden yapımı için yapıyla aynı fonksiyon ve tipolojide Doğu Pagodası'na bakılarak restitüsyonu hazırlanmıştır (Şekil2.10).Yapının inşasında sadece kutsal görülen tapınakların yapımında çalışan Showa döneminin son Miyadaiku olarak kabul gören, Tsunekazu Nishioka yer almıştır. Yapının özgünlüğünü zedelemeden inşa edilebilmek için, Asuka dönemine ait çiviler eritilerek; yine o döneme ait el aletlerinin üretilmesi sağlanmıştır (Nishioka ve Kohara, 2016).

a. b.

Şekil 2.10. a) Rekonstrüksiyon Çizimi (Nishioka vd, 1981)
b) 3D Modellenmesi (Partcommunity, 2021)

Yeniden inşa edilen Pagoda, yapılan kazı çalışmaları sonrası ortaya çıkan özgün kalıntılarına, temel taşlarına ve izlerine hasar vermemek amacıyla temelden 0.8 metre yükseklikte inşa edilmiştir (Gutschow, 1998). Yapıya ait temel kalıntıları betonarme platform ile korunmaktadır. Yeniden inşa edilen yapı, Dünya Mirasları Listesinde yer almaktadır (Şekil 2.11).

a

b

Şekil 2.11. a) Doğu Pagodası b) Yeniden İnşa Edilen Batı Pagodası (Yakushiji,2021)

Kuban, yeniden yapım esnasında yapının özgün haline uygun yapılmadığı durumlarda, yapının, geçmiş ve bugünkü hallerinin karşılaştırılmasında; strüktür, yapım tekniği, çevre ve estetik değerler açısından, uygulamayı etkileyen zıtlıklar içereceğini ifade etmiştir (Kuban, 2000).

Yeterli verilere ulaşılamadan yapılan yeniden yapımlar taklit olmaktan öte geçemezken, eksik bilgilerle restore edilen yapıların özgünlüklerinden söz etmek zorlaşmaktadır. Benjamin Franklin Evi ve Bazilica di Siponto rekonstrüksiyonları, eksik verilerle yapılan restorasyon uygulamalarının yeterli olamayacağını gösteren uygulamalardandır.

Benjamin Franklin Evi, 1976 yılında Philadelphia'da Robert Venturi tarafından tasarlanmıştır. Yapı halk arasında hayalet bina olarak nitelendirilmektedir. Robert Venturi, hakkında yeterli verilere ulaşılamayan yapıyı fiziksel olarak ayağa kaldırmaktansa yapının dış silüetini oluşturarak, konumunu belli edecek bir şekilde inşa etmiştir. Bu şekilde gelen ziyaretçilerin hayal gücünde yapıyı tamamlamalarını amaçlamıştır. Venturi'nin bu tasarımı, kültürel mirasları yeniden canlandırmak için fiziksel inşaya gerek duyulmadan, soyut bir biçimde de gerçekleşebildiğini göstermektedir (Şekil 2.12) (Mager, 2016).

Şekil2.12.Benjamin Franklin Evi (FranklinCourt, 2021)

Basilica di Siponto olarak adlandırılan bazilika ise, İtalya'nın Puglia bölgesinde arkeolojik park içerisinde yer almaktadır (Şekil 2.13). Bölgenin 13. yüzyılda yaşanan deprem sonrasında halk tarafından terk edilmesi, yapının bakımsızlıktan yok olmasına sebep olmuştur. Yok olan yapıyı Edoardo Tresoldi, farklı bir yaklaşımla yeniden ayağa kaldırmayı başarmıştır. Öncelikle rölöve ve restitüsyon projeleri çıkarılan yapı, farklı bir yapım tekniği ve malzeme ile inşa edilmiştir (Şekil 2.14). Tellerle inşa edilen yapının kolonları, kemerleri ve diğer yapı elemanları açıkça görülmektedir (Şekil 2.16).

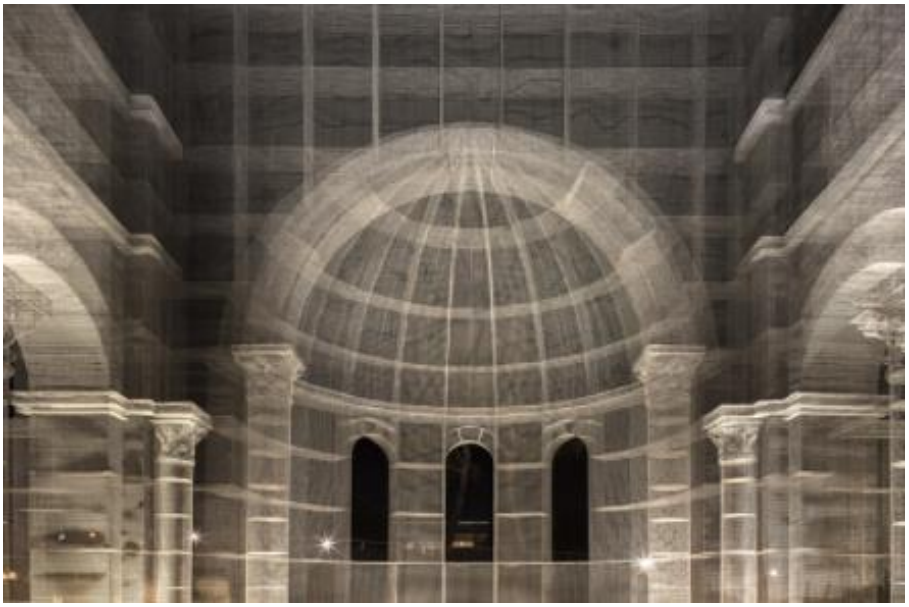
Şekil 2.13.Basilica di Siponto (Arkitera, 2018)

Şekil 2.14.Basilica di Siponto (Edoardo Tresoldi Çizimi) (Arkitera, 2018)

Şekil 2.15. Basilica di Siponto Yapım Aşaması (Arkitera,2018)

Şekil 2.16. Tel ile İnşa Edilen Yapı Elemanları Görünüm (Arkitera, 2018)

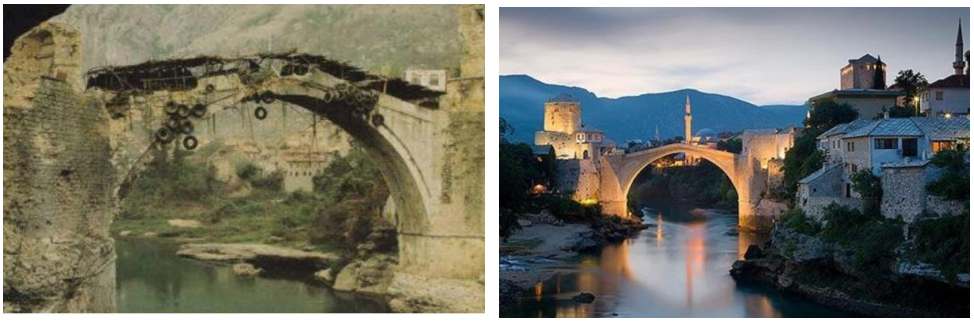
Rekonstrüksiyon çalışmalarında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, yapıya ait verilerin korunması ve zarar görmemesidir. Çünkü yok olan veya yıkılan yapının kalıntılarının sahip olduğu değer, yeniden inşa edilecek yapıdan daha değerlidir. Yeniden yapım sırasında mevcutta bulunan tüm kalıntılar, titiz bir işçilikle korunup, yeniden inşa edilecek yapıda kullanılmalıdır. Bu uygulamalara Ferhad Paşa Cami ve Mostar Köprüsü rekonstrüksiyonları örnek verilebilir.

Banja Luka kentinde 1579 yılında Bosna Sancak Beyi Ferhad Paşa adına yapılan Ferhad Paşa Cami, 1993 yılında kasıtlı olarak Sırplar tarafından yıkılmıştır. Yeniden yapım kararı alındıktan sonra somut veriler elde etmek amacıyla caminin taşları şehir çöplüğünden tek tek toplanarak tasnif edilmiştir (Ahunbay 2019). Yapı 2016 yılında yeniden kullanıma açılmıştır (Şekil 2.17).

Şekil 2.17. Ferhad Paşa Cami (İqna, 2021)

Mostar Köprüsü, Mimar Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayrettin tarafından 1566 yılında Neretva Nehri üzerine inşa edilmiştir. Ancak 9 Kasım 1993'te iç savaş sırasında kasıtlı ve bilinçli olarak yıkılmıştır. Köprünün yıkılması halkın ulaşımını engellediği için büyük tepki almıştır. Geçici olarak ulaşım için köprü yapılsa da, bu derece önemli bir yapının yıkımı hoş karşılanmamış ve 2004 yılında rekonstrüksiyonu tamamlanmıştır (Şekil 2.18). Yapının restorasyon çalışmalarında öncelikli olarak savaş öncesi yapılan rölöveler kullanılmıştır. Nehirdeki taşlar çıkarılıp numaralandırılmış ve geriye kalan ayaklara bakılarak boyut ve biçimleriyle yeniden yapım sağlanmıştır (Ahunbay,2019).

a. b.

Şekil 2.18. a)Mostar Köprüsü Yıkımı (Bosnahersek, 2013) b)Yeniden Yapım Sonrası (Bosnahersek, 2021)

Rekonstrüksiyon yöntemi ile ayağa kaldırılan yapı ve yapı grupları, bulunduğu çevreye ve kent hafızasına olumlu - olumsuz etkiler bırakır. Rekonstrüksiyon yöntemi, yapının özgünlüğünü ve tarihi değerini kaybetmesi gibi zayıf yönlerinin yanı sıra; kent belleğinin korunması ve sürdürülebilirliğini sağlaması bakımından güçlü yönlere de sahiptir. Rekonstrüksiyon yöntemini daha net analiz edebilmek için, Çizelge 2.1'de yöntemin güçlü ve zayıf yönleri, getirdiği fırsat ve tehditler gruplandırılmıştır.

Çizelge 2.1. Rekonstrüksiyonun Yönleri (Karadayı)

GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIF YÖNLERİ
• Ulusal sembolik değerlerin korunması • Kent belleğinin korunması ve sürdürülebilirliğinin devamı • Toplumun kötü anılarının silinmesi • Kentsel doku bütünlüğü sağlanması • Fiziksel koşulların kısmen iyileştirilmesi • Kentliye aidiyet duygusu kazandırma	• Özgünlüğünün yok olması • Bulunduğu dönemin ruhuna aykırı bir tasarıma sahip olması ve tarihi aldatıcı bir uygulama olması • Tarihi belge değerini kaybetmesi • Zarar görmüş kalıntıların rekonstrüksiyonu yapılan yapıdan daha fazla tarihi değerde olabilmesi • Resmi belge değerindeki kalıntıların zarar görmesi
FIRSAT YÖNLERİ	TEHDİT YÖNLERİ
• Turizm açısından ilgi çekici olması ve turizm potansiyelini arttırması • Mevcut işlevin sürdürülebilmesi ile düzenli çevre oluşturması.	• Kötü kopyaların oluşma tehlikesi • Tarihi değeri olan özgün kalıntıların kaybolma tehlikesi • Geçmişin izlerinin yanlış aktarılması • Kültürel değer taşıyan eserlerde envanter ve arşiv eksikliği sonucunda yorumlamaya açık bir inşa örneği oluşması • Farklı tarihi dönemlerden geçen yapıların, tek bir döneme indirgenerek yapılması ile ortaya çıkan tehlike

Bu yöntemde harabeye dönmüş binaların anımsatıcı değerinin yeniden inşası sonrası sahip olacağı değerden mutlaka fazla olacağı çok açıkça görülmektedir. Rekonstrüksiyon yönteminin ardından ortaya çıkan yapının özgünlüğü, uygulama sırasında kullanılan yöntemlerin ve eldeki verilen çokluğu ve nesnelliğinden kaynaklıdır. Yeniden yapım sırasında kazı alanında ki verilerin kaybolma olasılığı, bilimsel araştırmaya konu olabilecek kanıtların yok olmasına sebep olur. Ancak rekonstrüksiyon uygulamasının alanda arkeolojik kazılara denk gelmesi halinde verilerin yok olmaması için çalışma alanında özel çalışmalar yapmak amacıyla genelde

durdurulmaktadır. Bu çalışmaların gerektirdiği hassasiyetle birlikte ortaya çıkan bir diğer sorun da maliyettir. Rekonstrüksiyon tekniği her zaman fazla maliyetli olmakla beraber genellikle devletten yardım alınarak gerçekleştirilmektedir. Rekonstrüksiyon uygulamalarının büyük bir titizlik ve özenle yapılması, tarihi eserlerde önemli değerlerin devam etmesinde önemli bir rol oynar (Stanley-Price, 2009).

Rekonstrüksiyon uygulamalarında gözlemlenen bu sorunlar yeni uygulama yöntemlerinin gelişmesine de sebep olmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte özellikle mimari alanda günümüzün vazgeçilmezi haline gelen sanal ortamda 3D çizimler ve 3D görseller kültürel mirası korumada da kullanılmaktadır. Özellikle yeniden inşası için yeterli veriye ulaşılamayan yapılarda yapının kültürel değerini yaşatıp, toplum hafızasından silinmesini önlerken, yapının yanlış yorumlanmasının ve taklit bir yapı olmasının önüne geçer. Sanal ortamda uygulamaya henüz geçmeyen projelerin, uygulama sonrası görünümlerinin nasıl olacağını gösteren 3D programlar, uygulama sırasında karşılaşılabilecek sorunları önceden görmeye yaramaktadır.

3. BÖLÜM

ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN KÜLTÜREL MİRASI KORUMADA KULLANIMI

3.1. Rekonstrüksiyon Uygulamalarında Sanal Ortam

Rekonstrüksiyon süreci ve uygulamalarında karşılaşılan sorunlara günümüzde çözüm önerileri getirilmeye çalışılmaktadır. Gelişen teknoloji mimarlık biliminde de sıklıkla kullanılmaktadır. Oluşturulacak mimari öğeler önce sanal ortamda tasarlanmaktadır. Mimari tasarım sürecinde kullanılan sanal programlar, etkileşimli bir sanal ortam içinde tasarımcının tasarımlarını üç boyutlu olarak karşı tarafa aktarma olanağı sağlamaktadır (Satay, 2010). Tasarımcının tasarımı eğer bir yapı ise, üzerinde yapılacak değişikliklerin yapıya getireceği avantajları ve dezavantajları gözler önüne sermektedir. Yapının inşa edilmeden önceki son halini, iç mekânını, yapının bulunduğu konumdaki iklim ve çevre şartlarına uygunluğunu görme imkânı sağlamaktadır. Ayrıca tasarımcı üç boyutunu gördüğü bu yapıyı kullanıcıya daha hızlı anlatabilmekle birlikte gerçeğe en yakın sonuca ulaşmış olmaktadır. Son yıllarda artış gösteren bu eğilimler, bazı çizim programları ile etkin bir deneyim sunması bakımından ön plana çıkmaktadır.

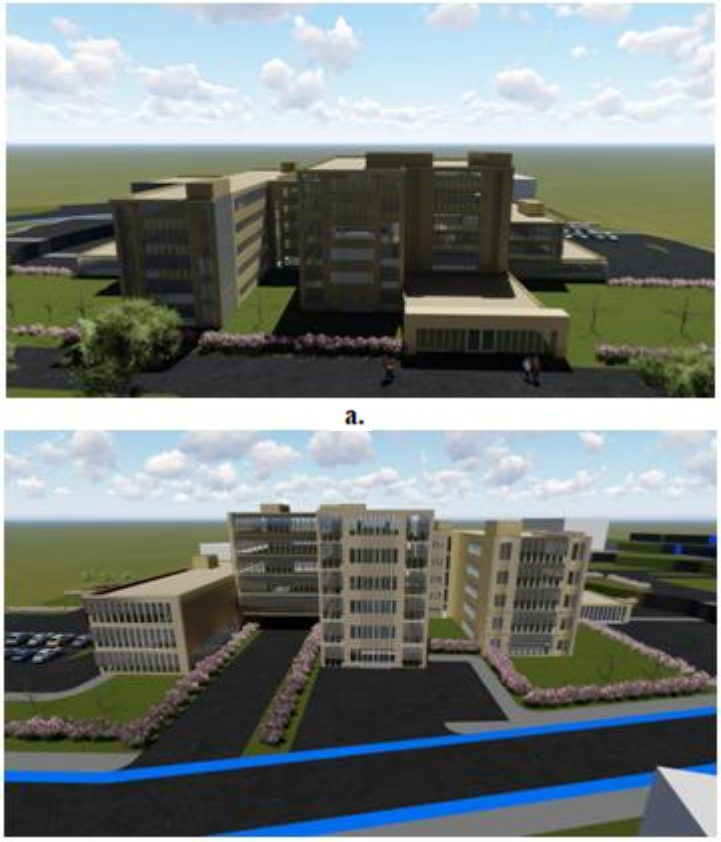
Kullanıcıya sanal çevrede gerçek zamanlı hareket kabiliyeti veren etkileşimli 3 boyutlu sanal çevreler; mimari ürünlerin temsilinde, sabit görseller (render), canlandırma (animasyon) ve diğer 2D sunumların ötesinde, onların verilerini de içine alacak şekilde yapılanabilen etkin bir ifade yöntemi durumundadır. Tasarlanan 3 boyutlu sanal çevrede gezen kullanıcı, oluşturulan mekânlarla etkileşime girerek dolaşım rotasını kendi isteklerine göre belirleyebilmektedir. Dolaşım sırasında kapıları

açıp kapatabilmekte, asansör ile katlar arasında geçiş yapabilmektedir. Kullanıcı arayüzleri aracılığıyla tasarımlarda renk, doku, malzeme ve form değişiklikleri olanaklı olup, tefriş çeşitlenmeleri deneyimlenebilmekte ve eş zamanlı olarak görüntülenebilmektedir (Şekil 3.1). Sunuma eklenmiş minimaplar sayesinde ise kullanıcının o anda bina içerisinde bulunduğu konumu plan bazında görmesi sağlanmaktadır (Satay, 2010). Tüm bunlarla birlikte, yaratılan gün ışığı sistemine bağlı olarak, sanal tur sırasında mekânın mevsime ve gün içindeki saat farklarına göre güneşlenme ve iklimlenme özellikleri de deneyimlenebilmektedir. Şekil 3.2'de örnek yapının öğle saatlerinde farklı cephelerinde ki ışıklanması görülmektedir.

Şekil 3.1. Sanal Ortamda Oluşturulan Sanal Tur (Karadayı, 2018)

.

Şekil 3.2. Yapının Aynı Saat Diliminde a) Ön Cephelerinin Günışığını Kullanması b) Arka Cephelerinin Günışığını Kullanması (Karadayı, 2018)

Mimarların sanal çevre oluşturmaya yönelik kullandıkları programlar, tasarım sürecini iyice hızlandırmaktadır. Özellikle, mimari tasarımlarda kullanılan bazı programlar, gerçeğe yakın sonuçlar vermektedir. Bir film platosu tasarımında, tasarlanan platonun ve yapıların iç mekânlarının bir video kamerası ile platoda gezinmesi, yapıların içinde dolaşma ve inceleme imkânı sunmasının sürece olumlu etkilerinin olacağı düşünülmektedir. Şekil 3.3'de görülen bu plato, tasarım videosundan alınan bir fotoğraf ile günün öğle saatinde yapıların ışık alma süreleri, açılarının analizine de imkân sağlamıştır. En çok tercih edilen Autocad ve Sketchup gibi mimari modelleme programları sayesinde hızlı ışık ayarları yapılabilmektedir(Şekil 3.4). Bunun sonucunda gerçeğe yakın görsel sonuçlar elde edilebilir (Satay, 2010).

Şekil 3.3. Lumion Uygulamasında 3D Tasarım (Karadayı, 2021)

Şekil 3.4. Genç Odası Tasarımının Farklı Işıklandırması (Karadayı, 2021)

3.2. Mimari Rekonstrüksiyon Uygulamalarında Sanal Gerçeklik

Sanal gerçeklik (Virtual Reality) kavramı, kullanıcıların aktif bir biçimde içinde yer alabildiği, dolaşabildiği üç boyutlu bilgisayar grafikleriyle oluşan bir deneyimdir (Rheingold, 1991). Kullanıcılara üç boyutlu ortamı farklı yönlerden görebilme olanağı sağlamaktadır.

Sanal gerçeklik (VR) mimari sunumlarda, dar teknoloji ile günümüzde en çok yararlandığımız hızlı ve güvenilir bir araç haline gelmiştir. Tasarım sürecinde kullanıcısına sanal çevrede gerçeklik algısı oluşturabilen, üç boyutlu çevreler ile kullanıcısını içine alan etkin bir ifade yöntemidir. Bu tasarımların sonrasında kullanıcı, her açıdan görebildiği, içinde gezinebildiği binaları deneyimleyebilme olanağına sahip olmaktadır. Bu dolaşımlar sırasında binadaki her donatıyı özgürce kullanabildiği, malzemeler üzerinde değişiklikler yapabildiği görülmektedir. Bu uygulamalarda yapıyla birlikte yaratılan gün ışığı sistemine bağlı, mevsime ve saat bazlı geçişler net bir şekilde okunabilmektedir (Satay, 2010). Sanal gerçeklik kolay ulaşılabilir cihazlarla kullanılmaktadır. Bu cihazlar hızlı ve etkin bir kullanım sağlamaktadır. Çoğunlukla yerinde deneyimleme (in situ) çalışmalarında kullanılmaktadır (Aş, 2018).

Sanal gerçeklik kavramının gerçeklik ile birleşimiyle artırılmış gerçeklik oluşur. Artırılmış gerçeklik (AR) kavramı, kullanıcının sanal - gerçek dünya arasında yeni bir boyuta ulaşabilmesi ve bu iki çevreyle etkileşim kurabilmesini sağlamaktadır. Sanal gerçeklik ve gerçek dünya birleşiminin arttırılmış gerçekliği oluşturduğu ifade edilmiştir.

Artırılmış Gerçeklik, günümüzde mobil aplikasyonlar sayesinde sıkça kullanılmaktadır.

Arttırılmış Gerçeklik uygulamaları tarihçesine bakıldığında başlangıç dönemi, gelişme dönemi ve ilerleme dönemi olmak üzere 3 (üç) döneme rastlanmaktadır.

Başlangıç döneminin 20. yüzyıl başlarına dayandığı tahmin edilmektedir. Bu dönemde uygulamaların çoğunluğu fikir bazında kalmıştır. Ancak literatüre geçen ilk 3 boyutlu cihazlara bu dönemde rastlanılmaktadır.

Artırılmış Gerçeklik uygulamalarının gelişme döneminin, uygulamanın kullanıcılara ulaşması ve yaygınlaşması ile başladığı bilinmektedir. Yine bu dönemde,

artırılmış gerçeklik donanımına sahip cihazların gelişimi ile AG uygulamalarının sanat - teknoloji alanında yaygınlaştığı görülmektedir.

Artırılmış Gerçeklik uygulamalarının internet ortamına iyice adapte olması ile ilerleme dönemine girdiği bilinmektedir. Özellikle oyun sektöründe sıkça kullanılmaktadır. İnternet ortamının kolay ulaşılabilir olması, AG'nin ilerlemesine zemin hazırlamıştır. Günümüzde ise Artırılmış Gerçeklik araştırmalarının ve uygulamalarının artması ve donanımsal aygıtlarla entegresi ile birçok alanda karşılaşılmaktadır (Köymen, 2014).

3.3. Artırılmış Gerçekliğin Kültürel Mirası Korumada Kullanımı

Sanal rekonstrüksiyon uygulamaları kültürel mirası korumada da kullanılmaktadır. Zamanla yıkılmış, zarar görmüş veya yok olmuş yapıların sanal ortamda yeniden inşa edilmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca henüz proje aşamasında olan yapılarda da uygulama sonrası ulaşacağı fiziksel görünüşüne en yakın sonuçları göstererek bazı tasarımsal hataların önüne geçilmesine de olanak sağlamaktadır. Programlara entegre edilebilen V-ray uygulaması ile daha gerçekçi sonuçlar alınmaktadır. Ancak programı verimli kullanarak gerçeğe en yakın görüntüyü elde edebilmek için projenin her aşamasındaki detayların ince ayrıntılarla işlenmesi gerekmektedir. Bu da render süresini uzatır. Artırılmış gerçekliğin bu aşamada kullanımı daha hızlı sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır (Köymen, 2014). Artırılmış Gerçeklik uygulamaları fiziksel kameralardan elde ettiği tüm verileri hızlı bir biçimde sanal ortama entegre etmektedir.

Şekil 3.5'te, 1163 senesinde Fransa Paris'te inşa edilen Notre Dame Katedrali'nin Mimar Andrew Tallon tarafından gerçekleştirilen sanal rekonstrüksiyonu görülmektedir. 2019 senesinde yangın geçiren katedralin rekonstrüksiyonu için tüm detaylara ve verilere sahipken, yapılan sanal rekonstrüksiyon sayesinde yeniden ayağa kaldırılan kısmının nasıl görüneceği hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 3.5. Notre Dame Katedrali Sanal Rekonstrüksiyon (Andrew Tallon, 2015)

Rekonstrüksiyon uygulamaları arkeoloji alanında da kullanılmaktadır. Yapılan kazılar sonucu elde edilmiş ufak bir parçanın rekonstrüksiyonu bilimsel çalışmalar ve sanal ortam yardımıyla ortaya çıkabilmektedir. Mimari mirası korumada kullanılan bu yöntem sayesinde koruma bilinci ve farkındalığı oluşturulabilir.

Bu bağlamda incelenebilecek örneklerden biri de, İspanya'nın Zaragoza kentinde araştırma kazısı sırasında ortaya çıkan kalıntılar üzerine, Gutierrez ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği Sinhaya çalışmasıdır (2004). Yerleşim yeri olduğu tespit edilen alanın müslüman yerleşimi olduğu ve bilimsel analizler sonucu 10. - 12. yüzyıllara ait olduğu raporlanmıştır (Gutierrez, 2004).

Şekil 3.6. Sinhaya Kalıntıları (Gutierrez 2004; Sürücü, 2017)

Zaragoza'da Sinhaya kalıntılarının elde edilmesinin ardından, inşası yeniden mümkün olmayan kalıntılar yerinde sergilenmiştir. Kalıntıların olduğu yerde yapılan çalışmalarla, iki boyutlu tasarımlar üçüncü boyuta aktarılmıştır (Şekil 3.6). Sinhaya kenti kalıntılarının sanal rekonstrüksiyonu, hem kültürel mirası yaşatabilme hem de gelen ziyaretçilere bin yıl önceki kentte gezinme, dolaşma deneyimi yaşatma olanağı sağlamıştır (Sürücü, 2017).

Şekil 3.7. Sinhaya'nın Artırılmış Gerçeklik Kullanılarak Gerçekleşen Rekonstrüksiyonu (Gutierrez vd, 2004; Sürücü, 2017)

Bir diğer sanal rekonstrüksiyon örneği de Suriye'de görülmektedir. Suriye'de çıkan savaş sırasında tarihsel dokular ve kentler ciddi tahribata uğramıştır. Ancak yapının rekonstrüksiyon projesi için yeterli görsel veriye ulaşılamamıştır (Bülbül, İsmail&Çetin, 2017). Bu doğrultuda 2017 yılında minaresi zarar gören caminin üç boyutlu rekonstrüksiyonu yapılmıştır.

Şekil 3.8. Sanal Ortamda Halep Minaresinin Rekonstrüksiyonu (Bülbül, 2017)

4. BÖLÜM

REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ VE EDİRNE'DEKİ REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Rekonstrüksiyon Ölçütleri

Yıllardır tartışılan rekonstrüksiyon kavramının uygulama teknikleri ve metodu çok önemlidir. Rekonstrüksiyon uygulamaları, belirlenen ölçütlere bağlı kalınarak yapılırsa daha sağlıklı olmaktadır. Stanley-Price (2009), rekonstrüksiyon projelerini, ulusal değerlerin korunması, yapının fonksiyonunun sürdürülebilir olması, turizm açısından ilgi çekici olması ve bölgede var olan diğer tarihi değerlerin de korunmasına aracı olmasını saymıştır. Aynı şekilde Ersen (2014), KVKBK'nin 2863 sayılı yasa 660 sayılı ilke kararından yola çıkarak, yeniden yapım tekniği ile ilgili önem arz eden ölçütleri; yapının konumu, kent ve silüete olan etkisi, özgün malzeme kullanımı, özgün taşıyıcı sistem ve özgün işlevine devam ettirebilmesi şeklinde sıralamıştır.

Rekonstrüksiyonu yapılması hedeflenen yapılarda en büyük sorunlardan biri hangi yapıların yeniden yapılması gerektiğini belirlemektir. Aynı zamanda bu kararın kim tarafından verileceği, uygulamada hangi ölçütlerin göz önünde bulundurulacağı ve yapının hangi tarzda yapılacağı önemli bir sorundur. Eserin son halinin özgün halinden ne kadar uzaklaşacağı, aynı fonksiyonunu sürdürüp sürdüremeyeceği gibi değerlendirmeler de diğer sorunlardandır (Stanley-Price, 2009). Karşılaşılan bu sorunlar karşısında rekonstrüksiyon uygulamalarına altlık oluşturacak ölçütlerin ulusal ve

uluslararası ilke ve kanunlarda belirlendiği görülmektedir. Bölüm 1'de detaylı olarak incelenen bu ölçütler, Çizelge 4.1'de tablolaştırılmıştır.

Çizelge 4.1**.** Rekonstrüksiyonun Önemli Ölçütleri (Tablo Uluslararası ve Ulusal Tüzük, Bildiri, Yasa Ve İlgili İlke Kararından Yola Çıkarak Hazırlanmıştır.)

REKONSTRÜKSİYON	Kent belleğinde yer alma ölçütü
	Yeterli belgelerin olması ölçütü
	Özgün malzeme ve yapım tekniğiyle yapılma ölçütü
	Mevcut konumda bulunma ölçütü
	Özgün cephe, kütle ve gabaride olma ölçütü
	İşlev ve plan açısından özgünlük ölçütü
	Eski fotoğraflarının olması ölçütü

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden (EVBM) elde edilen veriler, arşiv çalışmaları ve saha araştırması yapılarak; Edirne'de 2000-2021 yılları arasında gerçekleşen Taşlık Cami, Gazi Turhan Bey Cami ve Türbesi, Hasan Sezai Cami, Kazasker Salih Mescidi ve Medrese Ali Bey Camii'nin rekonstrüksiyon uygulamaları Çizelge 4.1'de belirtilen tablo dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucu yapıların başarısız çıkması ve buna sebebiyet veren unsurların Zincirlikuyu Mescidi'nde de olması sebebiyle, Zincirlikuyu Mescidi'ne alternatif rekonstrüksiyon önerisi geliştirilmiştir. EVBM tarafından Zincirlikuyu Mescidi rekonstrüksiyon projesi hazırlanmış ancak henüz uygulamaya geçilmemiştir.

Tablodaki ölçütlerin puan karşılığı toplam 200 olup, rekonstrüksiyon projesi incelenecek olan yapılar, bu tablo dikkate alınarak puanlanacaktır. Sonucu itibariyle 100 puan ve altında kalan yapılar başarısız olarak değerlendirilirken; 100 puanın üzerinde olan yapılar başarılı olarak değerlendirilecektir. Çalışmada eserlerin yeniden yapım uygulaması öncesi ve sonrası durumları karşılaştırılarak, rekonstrüksiyon

uygulamaları için belirlenen ölçütler doğrultusunda oluşturulan tabloda analiz edilmiştir.

Rekonstrüksiyon uygunluk ölçütleri içerisinde, tarihi yapılara değer katan en önemli ölçütlerden biri, bulunduğu coğrafyada toplumun hafızasında yer etmiş, kentli için sembolik değer taşıyan yapılardır. Zaman içerisinde çeşitli sebeplerden yok olmuş yapılar; üslup, mimari, süsleme vb. özellikleri yönünden kent belleğinde yer edinebilir. Kent belleğinde yer alma ölçütü yeniden yapım için en temel ölçüttür. Ancak bir zamanlar varlığını sürdüren her yapının kent hafızasında bir yer edindiği düşünüldüğünden tabloda bu değer puanlanmamıştır.

Tarihi yapıların korunmasında tekil yapı kavramı terk edilmiş, bütünleşik yapı kavramına geçilmiştir. Yani, tarihi eserler bulundukları çevre ile bütündürler, bağımsız düşünülemezler. Aynı zamanda inşa edildiği konumla yıllarca özdeşleşen kültür varlıkları bulundukları parsel ile anlamlanır. Yeniden inşası sırasında aynı parselde aynı konumda olması yapıyı değerli kılacaktır. Bu durumunun, günümüz koşullarında zorlayıcı bir ölçüt olduğu görülmektedir. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda yapının daha önce bulunduğu konumda yer alması ölçütünün olumlu olarak değerlendirilmesi 35 puan olarak belirlenmiştir.

Tarihi yapıların yeniden inşa edilmesinde, yapının kimliğinden ve tarihi belge niteliğinden uzaklaşmaması için en önemli kriter yeterli arşiv belgelerine (rölöve, proje, çizim) sahip olunmasıdır. Yapılar fiziksel özelliklerinin yanı sıra kültürel ve tarihi özelliklere de sahiptir. Bu değerleri korumaları ancak mimari çizimlere, eski haritadaki konum ve çevre bilgilerine, sanat tarihi raporlarına, dönem seyyahlarından ve yapı kullanıcılarından elde edilen bilgiler ışığında gerçekleşecek sentezlere bağlıdır. Bulunan belge ve elde edinilen her bilgi güvenilirliği arttırarak rekonstrüksiyonu daha sağlıklı hale getirmektedir. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda, yeterli arşiv belgelerine ve çizimlerine ulaşılarak yeniden inşa edilmiş olması ölçütünün olumlu olarak değerlendirilmesi 35 puan olarak belirlenmiştir.

Tarihi yapıların rekonstrüksiyonu için önemli olan verilerden diğeri ise fotoğraflardır. Fotoğrafın güvenilir kaynaktan elde edilmesi ve yapının okunabilmesine imkân sağlayacak şekilde net olması önem arz etmektedir. Yapının iç mekân ve süsleme özelliklerinin belirlenebilmesi için fotoğraf ve gravürlerden yararlanılabilir. Aynı

zamanda bu fotoğraflar yapının tasarlandığı dönemdeki çevresi hakkında bilgi verir. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda, yapıya ait cephe fotoğraflarına ulaşılma ölçütü 40 puan, yapıya ait iç mekân fotoğraflarının bulunma ölçütü ise 30 puan olarak belirlenmiştir. Yapıya ait fotoğraflarda ise her cephe 10 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Yıkılmış veya yok olmuş yapıların yeniden inşası sırasında yapının ilk haline sadık kalınması önemli bir ölçüttür. İlk halinden uzaklaşan yapı artık özgünlüğünü yitirmiş ve anlamını kaybetmiş olur. Yeniden yapılacak yapının özgün değerini koruması için özgün cephe ve cephe elemanlarıyla yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Eldeki veriler ve fotoğraflar da bu konuda önemli belgelerdir. Bu belgelerden yola çıkılarak cephe özellikleri, yapının kütlesel formu, kat sayısı, gabarisi ve doluluk boşluk oranları analiz edilebilir. Yapının özgünlük değerini sürdürebilmesi için ilk hâline bağlı kalınması çok önemlidir. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda, özgün cephe ve kütlede inşa edilme ölçütünün olumlu olarak değerlendirilmesi 20 puan olarak belirlenmiştir.

Yeniden yapılması planlanan tarihi yapıların, yanıltıcı ve yanlış sonuçlar vermesini önlemek için özgün malzeme ve yapım tekniği ile yapılması gerekmektedir. Yapının rekonstrüksiyon öncesi malzeme ve yapım tekniği analizi bu durumda çok önemlidir. Detaylıca araştırılıp analiz edilen yapıların rekonstrüksiyonları sağlıklı olabilmektedir. Özgün malzeme ve yapım tekniği kesinleştikten sonra en önemli aşama temiz ve doğru bir işçiliktir. Bu sebeple işin uzman bir ekip tarafından titizlikle yapılması gerekmektedir. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda, yapının özgün malzeme ve yapım tekniğinde inşa edilmiş olması ölçütünün olumlu olarak değerlendirilmesi 20 puan olarak belirlenmiştir.

Tarihi yapılar incelendiğinde cephe tasarımları, süsleme özellikleri, pencere ve kapı detayları gibi görünüş özellikleri, yapının yapıldığı dönemin okunmasına imkân sağlarken, yapının plan şeması da dönem hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda yapılar yeniden inşa edilirken, özgün iç mekân şemalarını kaybetmemelidir. İşlevine uygun tasarlanması da ilk inşa edildiği dönemde hangi amaca hizmet ettiği şeklinde bilgi sağlar. Bu sebeple rekonstrüksiyon değerlendirme tablosunda plan şeması

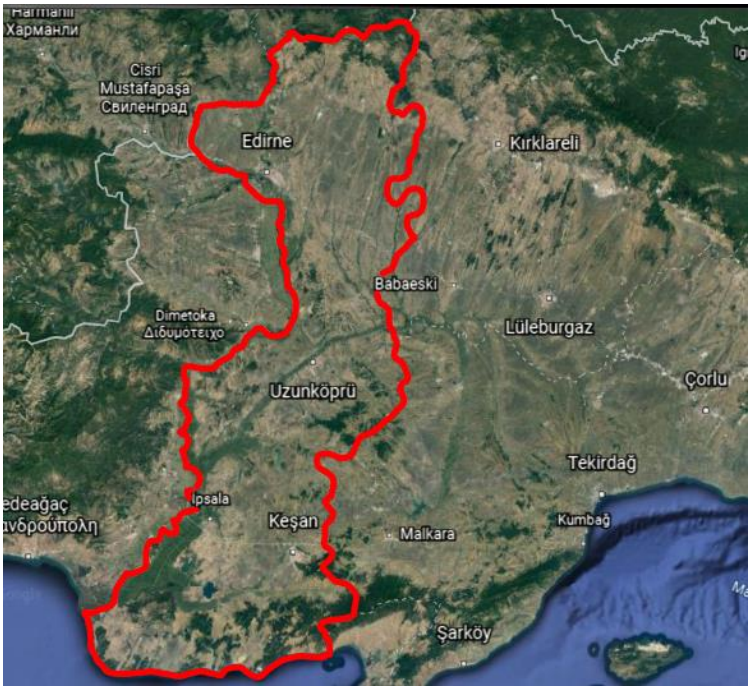
bakımından özgünlük sağlama ölçütünün olumlu olarak değerlendirilmesi 20 puan olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.2. Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri / Değerlendirme Tablosu

Yapı Adı	
Yapıya ait eski görsel	Yapıya ait yeni görsel
Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri	
Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Evet - 35
Yapının cephe fotoğrafları var mı? (Her cephe 10 puan)	Evet - 40
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Evet - 30
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Evet - 20
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Evet - 20
Toplam Puan	200
Rekonstrüksiyon Değerlendirme	
DEĞERLENDİRME:	
0 – 100: Başarısız 101-200: Başarılı	

4.2. Edirne Konumu

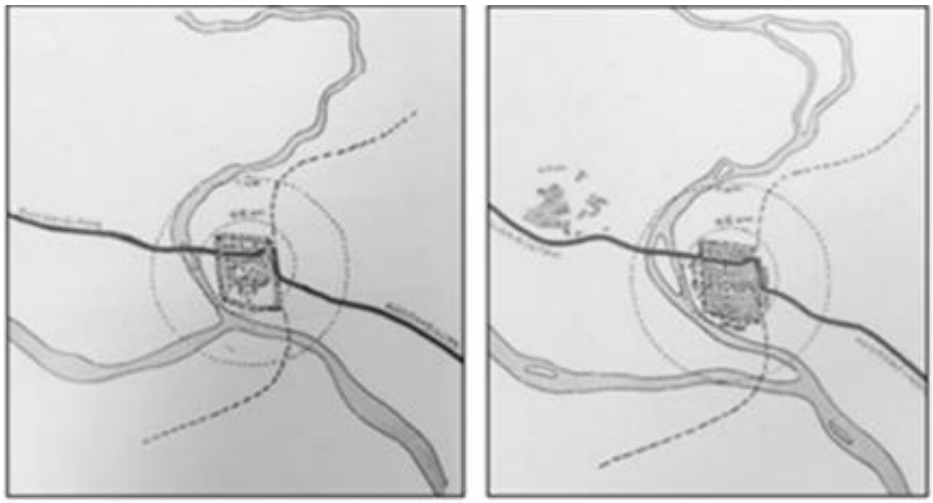
Edirne, Türkiye'nin kuzeybatısında Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde, Yunanistan ve Bulgaristan'a sınırı bulunan ildir. 41°-40° kuzey paraleli ve 26°-34° doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. Kuzeyinde Istranca Dağları, güneyinde dağ ve platoları orta kesiminde ise Ergene Havzası yer almaktadır. Edirne'de yer alan nehirlerden en büyüğü Meriç Nehridir.

Şekil 4.1. Edirne İl Sınırı (Uydu Görüntüleri, 2021)

4.3. Edirne Tarihçesi

Edirne, Osmanlı kültür ve medeniyetinin en önemli noktalarından biri olmuştur. İmparatorluğun en ihtişamlı örnekler verdiği dönemde Osmanlı'ya başkentlik yapmıştır. Halil İnalcık, 1361 yılında Osmanlıların Edirne ilini fethettiklerini ifade etmektedir. Edirne fethedildikten sonra Osmanlı'nın ikinci başkenti olmuştur (İnalcık, 1993). Bu tarihten sonra da, kentin fiziksel bir büyüme ve gelişme gösterdiği görülmüştür (Şekil 4.2).

a. **b.**

Şekil 4.2. a) 2. Yüzyılda Edirne b) 14. Yüzyılda Edirne (Özdeş, 1951)

19. yüzyılda gerçekleşen Osmanlı Rus Savaşı sonrasında kentte büyük yıkımlar meydana getirmiştir. Savaş tahribatının yanında, yoğun yağışların sebep olduğu Meriç, Tunca ve Arda nehirlerindeki taşkınlar kente zarar vermiştir. Aynı zamanda kıtlık, salgın hastalıklar, afetlerle uğraşan Osmanlı, 1854 senesinde Fransızlarla Kırım'da savaşmış, Fransız ordusuna yenilmiştir. Bu işgalde, Fransız ordusunda yer alan Osmont isimli bir mühendis, Edirne'nin bilinen eski planı olarak adlandırılan"Osmont Haritasını" hazırlamıştır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Fransız Albay Osmont 1854 Haritası (Yerolympos, 1992)

Edirne 1900'lü yıllarda Balkan Savaşı ile Bulgar ve Sırplarla karşı karşıya kalmış, teslim olmuş ve savaşın sonucunda imzalanan İstanbul Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nde kalmasına karar verilmiştir. Bu anlaşmada Edirne ilinin bugünkü sınırlarına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.4) (Baykal, 1993).

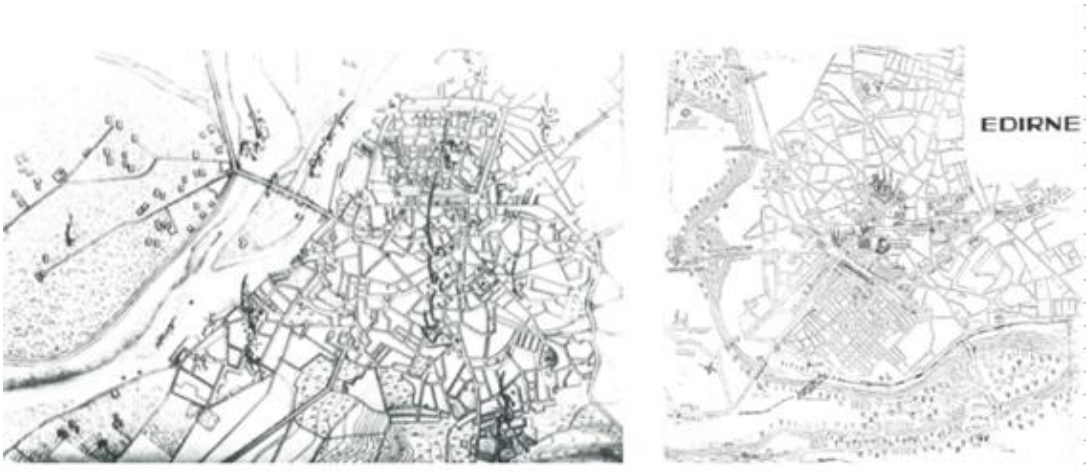
Şekil 4.4. Mehmed Selami 1882 Edirne Haritası (İslam Ansiklopedisi, 1964)

19. yüzyıl başlarında Edirne, Avrupa'nın dördüncü büyük şehri konumundadır. Kentin her yerinde Osmanlı izlerine rastlamak mümkündür. Kent bugünde değerini korumaktadır. Edirne, 1878 senesinde halk arasında 93 Harbi olarak da adlandırılan savaş sonucunda Rus ordusu tarafından, yaklaşık 35 sene sonrada Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Bu savaşlar sonrasında şehir kendini toparlayamadan 1920 senesinde Yunan işgaline uğramış, 1923 senesinde ise işgallerden kurtulmuştur. Kent, işgaller dışında deprem ve yangınlarda zarar görmüştür.1745 ve 1905 tarihinde meydana gelen yangınlar ve 1752 Edirne depremi kentin büyük hasar aldığı dönemlerdir (Ahmet Bâdi, 2000).

Edirne mimari miraslarına en çok zarar veren olaylardan biri 1829 senesinde gerçekleşen Edirne depremidir. Deprem kentteki birçok cami ve mescidin büyük hasar görmesine, bir kısmının tamamen yıkılmasına neden olmuştur. Ardından 1863 tarihinde Arda, Meriç ve Tunca Nehirleri taşarak, çevrede bulunan yüzlerce yapıyı yıkmış ve etkileri 19. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir (Kazancıgil, 1999). Özellikle bu

depremden sonra Edirne ciddi hasar almış, anıt yapıların yanı sıra sivil yapıların da çoğu yıkılmıştır (Peremeci, 1939).

Edirne'nin ilk imar planı 1940 senesinde Prof. Dr. Ernest Egli tarafından çıkarılmıştır (Şekil 4.5).

a. b.

Şekil 4.5. a)Edirne (1889) İlk İmar Planı (Edirne Belediyesi) b)Edirne (1975)Harita (Edirne Belediyesi)

Kentte yer alan kültürel mirasları koruma amacıyla Abide Koruma Heyeti, 1938 yılında tescilli yapı listesi oluşturmuştur. Listede, kentte 21'i olağanüstü olmak üzere toplam 124 anıtın yer aldığı belirtilmektedir (EVBM, 2021).

1953 senesinde meydana gelen deprem sonrasında kentte anıt eserlerin zarar görmesi sebebiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü birçok eseri satmıştır. Satıldıktan sonra konuta dönüştürülen anıt eserlerin bir kısmına Mimar Sedat Çetintaş'ın 23.7.1970 tarihli raporu ile ulaşılmaktadır. Raporda belirlenebilen eser sayısı 65'tir.1965 yılında ise GEEAYK tarafından listeye yeni eklemeler yapılmıştır (EVBM, 2021).

Edirne'de meydana gelen bu felaketlerden sonra birçok yapı günümüze gelemeden yok olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında Ahmed Bâdî Efendi, bu yapılar hakkında çalışmalar yapmıştır. Bâdî Efendi yaptığı çalışmada 300'den fazla cami ve mescit yapıldığını tahmin etmektedir. Bunlardan Edirne'de; 16'sı selâtin cami olmak üzere toplam 61 cami, 164 mescit, 49 medrese, 64 mektep, 56 tekke, 64 türbe, 9 imaret, 30 han, 35 hamam, 22 kilise, 14 havra ve 191 çeşme tespit etmiştir (Ahmet Bâdi,2000).

2021 yılına ait verilerde ise Edirne'de toplam 184 adet tescilli dini yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 53 cami, 21 mescit, 3 kilise, 2 tekke ve 12 türbe Merkez'de yer almaktadır. Edirne'de ayrıca tescilli 623 adet sivil mimarlık örneği, 59 adet askeri yapı, 206 adet mezarlık ve 307 adet kültürel yapı vardır (EKVKBK, 2021).

4.4. Edirne’de Rekonstrüksiyon Uygulamaları

Edirne’de 2000-2021 yılları arasında Taşlık Cami, Gazi Turhan Bey Cami ve Türbesi, Hasan Sezai Cami, Kazasker Salih Mescidi ve Medrese Ali Bey Camii’nin rekonstrüksiyonları gerçekleşmiştir.

Bu yapılardan Taşlık Cami, Hasan Sezai Cami, Kazasker Salih Mescidi, Medrese Ali Bey Cami ve Zincirlikuyu Mescidi Edirne Merkezde (Şekil 4.6), Gazi Turhan Bey Cami ise Uzunköprü ilçesinde yer almaktadır.

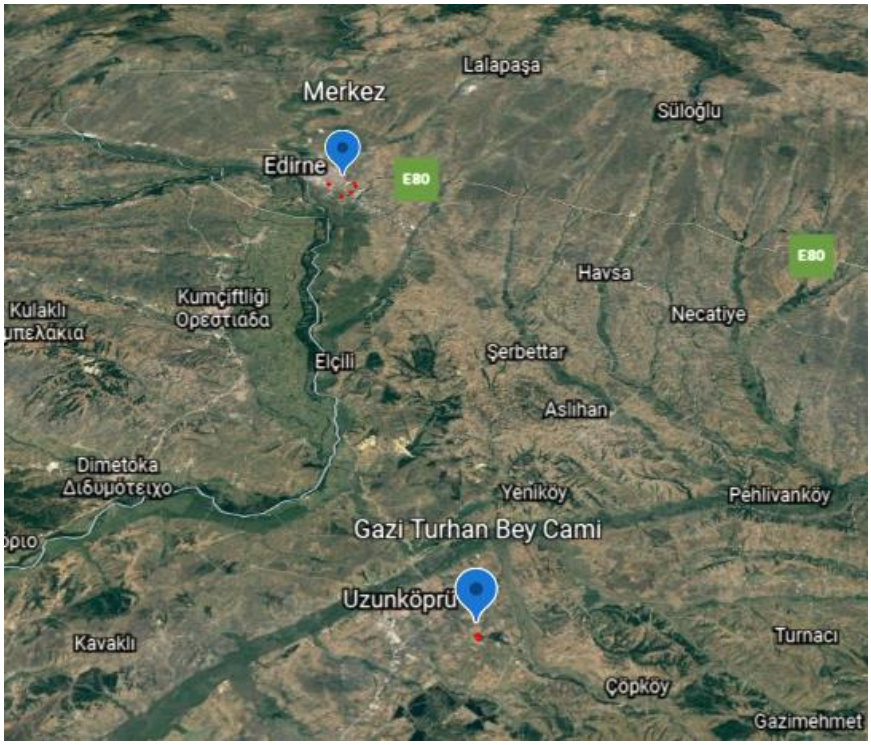
Şekil 4.6. 1) Hasan Sezai Cami 2) Kazasker Salih Mescidi 3) Taşlık Cami 4) Medrese Ali Bey Cami (Uydu Görüntüsü, 2021)

Yapıların rekonstrüksiyon uygunlukları Bölüm 4’te yer alan tablo (Çizelge 4.2) kullanılarak değerlendirilmiştir. Puanlama sonunda 100 puan üzeri alanlar başarılı, 100 puan ve altında kalanlar ise başarısız olarak değerlendirilmiştir.

4.4.1. Gazi Turhan Bey Cami ve Türbesi

4.4.1.1. Konum

Gazi Turhan Bey Cami Edirne ili Uzunköprü ilçesine 8 km uzaklıkta Kırkkavak köyü, tapunun 15 pafta, 2152 parselinde yer almaktadır (EVBM Arşivi, 2021).

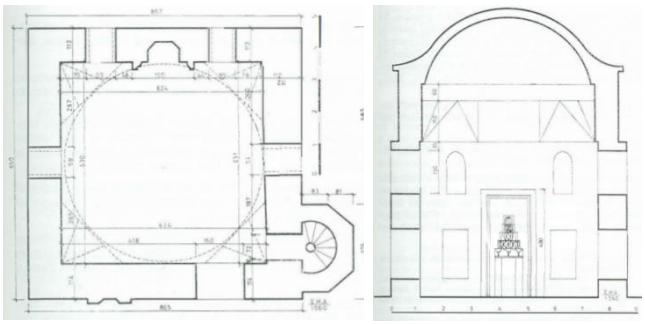
Şekil 4.7.Gazi Turhan Bey Cami Konumu (Uydu görüntüsü, 2021)

4.4.1.2. Tarihçe

H. 858/M. 1454 tarihli vakfiyesinde Gazi Turhan Bey'in Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı olan Kırkkavak köyüne çok sayıda yapı inşa ettirdiği ve bu yapıların medrese, mektep, cami, türbe, hamam, zaviye ve imaret olduğu bilinmektedir (Gökbilgin, 1952).

Ayverdi (1989), 1960 yılında Kırkkavak köyünde yaptığı incelemeler ve analizler sonrasında cami ve türbe hakkında bilgilere ulaşmıştır. Bu bilgiler ışığında cami ve türbenin konumu bulunmuştur(Özer, 2003). Edirne Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun (EKTVKK) 16.07.2010 tarih ve 3124 no'lu kararı ile Gazi Turhan Bey Cami tescil altına alınmıştır. Yapının inşasını gösteren herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. Yapım tarihi hakkında 1455 yılına ait bir vakfiye bulunmaktadır.

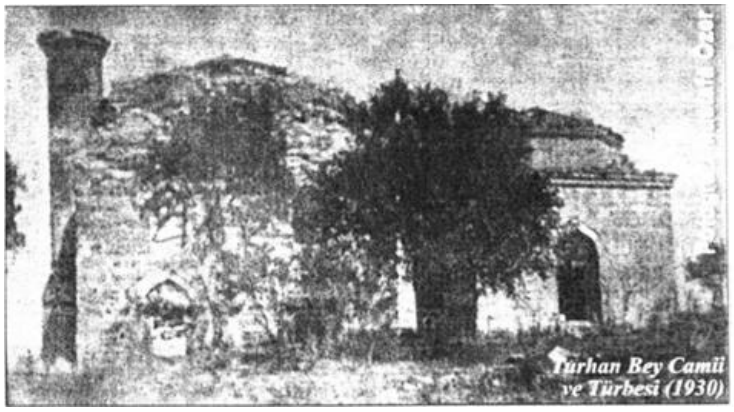
Buradan yola çıkarak 1450 – 1454 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapılan araştırma sonucu elde edilen fotoğrafta (Şekil 4.9) Gazi Turhan Bey'in Kırkkavak köyündeki cami ile türbesinin yıkılmadan önceki halini gösterdiği görülmüştür (Özer, 2003).

Şekil 4.8. Gazi Turhan Bey 1974 Rölöve Plan ve Kesit (Ayverdi, 1989)

2 Mart 1903 yılında Gazi Turhan Bey Cami ve Türbesi hakkında II. Abdulhamit'e cami ve türbenin onarıma ihtiyaç duyduğunu belirten bir rapor arz edilmiştir. Padişahın bu belgeye onay vermiş olması söz konusu yapının 20. yüzyılda bir onarım geçirmiş olmasının muhtemel olduğunu göstermektedir (Uzunköprü Belediyesi Arşivi, Dünden Bugüne Uzunköprü).

Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi incelendiğinde yapının aslında bir külliye olduğu, ancak geri kalan yapıların tamamen yok olması sebebiyle geriye sadece cami ve türbesinin kaldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.9. 1930 Yılında Gazi Turhan Bey Cami (Arşiv Fotoğrafı; Özlem Şişik, 2017)

4.4.1.3. Yapının Rekonstrüksiyon Öncesi Durumu

Harap durumda bulunan yapı ve çevresinin ne zaman bu hale geldiği bilinmemektedir. Yapının ayakta kalan beden duvarları, caminin kare planlı olduğunu göstermektedir (Şekil 4.10). Minaresi tamamen yıkılmıştır. Hemen kuzeydoğusunda bulunan Turhan Bey türbesi de tamamen tahrip olmuştur.

Cami, moloz taş ve tuğladan inşa edilirken; kazı sırasında ortaya çıkan temel kalıntıları türbenin kesme taştan inşa edildiğini göstermektedir. Yapının beden duvarları üzerinde kapı ve pencere yerleri okunmaktadır (Şekil 4.10). Kapı açıklığı basık kemerden oluşmuştur. Harimin üzerinde ise kubbe kasnağı yer almaktadır.

Şekil 4.10. Gazi Turhan Bey Cami Kazı Öncesi (EVBM Arşivi, 2008)

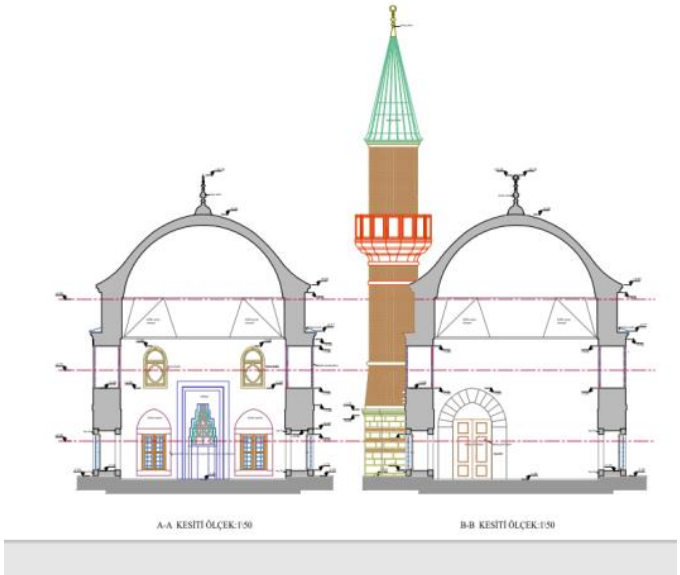
4.4.1.4. Yapının Rekonstrüksiyonu

Şekil 4.11. Gazi Turhan Bey Cami Kazı Sonrası (EVBM Arşivi, 2008)

Yapının araştırma kazısı sonrası ortaya çıkan izlerinin aktarıldığı rapora göre, yapının kuzeyinde ahşap sundurmalı bir son cemaat mahalli bulunduğu bilinmektedir. Edirne'nin tek kubbeli cami ve mescitlerinde bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. E.H.Ayverdi yapı için hazırladığı çalışmada, yapının kuzey cephesinin doğu kısmında, dış cephede mihrabiye olabileceğini ileri sürmüştür (EVBM Arşivi, 2008).

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden ulaşılan fotoğraflar incelendiğinde, yapının yıllardır onarım ve tadilat görmediği için harap durumda olduğu görülmektedir (Şekil 4.10). Rölöve raporundan ulaşılan bilgiye göre yapı üzerinde muhdes eklere rastlanılmamıştır. Bakımsızlık ve terk yapıya geri dönülmez zararlar vermiştir.

Şekil 4.12.Rekonstrüksiyon Kesiti (EVBM Arşivi, 2008)

Yapının restitüsyon projesi, eldeki fotoğraflar ve yapıdan gelen izler esas alınarak yapılmıştır. Giriş cephesi kapısı aslına sadık kalarak inşa edilmiştir

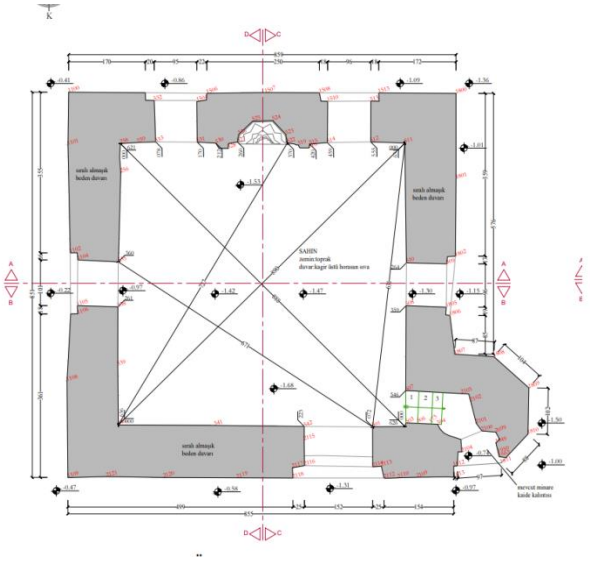

Şekil 4.13. Restorasyon Sonrası (EVBM Arşivi, 2008)

4.4.1.4.1. Plan Şeması

Yapının rekonstrüksiyon öncesi ayakta duran beden duvarlarından anlaşıldığı üzere, yapı kare planlıdır. Kareye yakın harim ölçülerine sahip caminin plan şemasının değişmediği, yapıdan gelen izler sayesinde özgün haline sadık kalınarak inşa edildiği görülmektedir. Yapının kuzeydoğusunda minare yer almaktadır. Giriş kapısının doğusunda bulunan sivri kemerli bir kapı ve dört merdivenle minareye giriş sağlanmaktadır. Yapı zemini tuğladır.

Yapının rölövesi incelendiğinde, kazı sırasında ortaya çıkan minare temelleri, minarenin yapının kuzeydoğusunda ve yapıya bitişik olduğunu göstermektedir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. Gazi Turhan Bey Cami Rölöve Planı (EVBM Arşivi, 2008)

4.4.1.4.2. Yapım Tekniği ve Malzeme

Caminin ayakta kalan beden duvarları yapının moloz taş ve tuğladan inşa edildiğini göstermektedir. Kazı araştırması sırasında caminin hemen kuzeydoğusunda Gazi Turhan Bey'e ait olduğu düşünülen türbenin temel kalıntıları bulunmuştur. Türbenin ise kesme taştan inşa edildiği bilinmektedir. Restorasyon sırasında düzgün kesme taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapı, yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Minarenin şerefeden yukarısının yıkık olduğu, 1930 yılına ait fotoğrafta görülmektedir (Şekil 4.9). Silindirik gövdeli ve tek şerefeli minare, tuğladan inşa edilmiştir.

4.4.1.4.3. Cephe Düzeni

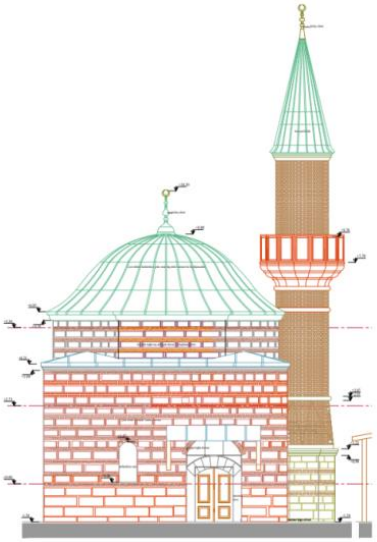
2008 yılında harap halde bulunan yapının ayakta kalan beden duvarında, pencere ve kapı yerleri net bir şekilde okunmaktadır (Şekil 4.15). Mevcut kapının basık tuğla kemerli olduğu görülmektedir (Şekil 4.15). Restorasyon sonrası kapı ve pencereler mevcut yerinde inşa edilmiştir. Pencereler sivri kemerle geçilmiştir. Yapının beden duvarları restore edilmiştir.

Yapının restorasyonu sırasında pencerelere, aynı dönem yapılarında görülen taş söveler eklenmiştir (Şekil 4.16). Pencere doğramaları ise dönem yapılarında yer alan pencere doğramalarıdır. Giriş kapısı ahşaptan yapılmıştır. Kapı söveleri mermerdir.

Şekil 4.15. Rölöve Görünüş (EVBM Arşivi, 2008)

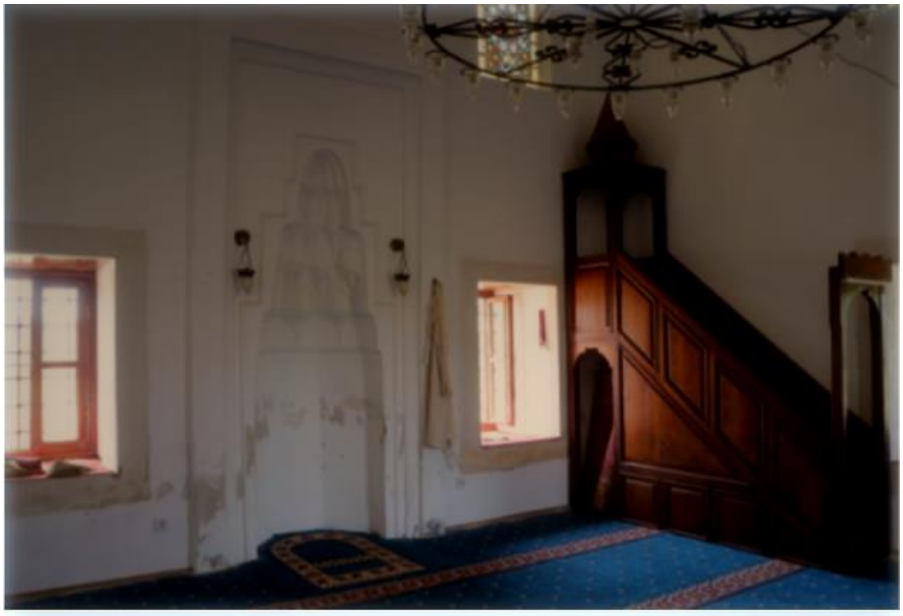
Yapının tüm cephelerinde üstte iki, altta iki olmak üzere dörder pencere bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinde yer alan giriş kapısının batısında minare yer almaktadır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Restorasyon Görünüş (EVBM Arşivi, 2008)

4.4.1.4.4. İç Mekân

Yapının iç mekânı hakkında yeterli veri yoktur. Bu yüzden iç mekân oldukça sade ve yalın bir şekilde bırakılmıştır (Şekil 4.17). İç mekân duvarları kargir üzeri horosan sıva ve beyaz badanalıdır. Yapıda iki gül rozeti dışında süsleme görülmemektedir.

Şekil 4.17. Gazi Turhan Bey Cami İç Mekân Fotoğrafı (Karadayı, 2021)

Yapının restorasyon öncesinde beden duvarları incelendiğinde mukarnaslı mihraba sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.18). Uygulama esnasında mihraptaki deforme olmuş yerler onarılmış, eski formuna döndürülmüştür (Şekil4.17).

Şekil 4.18. Gazi Turhan Bey Cami Restorasyon Öncesi Mihrap (EVBM Arşivi, 2008)

Yapının minberi hakkında yeterli veri bulunamaması sebebiyle, minber benzer dönem eserlerinde olduğu gibi ahşaptan yapılmıştır.

4.4.1.4.5. Üst Örtü

Yapının yok olan üst örtüsü fotoğraf ve belgelerde yer aldığı şekliyle kubbeyle kapatılmıştır. Kubbe, beden duvarı üzerine sekizgen formlu kasnağa oturmuştur (Şekil 4.19). Kubbe geçişlerinde Türk üçgeni kullanılmıştır. Kubbe kasnağı taş tuğla almaşık duvar ile örülmüş, minare ve kubbe üzeri kurşun levha ile kaplanmıştır.

Şekil 4.19. Gazi Turhan Bey Kubbe Rekonstrüksiyon Öncesi ve Sonrası Görünüm (EVBM Arşivi, 2008)

4.4.1.4.6. Son Cemaat Yeri

Kazı sonrası elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanan rölöve raporu ve yapıya ait eski fotoğraflarda, yapıda ahşap sundurmalı bir son cemaat yeri olduğu görülmektedir. Yapıda restorasyon sonrasında ahşap sundurmalı bir son cemaat yeri yeniden yapılmıştır.

4.4.1.4.7. Minare

Restorasyondan önce ayakta olmayan sadece kaidesi bulunan yapı minaresi, kaidesine uygun olarak, poligonal kaideli, tek şerefeli ve silindirik gövdeli olarak inşa edilmiştir.

Çizelge 4.3. Gazi Turhan Bey Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

GAZİ TURHAN BEY CAMİ

Şekil 4.20. a)Eski Görsel (EVBM Arşivi,1930) b)Yeniden Yapım Sonrası (EVBM Arşivi, 2008)

Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri

Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Hayır
Yapının cephe fotoğrafları var mı? (Her cephe 10 puan)	Evet - 10
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Evet - 20
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Hayır
Toplam puan	85
Rekonstrüksiyon değerlendirme	**Başarısız**

DEĞERLENDİRME:

Gazi Turhan Bey Camii'ne ait ölçekli çizim, cephe ve iç mekân fotoğrafları bulunamamıştır. Yapının rekonstrüksiyonu harap halde bulunan beden duvarlarından yola çıkılarak yapılan analizler ve kazı çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Yapıdan gelen izler ve eski fotoğraflar, yapının gabari ve kütlesini analiz etmek için kesin bilgi vermemektedir.

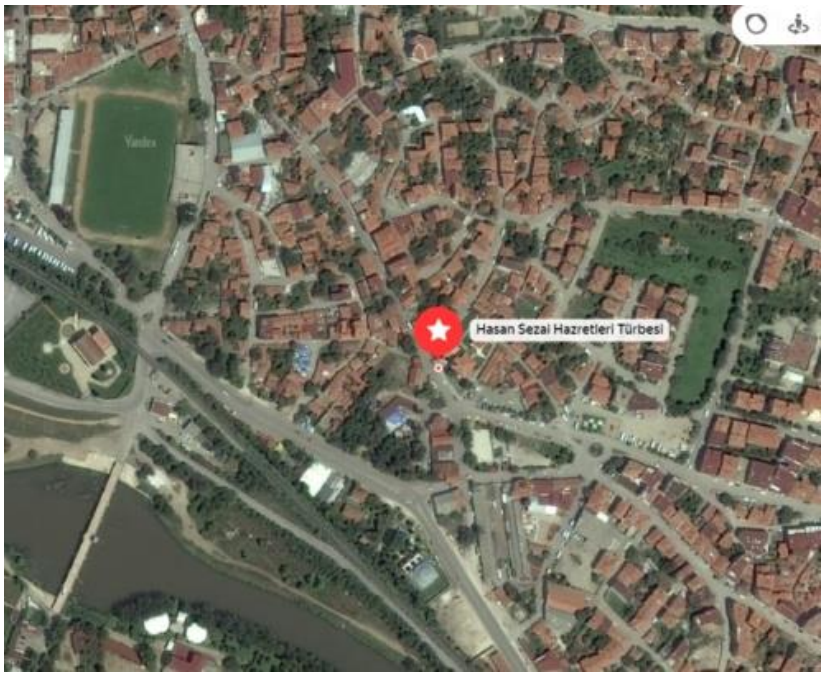
Bu sebeple yeterli verilere ulaşılamadan yapılan rekonstrüksiyon çalışması ile istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Yapı tabloda yer alan ölçütlerden 4 tanesini sağlayamaması sebebiyle başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Bu sebeple yapının yeniden inşası yerine, yapı kalıntılarının yerinde dondurularak muhafaza edilmesi daha uygun olacaktır.

4.4.2. Hasan Sezai Cami

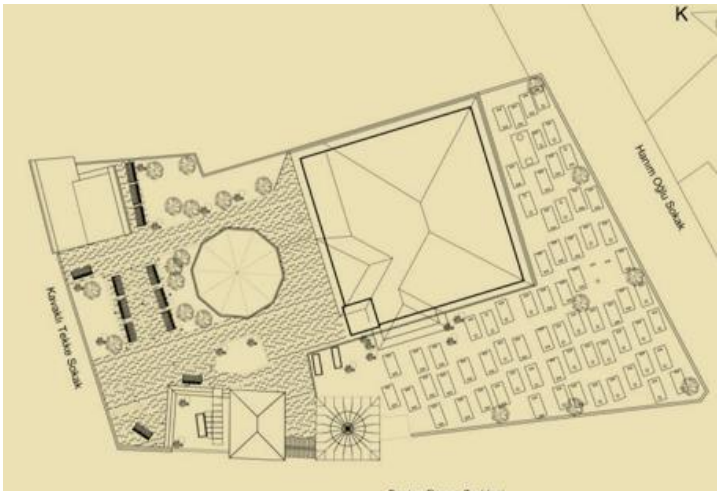
4.4.2.1. Konum

Hasan Sezai Efendi için inşa edilen yapı, Edirne İli Talâtpaşa Mahallesi Kavaklı Tekke Sokak 50L-3a Pafta, 733 ada 44-45 parsel üzerinde yer almaktadır.

Şekil 4.21. Hasan Sezai Cami Konumu (Uydu Görüntüsü, 2021)

E.K.T.V.K.K'nın 04.07.2003 tarih ve 7697 sayılı kararı ile yapı tescillenmiştir. Yapının ana girişi güneybatıda Bostanpazarı'na bakan iki türbe arasındadır (Şekil 4.22).

Şekil 4.22. Hasan Sezai Cami Vaziyet Planı (EVBM Arşivi, 2003)

4.4.2.2. Tarihçe

Günümüzde Hasan Sezai Cami olarak adlandırılan yapı, önceleri literatür kaynaklarında Şah Melek Zaviyesi ismiyle yer almaktadır (Ahmet Badi, 2000). Cami, Halveti Tarikatına bağlı olup, Şah Melek Bey tarafından yapılmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2009).

Yapının inşa tarihi hakkında birden fazla görüş öne sürülse de Edirne Vakıflar Müdürlüğü tarafından 2006 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda düzenlenen raporda 1428'de inşa edildiği belirtilmektedir. Yapının zaman içerisinde birçok tadilat geçirdiği, 17. yüzyıl başlarında ve 18. yüzyıl ortalarında ise dönem ekleri aldığı görülmektedir. Yapı, vakıflardaki rapora göre 1953 yılında Edirne'de gerçekleşen depremde tamamen yıkılmış, sadece minaresinin ayakta durduğu görülmüştür (EVBM Arşivi, 2015). Yapının 18.yüzyılda temelinden yıktırılıp yeniden inşa edildiği bilinmektedir (Akçıl, 2013).

Restorasyonuna başlanmadan önce yapılan kazı çalışmaları ve alandaki kalıntılardan ulaşılan bilgiye göre yazılan raporda, camisiyle birlikte inşa edilen yapının türbesi, şadırvanı, çeşme ve haziresi de vardır (Şekil 4.23). Bu yapılar çevrelenmiş bahçe duvarlarının avlusunda yer almaktadır. Çalışma alanının içinde yer alan türbe 1738 yılında Hasan Sezai Efendinin vasiyetiyle türbeye dönüştürülmüştür (İslam Ansiklopedisi).

Şekil 4.23. Hasan Sezai Dergâhı (Karadayı, 2021)

Dergâhın bulunduğu alanda yapılan araştırmalar sonucu günümüze cami, türbe, şadırvan ve haziresinin ulaştığı görülmektedir (Şekil 4.23). Yapılar kuzey ve güney yönlerinden çevrelenmiş bir avlunun içinde yer almaktadır. Yapıya girişler, batı tarafındaki La'li Fenayi ve Âşık Efendi türbeleri arasındandır. Kemerli giriş kapısının hemen üzerinde dikdörtgen bir onarım kitabesi yer almaktadır. Kitabe mermer sövelidir. Üzerinde yapının onarım tarihi H. 1151/M. 1738 şeklinde belirtilmiştir (EVBM Arşivi, 2015).Yapının rekonstrüksiyonu 2015 yılında tamamlanmıştır.

4.4.2.3. Yapının Rekonstrüksiyon Öncesi Durumu

Camide 2006 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında zeminde altıgen ve kare planlı döşemelere rastlanılmıştır. Ayrıca kazıda pencere alt söveleri de ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.24) (EVBM Arşivi, 2015).

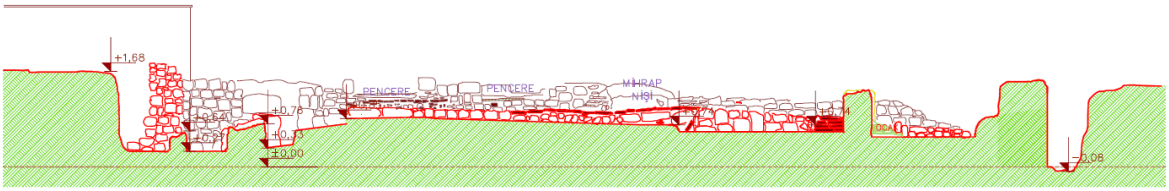
Caminin kuzeydoğusunda kesme taştan inşa edilmiş bir minare bulunmaktadır. Yapının restitüsyon raporunda minarenin, 1887 yılında geçirdiği tadilat sırasında inşa edildiği belirtilmektedir. Silindirik gövdeli minare kare kaide üzerine inşa edilmiştir. Minarede tek şerefe bulunmaktadır ve minare piramidal külaha sahiptir. Gövdede düşey silmeler görülmektedir. Yapının rölöve raporu, kazı sırasında mihrap nişinin ortaya çıktığını belirtmektedir.

Şekil 4.24. Hasan Sezai Türbesi ve Mescidi Kazı Sonrası (EVBM Arşivi, 2006)

Son kazıda bir ocak nişi tespit edilmiştir (Şekil 4.25). Nişin, cami ile minare arasında yer aldığı belirtilmektedir.

Kaynaklardan elde edilen bilgiye göre cami ile minare arasına tarihi net bilinmeyen bir zamanda cami kotunda bir mekân eklenmiştir (Şekil 4.25.). Yapının rölöve raporunda, kullanım amacı bilinmeyen bu alanın semahane veya caminin son cemaat mahali olabileceği tahmin edilmektedir (EVBM Arşivi, 2015).

Şekil 4.25. Rölöve Kesiti (EVBM Arşivi, 2015)

4.4.2.4. Yapının Rekonstrüksiyonu

Yapının rekonstrüksiyonu esnasında özgün durumunu ortaya koyabilmek için arşiv belgeleri (yazınsal kaynaklar, eski haritalar ile kadastral veriler, matbu kayıtları, Osmanlı arşivindeki belgeler, yapı da bulunan kitabeler, görsel kaynaklar) eski fotoğraflar, projeler incelenerek restorasyon projesi hazırlanmıştır.

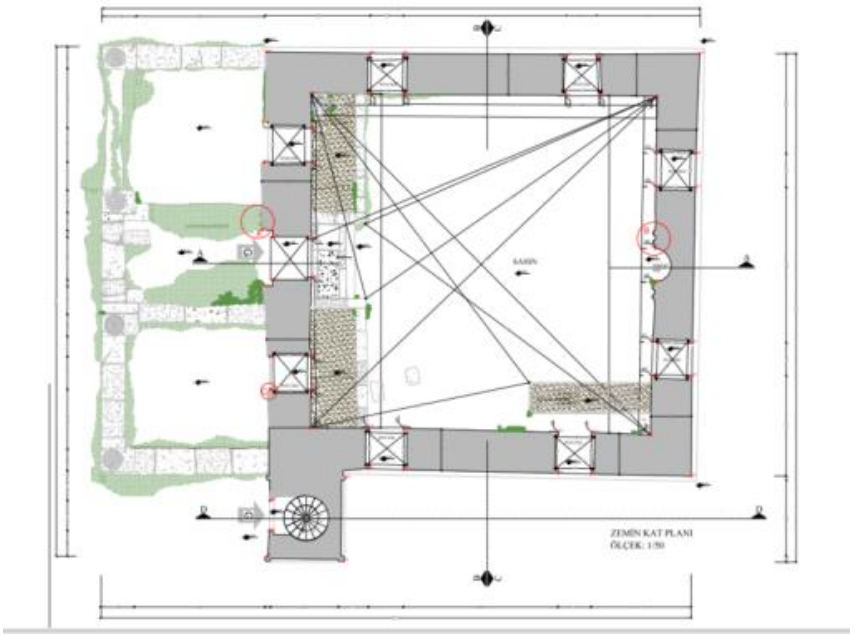
Yapıda gerçekleştirilen kazılardan çıkan sonuçlar restitüsyon açısından en değerli verilere temel teşkil etmektedir. Yapıdan gelen izlerden ve bölgedeki benzer dönem yapılarından yola çıkılarak özgünlük analizi yapılmış, bu tür bilgilerin yeterli olmadığı durumda da rölöve analizine dayanan mimari gerekliliğe ait çıkarımlara gidilmiştir (EVBM Arşivi,2009).

Şekil 4.26. Hasan Sezai Cami Restorasyon Sonrası (Karadayı, 2021)

4.4.2.4.1. Plan Şeması

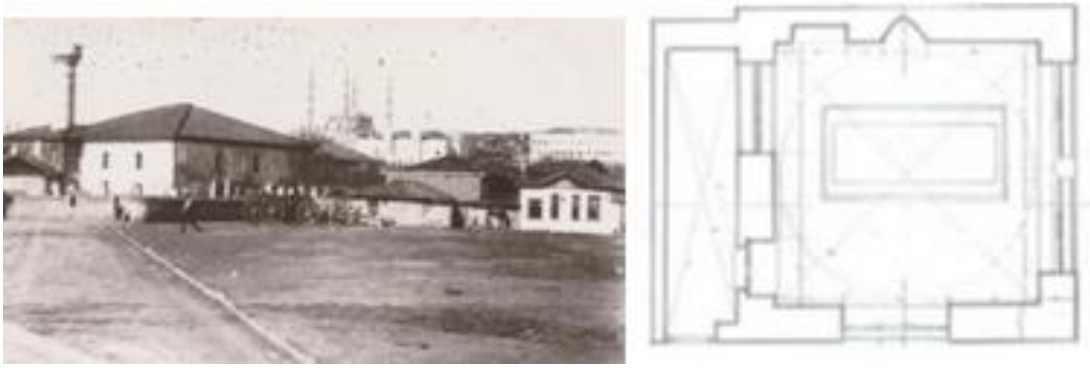
Yapının yeniden yapımında elde bulunan fotoğraf karesi, kazı sırasında gelen izler, rölövesi (Şekil 4.27) ve literatürdeki bilgilerin analizi sonucu restorasyon planı hazırlanmıştır. Bunların yanı sıra dönem yapılarının da karşılaştırılmalı uygulaması yapılmıştır. Edirne ilinde bulunan aynı dönem kare planlı yapılarda görülen düzgün kesme taş malzeme ve kubbeye geçiş öğesi olarak da yaygın kullanılan pandantif, bu yapının restitüsyonunda görülmektedir.

Şekil 4.27. Rölöve Planı (EVBM Arşivi, 2009)

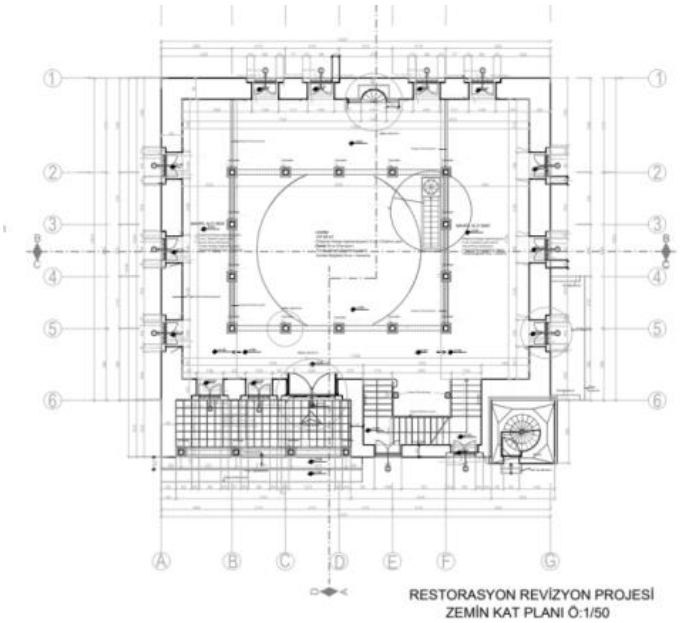
Yapıya ait eski fotoğraf karesi incelendiğinde, caminin iki katlı dikdörtgen şemaya sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.29).

Plan ölçüleri yaklaşık 16x19 metredir. Yapının merkezinde galeri boşluğu yer almaktadır. Yapıya giriş zemin kattan sağlanmaktadır. Çift kanatlı giriş kapısının hemen yanında minareye ve birinci kata giriş sağlayan merdiven yer almaktadır. Yapıda üç güneybatı ve üç güneydoğu tarafında olmak üzere toplam 6 oda bulunmaktadır. Kanatlardaki odaların ikisi küçükken; biri büyüktür. Plan şeması incelediğinde, kuzeybatı cephesinde üç gözlü bir son cemaat mahalinin yer aldığı görülmektedir.

a. b.

Şekil 4.28. a)Eski hali (EVBM Arşivi, 2009) b)Restorasyon Planı (EVBM Arşivi, 2009)

Şekil4.29. Restorasyon Revizyon Planı (EVBM Arşivi, 2009)

4.4.2.4.2. Yapım Tekniği ve Malzeme

Hasan Sezai Cami kabayonu taş yığma sistemde inşa edilmiştir. Yapının kazı çalışmalarında ortaya çıkan verilerle hazırlanan rölöve ve restitüsyon raporundaki bilgiler ışığında, cephesindeki taş malzeme ve tuğla hatıllar net bir şekilde okunmaktadır. Ayrıca alanda yapılan kazı çalışmaları sonrasında, yapının beden duvarlarında yer yer kesme taş kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.24).

Caminin minaresi de kesme taştan inşa edilmiştir. Yapının galeri boşluğu 14 adet ahşap dikme ile çevrelenmiştir (Şekil 4.30).

Şekil 4.30. Hasan Sezai Türbesi ve Mescidi Restorasyon Sonrası Kadınlar Mahfili ve Kubbe (Karadayı, 2021)

4.4.2.4.3. Cephe Özellikleri

Yapıya giriş, kuzey cephesinde yer alan mermer söveli ahşap kapı ile sağlanmaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31. Hasan Sezai Cami Eski Fotoğraf – Tarihsiz (EVBM Arşivi, 2009)

Yapı iki sıralı pencere düzenine sahiptir (Şekil 4.29).

Cephelerin alt sırasında kuzeydoğu ve güneybatı cephesinde üçer, güneydoğu cephesinde dört; üst sırasında ise, kuzeydoğu cephesinde üç, güneydoğu ve güneybatı cephesinde dörder pencere bulunmaktadır.

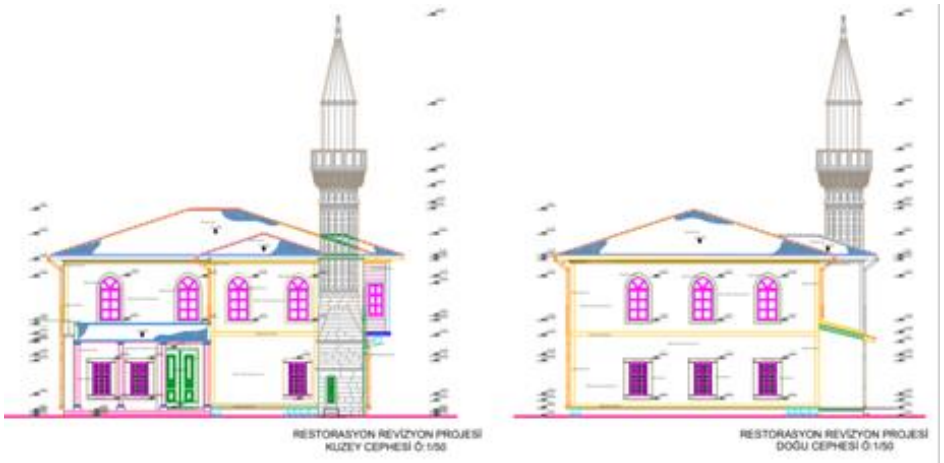
Yapının eski fotoğraflarında güneybatı cephesindeki üst pencerelerden ikisinin üzerinde yüzeyi ahşap kaplı cumba olduğu görülmektedir (Şekil 4.29).

Kuzeybatı cephede alt katta kare formlu üç, üst katta sivri kemerli dört pencerenin yer aldığı görülmektedir. Cephenin batı köşesi minare ile sonlanmaktadır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32. Hasan Sezai Cami Güneybatı Cephesi Ahşap Kaplı Cumba (EVBM Arşivi, 2015)

Alt pencerelerin ve çıkmanın üzerinde tüm pencerelerin dikdörtgen formlu, taş söveli; üst kat pencerelerinin ise ahşap söveli ve yarım daire kemerli olduğu görülmektedir (Şekil 4.33).

a. b.

Şekil 4.33. Restorasyon Revizyon Projesi a) Kuzey Cephesi b) Doğu Cephesi (EVBM Arşivi, 2009)

4.4.2.4.4. İç Mekân

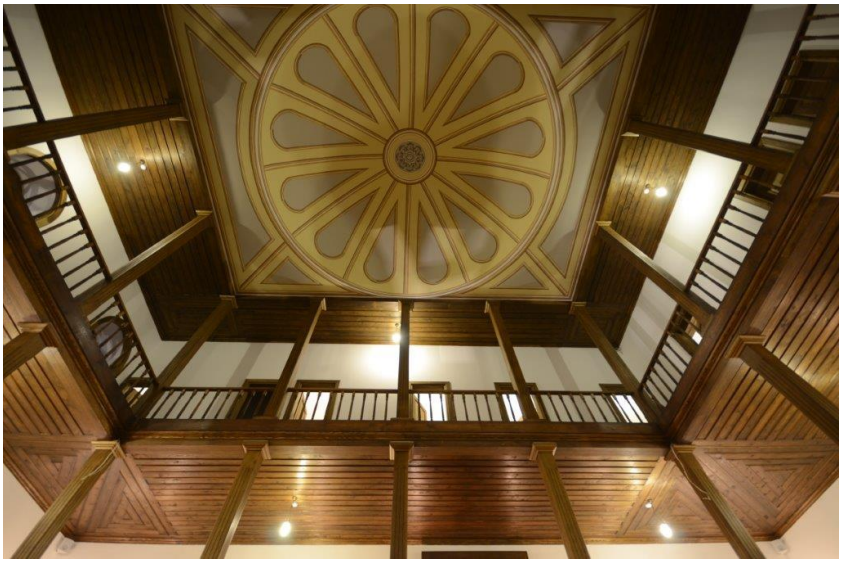
Yapının iç mekânında ağırlıklı olarak ahşap kaplama görülmektedir. Merdivenler, galeri taşıyıcıları ve döşeme ahşaptır. 14 adet ahşap kiriş yer almaktadır. Ahşap kirişler taş kaidelere oturmaktadır. Yapıda ahşap malzeme olarak meşe ağacının kullanıldığı görülmektedir. Merkezi kubbe, taş kaideli ahşaplarla taşınmaktadır (Şekil 4.34).

Güneydoğu cephesinde yer alan mihrap nişi, mihrabın sağında yer alan minber ve vaaz kürsüsü de ahşaptan yapılmıştır (Şekil 4.34).

Şekil 4.34. İç Mekân Görüntüsü (Karadayı, 2021)

16. yüzyıl Edirne camilerinde görüldüğü gibi, Hasan Sezai Camii'nin de iç mekânı oldukça sade bırakılmıştır. Kubbede, dilimli yaprak motiflerine benzeyen bir süsleme görülmektedir. Süslemede kullanılan renkler genelde beyaz, bej ve kahve tonlarındadır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35. Hasan Sezai Cami Kubbe (Karadayı, 2021)

4.4.2.4.5. Üst Örtü

Yapının harim kısmının galeri boşluklu bölümü kubbe ile örtülüyken, geri kalan kısmında beden duvarına oturacağı yere kadar kırma çatı vardır. Kırma çatı kiremitle kaplıdır. Yapının ahşap konstrüksiyondan inşa edilen kubbesi, galeri boşluğunu çevreleyen taş kaideli ahşap dikmelere oturmaktadır.

4.4.2.4.6. Son Cemaat Yeri

Rölöve raporunda, kazı sırasında yapının temelinde izine rastlanan üç gözlü bir son cemaat yerinin yer aldığı belirtilmektedir. Son cemaat yerinde derzli tuğla kaplama, sıvalı duvar ve ahşap kaplama tavan görülmektedir.

4.4.2.4.7. Minare

Caminin kuzeydoğusunda kesme taştan inşa edilmiş bir minare bulunmaktadır. Yapının restitüsyon raporunda minarenin, 1887 yılında geçirdiği tadilat sırasında inşa edildiği belirtilmektedir. Silindirik gövdeli minare kare kaide üzerine inşa edilmiştir. Piramidal külaha sahip minarede tek şerefe bulunmaktadır. Minare silmeleri bilezik şeklindedir.

Minare gövdesinin alt ve üst kısmında olmak üzere iki adettir. Gövde ile şerefe arasında beş sıra mukarnas yer almaktadır. Bu mukarnas süsleme, petek kısmında da görülmektedir. Minarenin üstü sivri külah şeklinde ve kurşun kaplıdır.

Çizelge 4.4. Hasan Sezai Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

HASAN SEZAİ CAMİ	
 a. b. Şekil 4.36. a) Eski Görsel-1900'ler (EVBM Arşivi, 2009) b) Yeniden Yapım Sonrası (EVBM Arşivi, 2015)	
Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri	
Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Hayır
Yapının cephe fotoğrafları var mı? (Her cephe 10 puan)	Evet - 10
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Evet - 20
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Hayır
Toplam puan	85
Rekonstrüksiyon değerlendirme	**Başarısız**
DEĞERLENDİRME: Hasan Sezai Camii'ne ait ölçekli çizim, arka – yan cephe ve iç mekân fotoğrafları bulunamamıştır. Yapının rekonstrüksiyonu yapılan analizler ve kazı çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak yapıdan gelen izler, yapının iç mekânı ve cephesi hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Bu sebeple yeterli verilere ulaşılamadan yapılan rekonstrüksiyon çalışması ile istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Yapı tabloda yer alan ölçütlerden 4 tanesini sağlayamaması sebebiyle 85 puan alarak başarısız olarak değerlendirilmiştir.	

4.4.3. Medrese Ali Bey Cami

4.4.3.1. Konum

Medrese Ali Bey Cami, Edirne ili, Merkez ilçesi Kıyık-Taşlık Semtinde yer almaktadır. Medrese Ali Bey Mahallesi Alibey ve Tavanlı Çeşme Sokakta yer alan tapunun 50 Pafta, 471 Ada, 6 parselinde, 407,50 m2 yüzölçümlü, Alibey Vakfı mülkiyetine ait taşınmaz, tapuda kagir cami vasıflı gözükmektedir. Yapı, Edirne K.T.V.K.K.'nin 04.07.2003 tarih ve 7697 numaralı kararı ile tescil edilmiştir. E17d7d2a imar paftasında yer alan 6 numaralı parsel mevcut imar planında, ayrık nizam 4 katlı konut alanında kalmaktadır (EVBM Arşivi, 2015).

Şekil 4.37. Medrese Ali Bey Cami Konumu (Uydu Görüntüsü, 2021)

4.4.3.2. Tarihçe

Rıfkı Melül Meriç, "Medrese Ali Bey Camii'nin Banisi, İbrahim bin Mustafa'dır. H. 904/ M.1498'de inşa edilmiştir. Temel izleri ile duvarlardan bazı aksamaları mevcuttur. Haziresinde tek bir mezar yeri kalmıştır" bilgisine yer verir.

Şekil 4.38.Medrese Ali Bey Cami 1917 Tarihli Fotoğrafı (İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi)

Rıfat Osman: Mescidin kireçle sıvanmayarak eski şeklindeki kırmızı tuğlaları görünen minaresi ve haziresindeki asırlar görmüş çam ve mazı ağaçları arasında görünüşü doğuya mahsus zarif görüntülerdendir. Kapısı üzerindeki tarih kısmı şudur: Bu mübarek mescidi, Mustafa oğlu İbrahim dokuz yüz dört tarihinde Allah rızası için yaptırdı (M.1498). Halen namur ve içerisinde namaz kılınmaktadır (Osman, 1999). ifadeleri ile Osmanlı Dönemi yapısı olduğu bilinen bu yapının yer aldığı mahallede halkın tümünün Müslümanlardan oluştuğuna, M.1533 tarihinde Mustafa oğlu İbrahim adında bir kişi tarafından inşa edilmiş olduğunu belirtmektedir.

Rıfat Osman'ın 1917 yılına ait olduğunu ifade ettiği fotoğrafta, yapının sağlam göründüğü ve ibadete açık olduğu görülmektedir (Şekil 4.39). Fotoğrafa göre, harimin üzeri alaturka kiremitlerle kaplanmış kırma çatıdan oluşmuştur (Şekil 4.40). Ancak döneminde inşa edilen diğer yapılarla karşılaştırılması sonucu, kubbeli olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Tek kubbeli olarak inşa edilmiş caminin, Edirne'de gerçekleştiği bilinen 1745 yılındaki büyük yangın ve 1751'deki şiddetli depremde büyük hasar görerek kubbesinin ve minaresinin üst kısmının göçtüğü varsayılmaktadır (Peremeci, 1936). Yenileme çalışmaları sırasında kubbe yerine ahşap çatılı üst örtü ile tamir edildiği tahmin edilmektedir (Restitüsyon Raporu, EVBM Arşivi,2015).

Şekil 4.39. İbrahim (Ali) Bey Mescidi'nin 1917 Tarihli Fotoğrafı (Rıfat Osman, 1999)

2009 yılına kadar atıl halde duran, yıkık bir minareden başka kısmı ayakta kalmayan yapının araştırma kazılarına 2009 yılında başlanmış ve 2015 yılında yeniden yapımı tamamlanmıştır.

4.4.3.3. Yapının Rekonstrüksiyon Öncesi Durumu

Uzun yıllar bakımsız kalan ve geride minaresinden başka bir bölümü kalmayan cami; araştırmalar sonucu ulaşılan eski fotoğraf, mevcut dokümanlar, yapıya ait izlerden ve dönem yapılarıyla karşılaştırmalarından yola çıkarak 2015 yılında Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğünce yeniden yapılmıştır. Vakıflar, bulunduğu mahalle ile aynı ismi taşıyan Medrese Ali Bey Camii'nin kent belleğinde yer edinmesi nedenini yeterli gerekçe göstererek rekonstrüksiyonunun gerçekleşmesine neden olmuştur.

Yapının rekonstrüksiyon geçirmeden önceki fotoğrafları incelendiğinde, sadece tuğla minaresinin şerefe gövdesine kadar korunabildiği, yapıyla ilgili geri kalan tüm kısımlarınınsa yok olduğu görülmektedir (Şekil 4.41). Yuvarlak planlı minare gövdesi, şerefe başlangıcına kadar uzanmaktadır. Yapının içinde bulunduğu parselin güneydoğusunda, güney duvarı ile doğu duvarının bir bölümü ve bu iki duvarının birleştiği caminin doğu köşesinin belirgin olduğu görülmektedir. Rölöve raporunda, yapının güneydoğusunda, caminin güney ve doğu dış cephelerinin yol kotunun altında kaldığı bilgisine yer verilmektedir.

Şekil 4.40. Medrese Ali Bey Cami Kazı Öncesi (EVBM Arşivi, 2015)

Medrese Ali Bey Cami'nin harim kısmı ölçüleri yaklaşık olarak 9,70 x 9,45 metredir (EVBM Arşivi).Yapının Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü (EVBM) raporlarında tüm düşey taşıyıcı elemanlarının taş yığma kargir duvarlar olabileceği yer almaktadır. Kazı raporunda, beden duvarlarının yaklaşık 90 cm genişliğinde moloz taş oldukları, bu taşların yüzeylerinin uzun zaman toprak altında kalmasından dolayı yoğun rutubet ve kirlenmeye maruz kaldığı belirtilmektedir (Şekil 4.42).Şerefe kısmına kadar ayakta kalan minarede de hasarlar olduğu görülmektedir (Şekil 4.41). Tuğla malzemede kırılmalar ve aşınmalar gözlenmektedir (EVBM Arşivi, 2015).

Şekil 4.41. Medrese Ali Bey Camii Kazı Sonrası (EVBM Arşivi, 2015)

4.4.3.4. Yapının Rekonstrüksiyonu

Rıfat Osman'ın 1917 yılına ait fotoğrafından, yapının harim kısmı ve geç dönemde eklenmiş olduğu düşünülen son cemaat yeri ile yapının kuzeybatı duvarı boyunca uzanan hazire kısmının kapalı olduğu okunabilmektedir (EVBM Arşivi, 2015).

Yapıda gerçekleştirilen kazılardan çıkan sonuçlar restitüsyon açısından en değerli verilere temel teşkil etmektedir. Yapıdan gelen izlerden ve bölgedeki benzer dönem yapılarından yola çıkarak özgünlük analizi yapılmış, bu tür bilgilerin yeterli olmadığı durumda da rölöve analizine dayanan mimari gerekliliğe ait çıkarımlara gidilmiştir (EVBM Arşivi, 2015).

Restitüsyon projesinde Edirne şehri ve hinterlandında yer alan tek kubbeli camiler incelenmiştir. Yapının ilk haline yönelik yapılan etütler sonucunda rekonstrüksiyonu yapılan yapının neredeyse tamamına yakınının yıkılması, eskiye ait bilgi ve belgenin sınırlı olması, yeniden inşasına engel olsa da, kazılar sonrası ortaya çıkan bazı izler ve Edirne'de ayakta kalan tek kubbeli camilerde yapılan ayrıntılı dönemsel analiz çalışmaları önemli ölçüde yardımcı olmuştur (EVBM Arşivi, 2015).

Yapının beden duvarları, üst örtüsü ve son cemaat yeri yeniden yapılmıştır. Harim beden duvarları ve zemin döşemesi, tümleme uygulamasıyla tamamlanmıştır. Minare kaidesi ve gövdesi sağlamlaştırılarak tümlenmiştir (EVBM Arşivi, 2015).

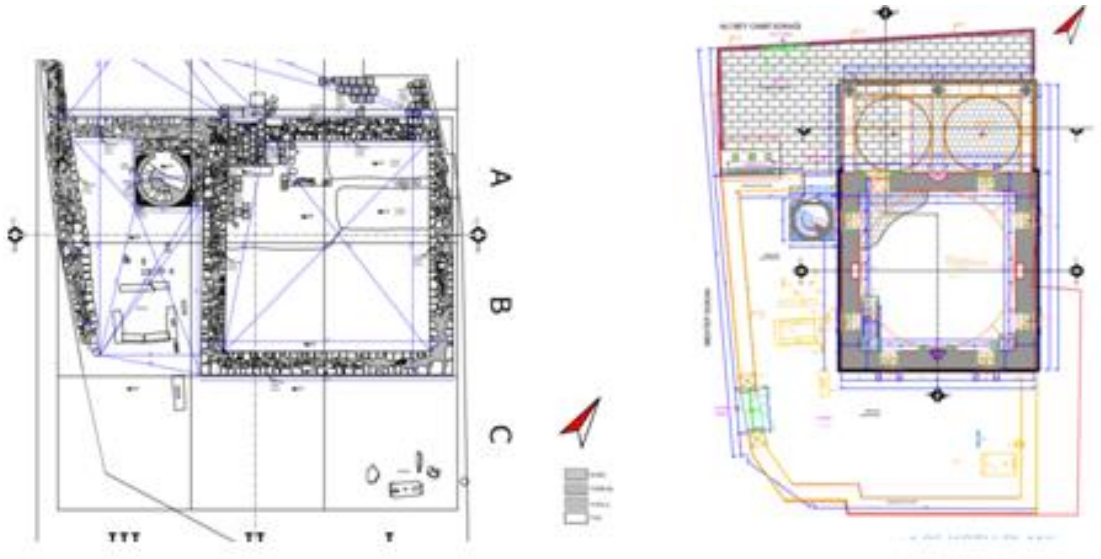
Geriye kalan minarenin tamamlanması ve yeniden inşa edilecek kubbenin gabarilerinde, Edirne'deki diğer tek kubbeli cami ve mescitlerin gabarileri göz önünde bulundurulmuştur (Şekil 4.43).

Şekil 4.42. Medrese Ali Bey Cami Yeniden Yapım Sonrası (Karadayı, 2021)

4.4.3.4.1. Plan Şeması

Yapının rölöve çiziminde yer alan kare planlı harim ölçülerinin korunduğu görülmektedir. Harimde, temel kazısında izlerine rastlanmayan muhdes duvar restorasyon sırasında kaldırılmıştır. Yapının harim ölçüleri 9.70 x 9.45 metredir (Şekil 4.44). Bu sebeple yapının restitüsyonu için Edirne'de harim iç ölçüleri 10 m. civarında olan cami ve mescitler incelenmiştir (EVBM Arşivi). Yapının restitüsyon projesi için Şehabettin Paşa, Selçuk Hatun, Kadı Bedreddin, Hızır Ağa, Süle Çelebi gibi genellikle iki birimli son cemaat yeri bulunan yapılar analiz edilmiştir (EVBM Arşivi, 2015).

a. **b.**

Şekil 4.43. a) Rölöve Planı (EVBM Arşivi, 2015) b) Rekonstrüksiyon Planı (EVBM Arşivi, 2015)

4.4.3.4.2. Yapım Tekniği ve Malzeme

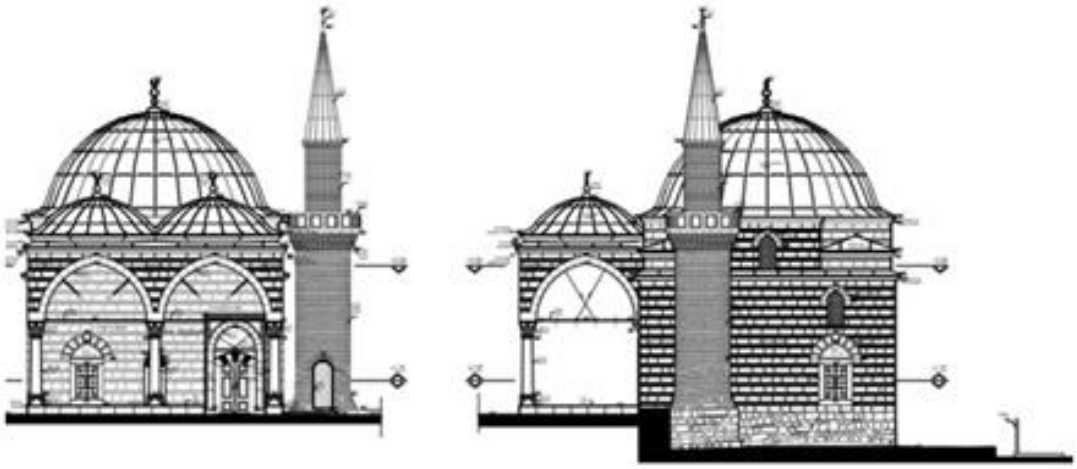
Medrese Ali Bey Cami taş yığma yapım tekniğiyle yapılmıştır. Kazı çalışmaları sonrasında yapıdan gelen izlere, rölöve raporuna ve eski fotoğraflarına bakıldığında cephede taş elemanlara rastlandığından taş malzeme ile inşa edildiği görülmektedir (Şekil 4.49). Yapının minaresi ise tuğla malzeme ile tümlenmiştir.

4.4.3.4.3. Cephe Düzeni

Harim beden duvarlarının sadece izleri kaldığından, özellikle pencere açıklıklarının konum ve ebatları kesin olarak belirlenememiştir. Bu açıklıkların yeniden inşasında, Edirne'de kentsel dokuya katkıda bulunan tek kubbeli camilerin cephe düzenlemelerinin ayrıntılı analizi, uygulama kolaylığı sağlamıştır.

Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda, Edirne'deki tek kubbeli camilerde, belirli bir mimari zorunluluk (son cemaat yeri, minare, giriş) olmadıkça, giriş cephesi dışındaki pencerelerin, mümkün mertebe simetrik düzende ve aynı eksen üzerinde olduğu görülmektedir. (Şah Melek, Darülhadis, Şehabeddin Paşa, İsmail Ağa, Ayşe Kadın, Kasım Paşa, Sitti Sultan, Süleyman Paşa, Gazi Hoca, Hızır Ağa, Süle Çelebi, Defterdar Mustafa Paşa camilerinde olduğu gibi).

Genellikle birinci ve ikinci sıradaki pencereler, aynı eksen üzerinde ikişer adet bulunmaktadır. Kasnak seviyesindeki diğer tek pencere ise, ilk iki sıradaki pencerelerini ortalamaktadır. Medrese Ali Bey Mescidi'nin giriş cephesi hariç diğer cephelerinde bu düzene uyulduğu görülmektedir (Şekil 4.49). Kubbe pencereleri hariç yapıdaki tüm pencereler dikdörtgen formludur (Şekil 4.46). Ancak pencere üzerleri sivri kemer alınlıkla son bulmaktadır (Şekil 4.47). Girişin bulunduğu kuzey cephesindeki pencere düzeni, Edirne'deki küçük boyutlu tek kubbeli cami ve mescitlerinde olduğu gibidir.

Şekil 4.44. Kuzeybatı ve Güneybatı Cephesi (EVBM Arşivi, 2015)

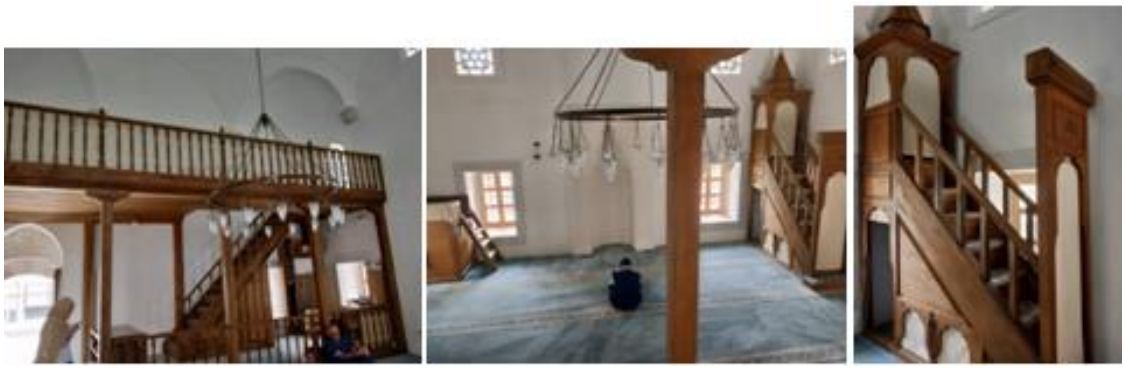
Şekil 4.45. Minber ve Pencere Açıklığı (Karadayı, 2021)

Şekil 4.46. Medrese Ali Bey Mihrap ve Kubbe Penceresi (Karadayı, 2021)

4.4.3.4.4. İç Mekân

Yapının iç mekânı hakkında yeterli verilere ulaşılamamıştır. Bu yüzden yapının iç mekân süslemelerinin olmadığı görülmektedir. Yapı minberi diğer dönem yapılarında görüldüğü üzere ahşap olup, oldukça sadedir (Şekil 4.48).

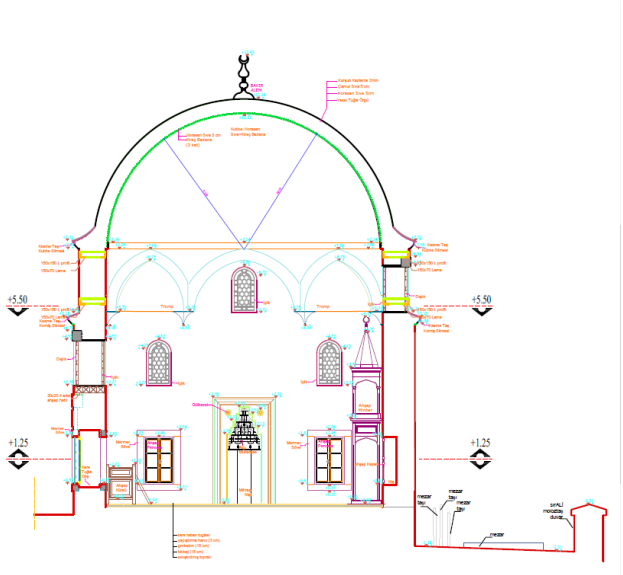

Şekil 4.47. Medrese Ali Bey İç Mekân (Karadayı, 2021)

4.4.3.4.5. Üst Örtü

Edirne'de gerçekleştiği bilinen 1745 yılındaki büyük yangın ve 1751'deki şiddetli depremde büyük hasar görerek kubbesinin ve minaresinin üst kısmının göçtüğü tahmin edilmektedir (Peremeci 1936). Yenileme çalışmaları sırasında kubbe yerine ahşap çatılı üst örtü ile tamir edildiği tahmin edilmektedir (Restitüsyon Raporu, EVBM Arşivi, 2015).

Edirne camilerinde, son cemaat yerlerinin üst örtüsü kubbedir, geçişi pandantiflerle sağlanmıştır ve dışa kemerlerle açılmaktadır. Bu dönem Edirne camilerinde kubbe geçişlerinin mukarnaslı veya Türk üçgeni şeklinde yapıldığı görülmektedir. Bu sebeple yapının yeniden inşasında harim üst örtüsü kubbe tercih edilmiş (EVBM Arşivi, 2015) (Şekil 4.49).

Şekil 4.48. Medrese Ali Bey Cami Kesiti (EVBM Arşivi, 2015)

Medrese Ali Bey Mescidi ile ilgili arşivlerde yeterli ve ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır. Eldeki veriler; günümüze yarısı ulaşabilmiş minare, kazı sonrası çıkan temel kalıntıları ve iki adet 1970'li yıllarda çekilmiş fotoğraflardır. Yapının rekonstrüksiyon çalışması dönem yapılarıyla karşılaştırılarak yeniden yapım tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda rekonstrüksiyonu yapılan yapı yorumlamaya açık bırakılmıştır. Yeterli bilgi ve belge toplanmadan yapılan restorasyon sonucu cami, özgünlük değerini kaybetmiştir.

4.4.3.4.6. Son Cemaat Yeri

Restitüsyon projesi sırasında geç dönemde eklenildiği düşünülen son cemaat yeri yeniden inşa edilmiştir. Son cemaat yeri ve avlu zeminine doğal taşlar döşendiği görülmektedir. Bunun için, kentteki tarihi eserlerin taban döşemeleri kontrol edilmiş, üslup birliğinin sağlanmasına ve dokunun bozulmamasına özen gösterildiği bilgisine ulaşılmıştır (EVBM Arşivi, 2015).

4.4.3.4.7. Minare

Hasarlı bir şekilde ayakta duran minare yerinde onarılmış ve tümlemesi gerçekleştirilmiştir. Yapıdan gelen izlere ve eski fotoğrafa bakıldığında cephede taş elemanlara rastlandığından yapı taş malzemeyle, minaresi ise tuğla malzeme ile tümlenmiştir (Şekil 4.50).

Şekil 4.49.Medrese Ali Bey Cami Minaresi (Karadayı, 2021)

Çizelge 4.5. Medrese Ali Bey Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

MEDRESE ALİ BEY CAMİ

a.

b.

Şekil 4.50. a)Eski hali - 1917 (EVBM Arşivi, 2015) b) Yeniden Yapım Sonrası (Karadayı, 2021)

Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri

Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Hayır
Yapının cephe fotoğrafları var mı? (Her cephe 10 puan)	Evet - 10
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Hayır
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Hayır
Toplam puan	65
Rekonstrüksiyon değerlendirme	**Başarısız**

DEĞERLENDİRME:

Medrese Ali Bey Camii'ne ait ölçekli çizim, arka- yan cephelerin ve iç mekânların fotoğrafları bulunamamıştır. 1917 senesine ait fotoğrafta yapının üst örtüsünün ahşap kırma çatı olduğu görülürken, rekonstrüksiyonu sırasında yapının özgün üst örtüsünün kubbe olduğu düşünülerek, kurşun kaplı kubbe yapıldığı görülmektedir. Bu uygulama ise yapının yanlış yorumlanmasına sebep olabilmektedir. Yapıya ait verilerin yetersizliği sebebiyle yapı karşılaştırmalı dönem örnekleri incelenerek yeniden inşa edilmiştir. Ancak bu şekil bir yeniden yapım ile yapıda istenilen sonuca ulaşılamadığı görülmektedir.

Yapı tabloda yer alan ölçütlerden 4 tanesini sağlayamaması sebebiyle65 puan alarak başarısız olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple yapının yeniden inşası yerine, yapı kalıntılarının yerinde dondurularak muhafaza edilmesi bu yapı için daha uygun olacaktır.

4.4.4. Taşlık Cami

4.4.4.1. Konum

Edirne Merkez'de Çokalca Mahallesi Taşlık Sokakta 733 ada 44-45 parselde yer almaktadır. Yapı Edirne K.T.V.K.K.'nin 04.07.2003 ve 7697 sayılı kararı ile Tescil edilmiştir. Edirne Merkez de Taşlık Semtindedir. Yapı Mahmut Paşa Cami olarak da bilinir (Şekil 4.52).

Şekil 4.51. Taşlık Cami Konumu (Uydu Görüntüsü, 2021)

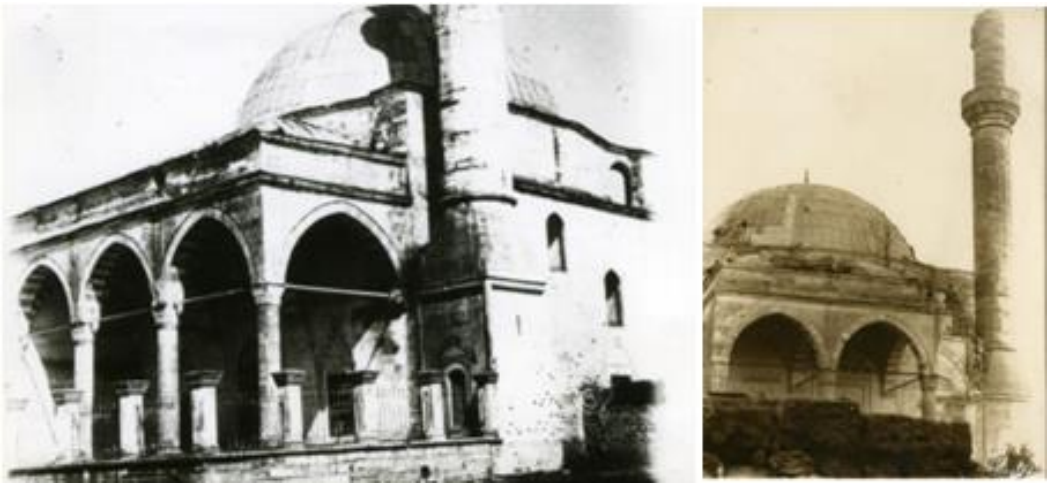
4.4.4.2. Tarihçe

Tezkere-t-ül Ebniye'de yapıyla ilgili "Adli Mahmud Paşa-i Veli'nin ruhu için Koca Mimar Sinan'ın eliyle zaviyeden yapılmıştır" diye yazılmaktadır (T.C. Edirne Valiliği Yayınları, 2000). Buradan anlayacağımız üzere yapının onarımını Mimar Sinan, yaptıranının da Mahmut Paşa olduğu bilinmektedir.

Rıfat Osman, Edirne Evkâf-ı İslâmiyye Tarihi adlı eserinde yapı hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

> Taşlık Camii'ni yabancılar aynı zamanda Beyaz Cami olarak isimlendirir. Taşlık Cami, Sultan Selim arsasına göre daha yüksek ve Meriç Nehri vadisini gören bir tepede, Medrese-i Ali Mahallesi olarak isimlendirilen mahallede bulunur. Yüksek bir merkezi kubbe ile dış kaplaması taş olan sütunlara dayanan harici kubbeler ve minareden oluşan yapı Mimar Sinan eseri bir camidir. Tehlikeli biçimde harap olması nedeniyle Müşir Vali Arif Paşa öncülüğünde 1320 (M.1902) senesinde cami tadilat ve onarım görmüştür. Yapıya Balkan Harbi'nde mihrabın solundaki köşeye mermi isabet ettiğinden, kubbe ve minare ciddi bir hasar almıştır. Tezkiretü'l

Bünyan'da yazıldığına göre önceleri zaviye olarak kullanılan yapı sonradan Mahmud Paşa adına torunları tarafından camiye dönüştürülmüştür (Rıfat Osman, 1999).

Şekil 4.52. Taşlık Cami Eski Fotoğraflar Tarihsiz (EVBM Arşivi; Özbudak, 2011)

4.4.4.3. Yapının Rekonstrüksiyon Öncesi Durumu

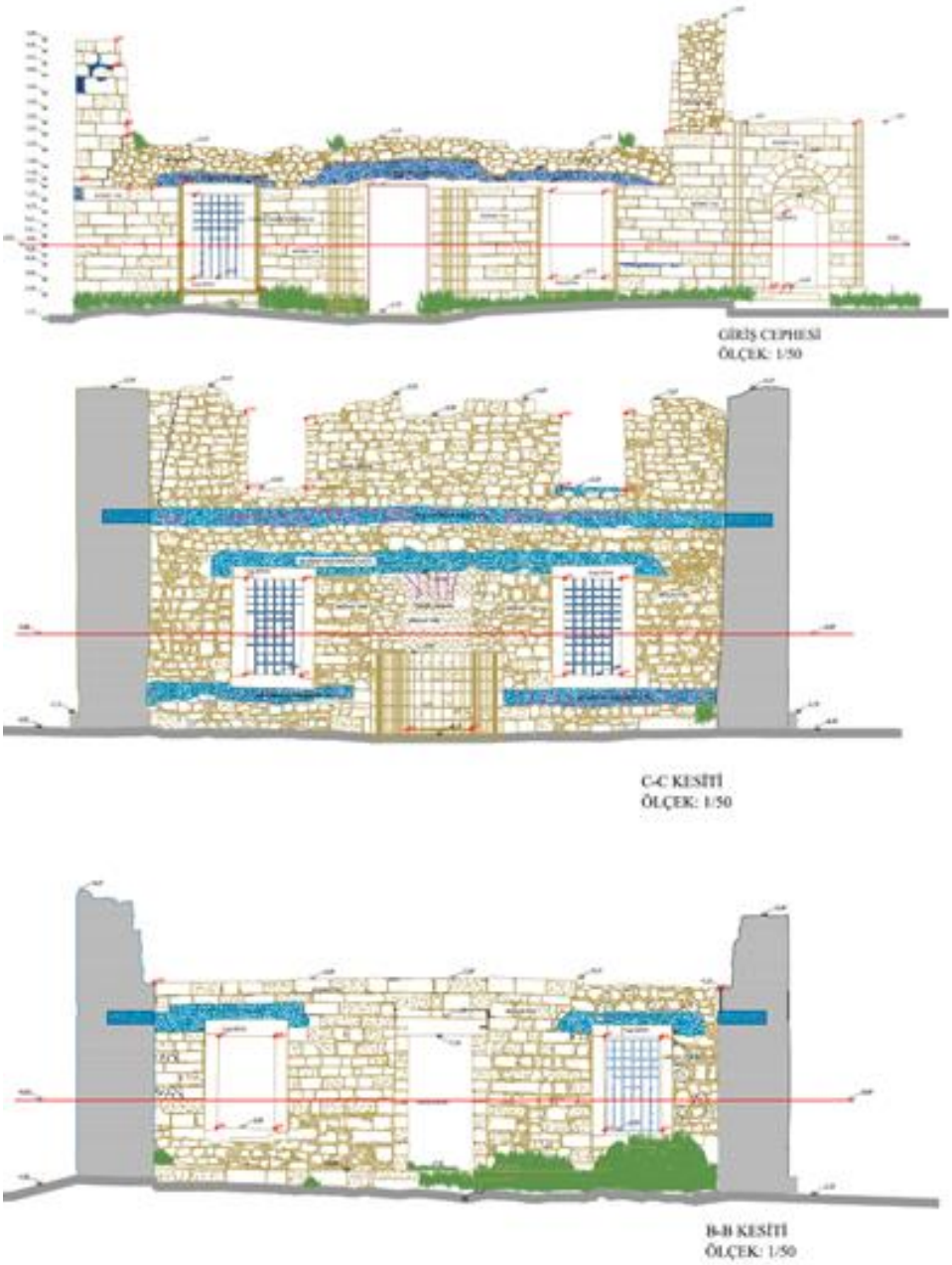
Yapının yaptıranı Fatih Sultan Mehmet'in veziri Mahmut Paşa'dır. Yapının inşa kitabesinin olmamasına rağmen, Mahmut Paşa'nın 1474 senesinde ölmesi ve caminin 1473 tarihli bir vakfiyesinin bulunması sebebiyle caminin vakfiye düzenlenmeden birkaç sene önce yapıldığını düşündürmektedir (Bayrakal, 2001). Yapının yeniden inşa edilmeden önceki mevcut beden duvarlarının varlığı yapının kareye yakın planlı olduğunu göstermektedir (Şekil 4.54). Ayrıca yapının pencere ve kapı boşluklarının ölçü ve yerlerinin belirlenebilir vaziyette olduğu rölöve çiziminde görülmektedir (Şekil 4.56).

Yapı sırasıyla 1752 yılında ve 1902 yılında onarım geçirmiştir. 1936 senesinde artık harap durumda olan yapı, 1942 yılında tamamen kadar yıktırılmıştır. Yapı, yaklaşık 70 yıl boyunca harap halde kaldıktan sonra, 2007 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ihya edilmiştir (Bayrakal, 2001) (Şekil 4.54).

Şekil 4.53. Taşlık Camii Kazı Öncesi Görünüm (EVBM Arşivi, 2006)

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarımına başlanılan yapının duvarları yarım bırakılmıştır. Bu duvarların mevcut temel üstüne inşa edildiği düşünülmektedir. Bu onarım esnasında moloz taş duvarlar kesme taşlarla kaplanmıştır (Şekil 4.55).

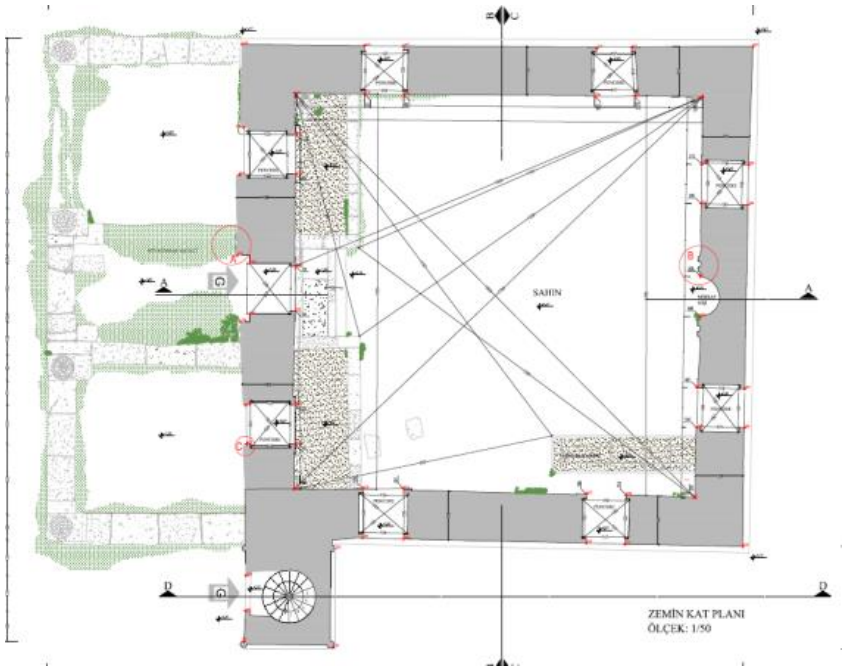
Şekil 4.54. Taşlık Cami Restorasyon Öncesi Kesit ve Görünüşleri (EVBM Arşivi, 2006)

4.4.4.4. Yapının Rekonstrüksiyonu

Yapının restorasyon projesi; arşiv belgeleri, eski fotoğraflar, literatürde yer alan bilgiler ve projeler incelenerek hazırlanmış (EVBM Arşivi, 2009). Yapıda gerçekleştirilen kazılardan çıkan sonuçlar restitüsyon açısından en değerli verilere temel teşkil etmektedir. Yapının restitüsyonunda, yapıdan gelen izlerden ve bölgedeki benzer dönem yapılarından yola çıkarak özgünlük analizi yapılmış, bu tür bilgilerin yeterli olmadığı durumlarda rölöve analizine dayanan mimari gerekliliğe ait çıkarımlara gidilmiş (EVBM Arşivi, 2009).

4.4.4.4.1. Plan Şeması

Taşlık Camii'nin kare planlı olduğu, hem eski fotoğraflardan hem de alanda yer alan temel izleri ve mevcut beden duvarlarından anlaşılmaktadır. Yapının kazısı sırasında kuzeyinde bir son cemaat mahallinin yer aldığı görülmüştür (Şekil 4.56). Ayrıca batı cephesinde de minare kaidesi yer almaktadır.

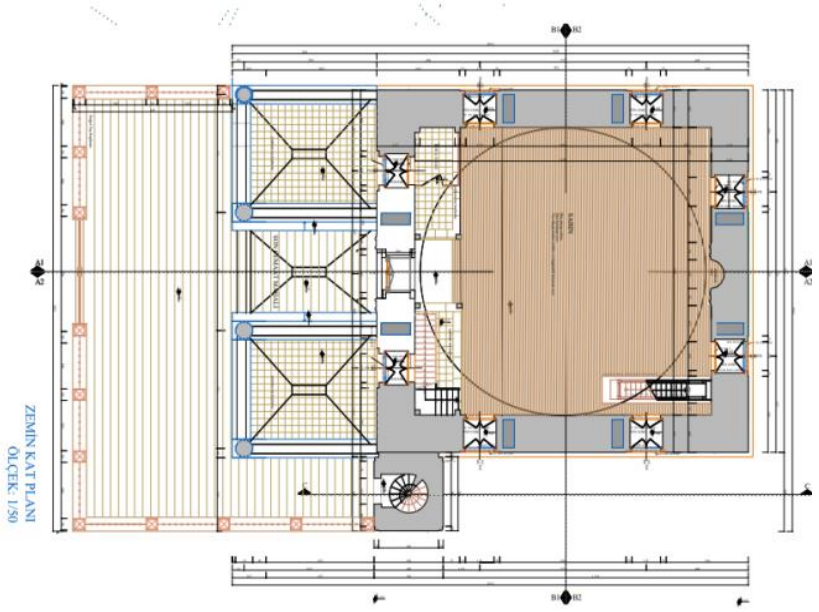

Şekil 4.55. Taşlık Cami Rölöve Planı (EVBM Arşivi, 2009)

Yapının 1937 senesinde onarım sırasında zeminine beton mozaik atılmış. Bu mozaiklerin üstünde minber kaidesi yer almaktadır. Kaide taş malzemeden yapılmıştır. Kaidenin üzerinde kenetlerin varlığı kaidenin özgün olmadığını düşündürmektedir (Bayrakal, 2001).

Taşlık Cami kare planlı, tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe sekizgen kasnağa oturmaktadır. Kare planlı harim ise oldukça sade bir görünüme sahiptir. Tek kubbeli harimin kuzeyinde üç gözlü son cemaat yeri vardır. Kuzeybatısında da bir minareye sahiptir (Şekil 4.57).

Caminin batı köşesindeki pahlı kaideye oturan minarenin on altıgen gövdeye geçişini sağlayan bir pabucu vardır (Envanter, 2017). Sedat Bayrakal, birimlerin dikdörtgen ölçüler vermesinin sebebinin kubbe yerine tonozla örtülü olmalarından dolayı olabileceğini belirtmektedir.

Şekil 4.56. Taşlık Cami Restorasyon Planı (EVBM Arşivi, 2009)

4.4.4.4.2. Yapım Tekniği ve Şeması

Yapının tamamı kesme taştan yığma yapım tekniği ile yapılmıştır. Ancak yerinde yapılan incelemelere göre betonarme duvarlar üzerine dışarıdan yaklaşık 3 cm kalınlığında kesme taş kaplanmış, içerden de 2 cm olarak sıvanmıştır. Bu bağlamda özgün malzeme ve yapım tekniğinin kullanılmadığı görülmüştür.

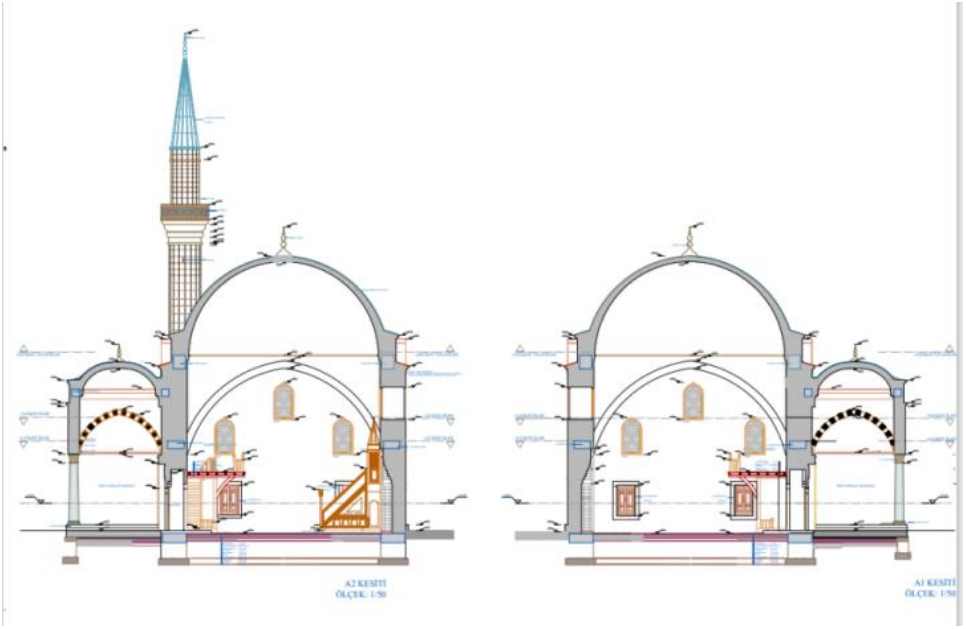

Şekil 4.57. Taşlık Camii Restorasyon Sonrası Beden Duvarları (Karadayı, 2021)

4.4.4.4.3. Cephe Özellikleri

Yapıyı aydınlatmak üzere güney, doğu ve batı cephelerinde alt sırada ikişer, üst sırada üçer olmak üzere toplamda beşer açıklık varken, kuzey cephesinde iki pencere açıklığı vardır. Kuzey cephesi dışında kalan alt sıra pencerelerin alınlıkları sivri kemerliyken, üst sıra pencerelerin kendisi sivri kemerlidir. Bu cephedeki pencerelerin üçgen alınlıklarında bir dönem mukarnaslı olduğu anlaşılmaktadır.

Son cemaat yerinin ortasında harim kapısı, iki yanında da pencere yer almaktadır. Harim kapısı silmelerle çevrelenmiştir. Mermer söveli ve basık kemerlidir.

Şekil 4.58. Restorasyon Kesit ve Restorasyon Görünüş (EVBM Arşivi, 2009)

4.4.4.4.4. İç Mekân

Yapının iç mekânı incelendiğinde duvarların alçı üzeri beyaz boya ile boyandığı görülmektedir. Yapıda süsleme öğelerine rastlanılmamıştır. Yapıda mermer malzeme ile inşa edilen mukarnaslı mihrap ve yine mermer malzemeden yapılmış minber yer almaktadır.

Şekil 4.59. Rekonstrüksiyon Sonrası Harim ve Kadınlar Mahfili (Karadayı, 2021)

Şekil 4.60. Taşlık Camii Rekonstrüksiyon Sonrası Mihrap ve Minber (Karadayı, 2021)

Harim üzerini kaplayan kubbenin sade ve süslemesiz olduğu görülmektedir (Şekil 4.62).

Şekil 4.61. Taşlık Camii Restorasyon Sonrası ve Kubbe (Karadayı, 2021)

4.4.4.4.5. Üst Örtü

Taşlık Cami kare planlı, tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe sekizgen ve yüksek bir kasnağa oturmaktadır. Kubbenin üzeri kurşun kaplanmıştır. Kasnaktan kubbeye geçişlerde pandantifler görülmektedir. Her cephede sivri kemer yer almaktadır. Kubbe üzeri kurşun kaplamadır.

4.4.4.4.6. Son Cemaat Yeri

Tek kubbeli harimin kuzeyinde üç bölmeli son cemaat mahali vardır. Son cemaat yerinin üst örtüsünün kalkan duvarlarla çevrelendiği görülmektedir.

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden elde edilen kazı fotoğraflarında son cemaat yeri sütunlarının ve kaidelerinin de izleri görülmektedir (Şekil 4.63). Son cemaat yeri revakları aynalı tonozdur. Yapıya ait tarihi bilinmeyen eski fotoğrafta yapının son cemaat yeri revaklarının renkli kemerlere sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.56). Restorasyon sonrası, son cemaat yerindeki revakları taşıyan kemerlerde renkli taş süslemesi görülmektedir (Şekil 4.64). Ana giriş kapısının iki tarafında birer mihrap nişi bulunmaktadır.

Şekil 4.62. Taşlık Cami Kazı Sonrası (EVBM Arşivi, 2006)

4.4.4.4.7. Minare

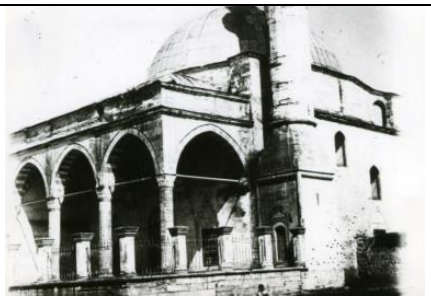
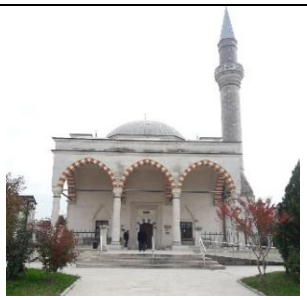
Caminin batı köşesindeki pahlı kaideye oturan minarenin, on altıgen gövdeye geçişini sağlayan bir pabucu vardır (Şekil 4.56). Yapı minaresi incelendiğinde yine caminin beden duvarlarıyla aynı malzeme ve yapım tekniği ile inşa edildiği görülmektedir. Minare kesme taştan inşa edilmiştir. Tek şerefelidir. Külahı da kubbe gibi kurşun kaplamadır.

Yaklaşık 70 yıl boyunca atıl kalan ve yıkılan yapının kazı rölövesinde görüldüğü gibi kareye yakın plan şeması yeniden inşası sırasında aynen korunmuştur. Eski fotoğraflarda (Şekil 4.53) kubbesinin olduğu görülen yapının beden duvarları tekrar aynı malzeme ile inşa edilmiş, kubbesi de ihya edilmiştir. Kazı sonrası izlerden varlığı anlaşılan son cemaat yeri aynı zamanda eski fotoğraflarda görülmektedir (Şekil 4.53). Yapının ayakta kalan beden duvarının bir kısmından pencere yeri ve ölçüsü okunur şekildedir. Aynı zamanda literatür araştırmalarından ve fotoğraflardan da pencere düzeni ve kapı yeri belirlenerek inşası tamamlanmıştır.

Şekil 4.63. Taşlık Cami Rekonstrüksiyon Sonrası Minare (Karadayı, 2021)

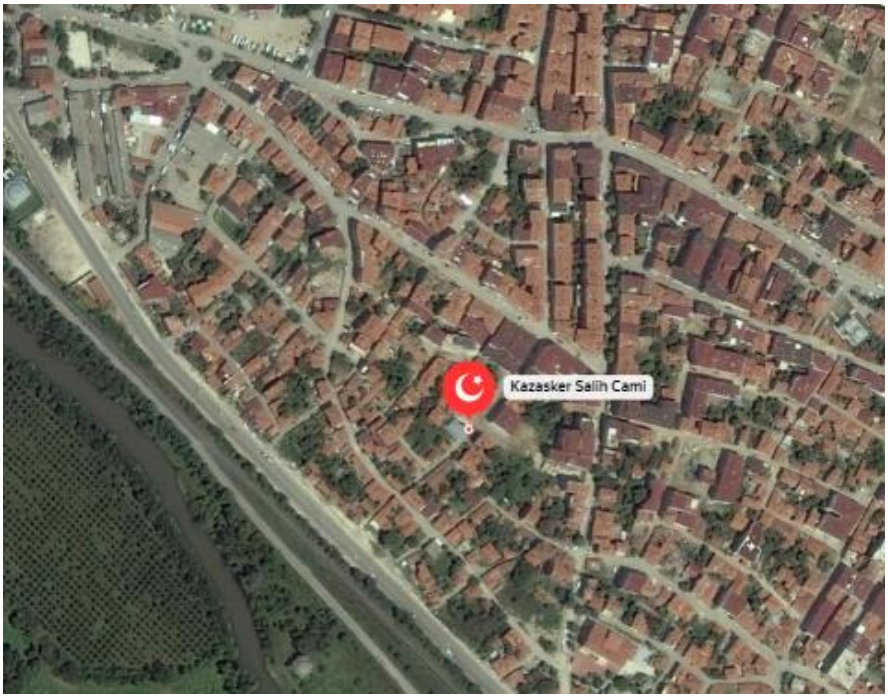
Çizelge 4.6. Taşlık Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

TAŞLIK CAMİ	
 a. b. Şekil 4.64. a)Eski Görsel - 1917 (EVBM Arşivi, 2009) b)Yeniden Yapım Sonrası (Karadayı Arşivi, 2021)	
Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri	
Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Hayır
Yapının cephe fotoğrafları var mı? (Her cephe 10 puan)	Evet - 10
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Hayır
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Hayır
Toplam puan	65
Rekonstrüksiyon Uygunluk	**Başarısız**
DEĞERLENDİRME: Taşlık Camii'ne ait ölçekli çizim, iç mekân ve arka – yan cephe ve fotoğrafları bulunamamıştır. Yapıya ait 1917 yılına ait fotoğraf, sadece ön cephe hakkında bilgi vermektedir. Yapının rekonstrüksiyonu harap halde bulunan beden duvarlarından yola çıkılarak yapılan analizler ve kazı çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Yapıdan gelen izler ve eski fotoğraflarla yapının iç mekânına ve detaylarına ait yeterli veri sağlamamaktadır. Ayrıca yerinde gözlem ve analizler sonucu yapıda kullanılan betonarme malzemelerin varlığı, yapının özgünlüğüne zarar vermektedir. Bu sebeple yeterli veri ve belgelere ulaşılamadan yapılan rekonstrüksiyon çalışması ile yapı tabloda yer alan ölçütlerden 5 tanesini sağlamayarak 65 puan alarak istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Başarısız olarak değerlendirilmiştir.	

4.4.5. Kazasker (Kazas) Salih Mescidi

4.4.5.1. Konum

Edirne İli Merkez'de yer alan Kazasker Salih Mescidi Talatpaşa Mahallesi Viran Cami Sokakta bulunmaktadır. 566 ada 7 parsel 106 paftada yer almaktadır. Edirne K.T.V.K.K. 2125 no'lu karar 17.10.2008 tarihli kararı ile kültür varlığı olarak 2863 ve 3386 sayılı yasalar uyarınca tescillenmiştir (Şekil 4.66).

Şekil 4.65. Kazasker Salih Mescidi Konumu (Uydu Görüntüsü, 2021)

4.4.5.2. Tarihçe

Yapı hakkında yapılan literatür çalışmaları sonucunda Oktay Aslanapa'nın çalışmalarında yapının konumunun belirtildiği fakat tarih verilmediği görülmektedir (Gökbilgin, 1994).

Bir vakıf esere yapının inşasından 3-5 yıl gibi kısa bir süre içinde vakfiye gibi birtakım belgeler düzenlediği bilinmektedir. Bu yapı için 1609 tarihli tapu tahrir defterine bakıldığında ise, Gazzaz Salih'in kendi adıyla anılan bir mahalle kurduğunu ve bahsi geçen mescidin Sivrihisar Vakfından olduğunu söylemektedir. Bu sebeple yapının inşasının 16.yüzyıl sonu en geç de 17.yüzyıl başı olduğu tahmin edilmektedir.

Edirne'deki tek kubbeli yapıların 16. yüzyıl dönemi eseri olması da bunu destekler yapıdadır. Burada çatı malzemelerinin ahşap olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Yeniden ayağa kaldırılmadan önce harap halde olan yapının kesme taş kaideli minaresi ve birkaç mezar taşından başka kalıntısının bulunmadığı görülmektedir (Şekil 4.67). Yapının restorasyon çalışmaları 2008 yılında başlayıp 2013 yılında bitmiştir.

4.4.5.3. Yapının Rekonstrüksiyon Öncesi Durumu

Yapının ayakta kalan tek sağlam kısmı olan minare incelendiğinde 15. yüzyıl minarelerinin özelliklerini göstermektedir. Bu minarenin kaidesinin moloz taştan, piramidal köşelere sahip almaşık düzende örülen pabuç kısmı ise tuğla malzemeden yapıldığı görülmektedir. Gövdeden şerefeye geçiş kaval silmelerle yapılmıştır. İncelenen kaynaklarda ise külahın bodur görünümlü olduğu belirtilmektedir (Şekil 4.67).

Şekil 4.66. Kazasker Salih Mescidi Kazı Öncesi (EVBM Arşivi, 2013)

Yapının rölöve raporunda, temel seviyesinin hemen üzerinde beden duvar izlerinin görüldüğü belirtilmektedir (EVBM Arşivi, 2013). Beden duvarı klasik tuğla taban döşemelerinin bir kısmı ve hazire bölümünden oluşur. Raporda harim döşemesi olan klasik tuğlaların niteliklerini kaybettiği için yenilendiği belirtilmiştir. Yapı özgün birçok ögesini yitirmiş ve büyük hasar görmüştür. Geriye kalan beden duvarlarından sadece iki sıra taş ve harim taban tuğlası döşemeleri kalmıştır (Şekil 4.68). Beden duvarlar ile kaidenin aynı taştan olduğu bilinmektedir (EVBM Arşivi, 2013).

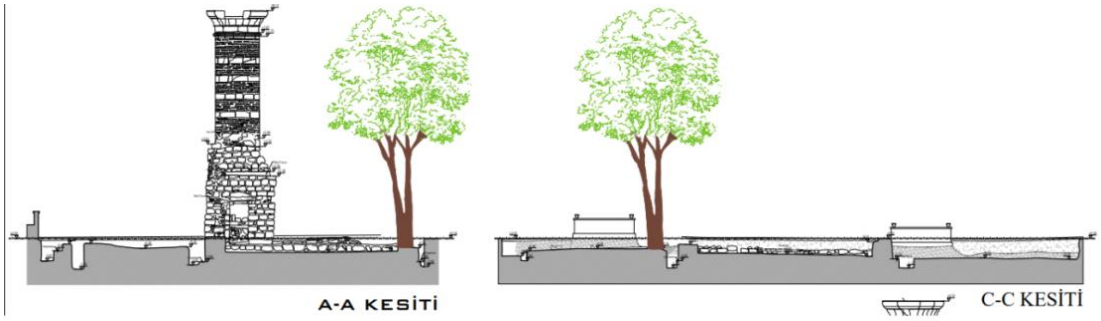
Yapılan kazı çalışmaları sonucunda yazılan raporda, orta kısımdaki duvarın temeli olmadığı için sonradan eklemlendirilmiş olduğu ve bu yapının iki dönem restorasyon geçirdiğinin düşünüldüğü belirtilmiştir (EVBM Arşivi, 2013).

Şekil 4.67.Kazasker Salih Mescidi Kazı Sonrası (EVBM Arşivi, 2013)

4.4.5.4. Yapının Rekonstrüksiyonu

1700'lü yıllarda Edirne ilinde büyük yangınların olduğu bilinmektedir. Bu yapının da bu dönemde büyük hasar aldığı düşünülmektedir. Minarede yangının izlerine rastlanması da bunu desteklemiştir (Şekil 4.69) (EVBM Arşivi, 2013).

Şekil 4.68. Kazasker Salih Mescidi Minaresi Rölöve Kesit (EVBM Arşivi, 2013)

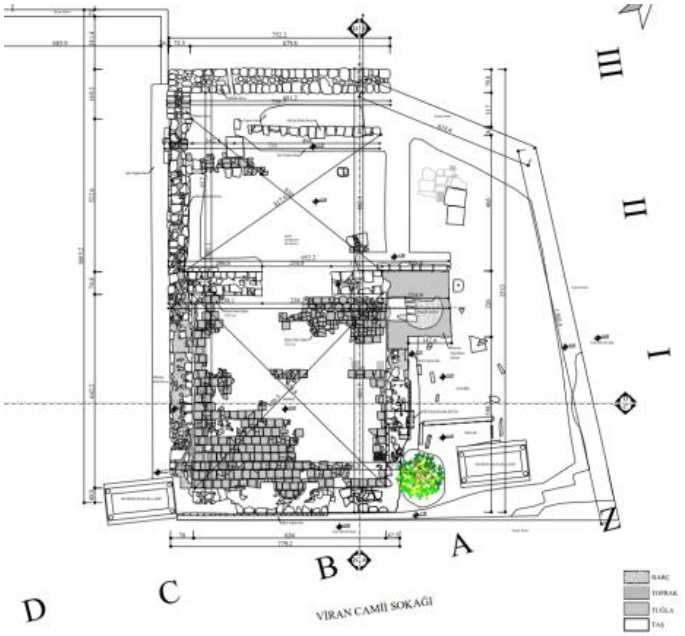
Şekil 4.69. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Sonrası (Karadayı, 2021)

EVBM tarafından, yapının işlevselliğini sağlaması ve yeniden eski mimari özelliklerine kavuşabilmesi için yeniden yapımı ve bütünlenmesi uygun bulunmuş (EVBM Arşivi, 2013). Yapının inşası 2013 yılında bitmiş, ibadete tekrar açılmıştır (Şekil 4.70).

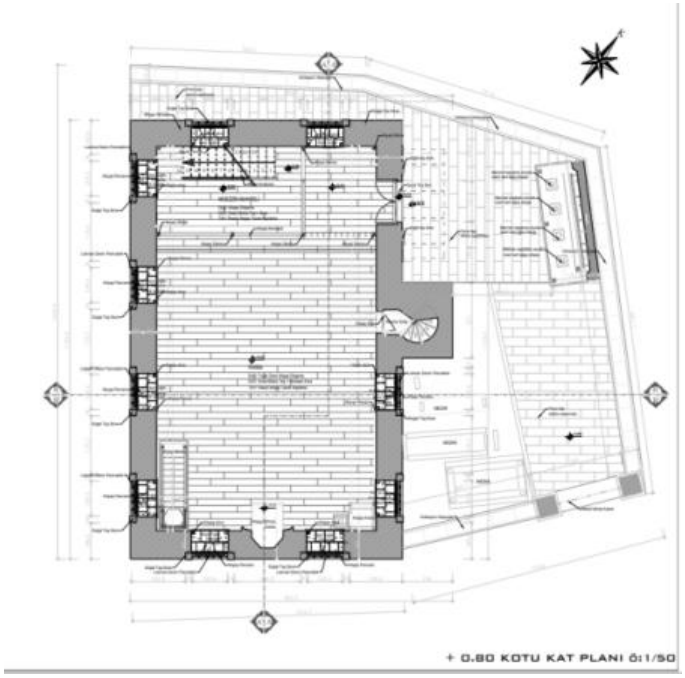
Bu çalışmalardan elde edilen veriler ışığında rekonstrüksiyonu yapılan bu yapının neredeyse tamamına yakınının yıkılması, eskiye ait bilgi ve belgelerinin sınırlı olması, yeniden inşanın yapılmasına engel olmaktadır. Bu sebeple yapının restitüsyon projesinde Edirne şehrinde yer alan tek kubbeli camiler dikkate alınmıştır. Tezde araştırılan ve incelemesi yapılan Medrese Ali Bey Mescidinde olduğu gibi, yapının restitüsyon projesinde yapıdan gelen izler ve dönem analizi bize aynı dönem eserleriyle benzer özellikler taşıdığını göstermektedir.

4.4.5.4.1. Plan Şeması

Yapının plan ölçüleri harim 8.20 x 8.12 metredir. Kurşun levha kaplı ahşap çatı ile yapılmıştır. Pencere ve kapı açıklıklarında taş söveler görülmektedir (Şekil 4.71). Lento üzeri ahşap hatıllara sahiptir. Mescidin iç kısmındaki izlerden yola çıkarak müezzin mahfili eklenmiştir. Restorasyon sonrası yapının temel izlerinden beden duvarlarının yükseldiği, yapıya sonradan eklendiği düşünülen, temelde izlerine rastlanmayan muhdes duvarın kaldırıldığı görülmektedir (Şekil 4.72).

Şekil 4.70. Rölöve Planı (EVBM Arşivi, 2013)

Şekil 4.71. Restorasyon Plan (EVBM Arşivi, 2013)

4.4.5.4.2. Yapım Tekniği ve Malzeme

Yapının kazı raporunda beden duvarlarının moloz taş olduğu belirtilmiştir (Şekil 4.71). Yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Yapının ayakta kalan minaresi taş tuğla almaşık düzendedir. Minare aynı yapım tekniğiyle tümlenmiştir.

4.4.5.4.3. Cephe Düzeni

Yapının doğu cephesinde yer alan duvarda iki adet pencere boşluğu görülürken, batı cephesinde görülmemiştir (Şekil 4.71). Restorasyonu sırasında ise mimari gereksinimlerden ötürü batı cephesine de pencere boşluğu yapıldığı görülmektedir. Yapının restitüsyon raporunda yapıdaki söveler hakkında detaylı bilgi olmadığından sövelerin dönem yapılarına bakılarak taş olmasına karar verildiği belirtilmektedir.

Yapıdaki pencereler ahşap olup, lokmalı demir korkuluklarla kapanmıştır. Minarede ise özelliğini ve dayanıklılığını yitirmiş taş ve tuğlalar yenileriyle değişmiştir. Yapı içerisinde sert ahşaptan korkuluklar görülmektedir. Yapının saçakları, dönemin çatılı mescitlerinde olduğu gibi sade bir şekilde (yaklaşık 50 cm) yapılmıştır. Yapının girişinde bulunan Taç kapı ise yine diğer Edirne tek mekanlı cami örneklerinde olduğu gibi basık kemerle son bulmuştur.

Cephede taç kapı ahşap malzemeden sade olarak yapılmıştır (Şekil 4.73). Mescidin giriş kapısının üzerinde ahşap küçük bir sundurma yer almaktadır (Şekil 4.74).

Şekil 4.72. Kazasker Salih Mescidi Kapıları (Karadayı, 2021)

Şekil 4.73. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Öncesi (EVBM, 2014) ve Sonrası (Karadayı, 2020)

Kazasker Salih Camii'nde yerinde yapılan incelemeler sonucu, pencerelerde, kapı girişlerinde, malzeme kullanımlarında ve birleşim noktalarında sıkıntılar görülmektedir. Yeni yapılan cami özgün yerinde yapılmasına rağmen yapı çevresiyle uyum sağlayamamıştır. Zamanla daralan sokağa tekrar inşa edilen yapının bahçe duvarları, araçlar tarafından zarar görmektedir.

4.4.5.4.4. İç Mekân

Yapının iç mekânında ahşap malzemelerin sık kullanıldığı görülmektedir. Müezzin mahfili tuğla üzeri ahşap döşeme, sıralı moloz taş üzerine horasan sıva ile kaplanmış duvar ve pasalı ahşap kaplamalı tavana sahiptir (Şekil 4.75).

Şekil 4.74. Kazasker Salih Mescidi Restorasyon Sonrası Harim (Karadayı, 2021)

Yapının harim kısmında tuğla üzeri ahşap döşeme, sıralı moloz taş üzerine horasan sıva ile kaplanmış duvar ve pasalı ahşap kaplamalı tavan görülmektedir. İç mekânda süslemeler hakkında yeterli belge ve veri bulunamadığından yapı sıva üzeri beyaz boya ile boyanmış, sade bir şekilde bırakılmıştır.

Kazasker Salih Mescidi kazısı sırasında sekizgen mihrap nişi bulunmuştur (Şekil 4.71).Sade ve süslemeden uzak mihrabın çeyrek küre şeklindeki kavsarasının mukarnaslı olarak inşa edildiği görülmektedir (Şekil 4.76).

Şekil 4.75. Kazasker Salih Cami Mescidi Mihrap (Karadayı, 2021)

4.4.5.4.5. Üst Örtü

Yapıya ait araştırmalarda yapının ahşap çatıya sahip olduğu belirtildiği için ahşap çatı sistemi ile yapılmıştır. Çatı kurşun levha ile kaplıdır.

4.4.5.4.6. Son Cemaat Yeri

Kazasker Salih Camii'nin son cemaat yeri hakkında yeterli veri yoktur. Ancak rölöve planında kazı sırasında çıkan bir son cemaat yerinin varlığı görülmektedir.

4.4.5.4.7. Minare

Yapının ayakta kalan tek sağlam kısmı olan minare incelendiğinde 15. yüzyıl minarelerinin özellikleri göstermektedir. Bu minarenin kaidesinin moloz taştan, piramidal köşelere sahip almaşık düzende örüldüğü, papuç kısmının ise tuğla malzemeden yapıldığı görülmektedir. Gövdeden şerefeye geçiş, kaval silmelerle yapılmıştır. Minare külahının da kurşun levha kaplı olduğu bilinmektedir (Şekil 4.71).

Yapının dikdörtgen plan şeması korunmuştur. Yapının kazı raporunda, temelde kalıntılarına rastlanmayan ama yıkılmış halde bir ara duvar bulunduğu belirtilmiştir (EVBM, 2013). Bu duvarın varlığından başka hiçbir iz olmaması, yapıya sonradan eklemlendirilmiş bir duvar olabileceğini göstermektedir.

Yapının avlu formunda değişiklikler olduğu görülmektedir. Caminin yer aldığı konumda yerinde yapılan inceleme ve mahalleli ile yapılan görüşmelerde caminin dış beden duvarlarının halkın sık kullandığı yola taşması sebebiyle birtakım kazalara yol açabildiği öğrenilmiştir. Gelişen ve değişen kent düzeni ile yapının mevcut parselleri deforme olmuş ve parselden yol hattı geçmiştir. Bu sebeple caminin dış mekânında bir takım değişikliklerin olması gerektiği kabul edilebilir bir sebep olarak görülmüştür.

Şekil4.76. No1 Süleymaniye Cami No2: Yeşilce Cami No3: Süle Çelebi Cami (Uydu Görüntüsü, 2021)

Çizelge 4.7. Kazasker Salih Cami Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

KAZASKER SALİH (KAZAS) CAMİ

a. b.

Şekil 4.77. a) Rekonstrüksiyon Öncesi (EVBM, 2013) b) Rekonstrüksiyon Sonrası (Karadayı, 2021)

Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri

Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı?	Hayır
Yapının ön ve yan cephelerinin fotoğrafları var mı?	Hayır
Yapıya ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Plan şeması açısından özgünlük sağlanıyor mu?	Evet - 20
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniğine uygun yapıldı mı?	Hayır
Özgün kütle ve gabariye uygun olarak inşa edildi mi?	Hayır
Toplam puan	55
Rekonstrüksiyon Uygunluk	**Başarısız**

DEĞERLENDİRME:

Rekonstrüksiyonu yapılan Kazasker Salih Cami ile ilgili literatürde yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Yapının cephe ve iç mekân özelliklerini gösterir herhangi bir fotoğrafının olmaması yapının karşılaştırmalı dönem yapılarında olduğu gibi ihya edilmesi özgünlük ölçütlerine zarar vermektedir. Ayrıca yapıyı yorumlamaya açık bırakmaktadır. Bu sebeple yeterli verilere ve belgelere ulaşılamadan yapılan rekonstrüksiyon çalışması yapı tabloda yer alan ölçütlerden 5 tanesini sağlamayarak 55 puan alarak ile istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Başarısız olarak değerlendirilmiştir. Yapı ve çevresinde yapılan gözlem ve analizler sonucu yapının değişen fiziksel şartlara ayak uyduramaması ve yer aldığı mahallede yaklaşık 350 metre civarında 3 caminin (Süleymaniye Cami, Yeşilce Cami ve Süle Çelebi) yer alması sebebiyle mahallenin camiye ihtiyacının olmadığı belirlenmiştir (Şekil 4.77).

Bu sebeple yapının yeniden inşası yerine yapı kalıntılarının yerinde dondurularak muhafaza edilmesi daha uygun olacaktır.

5. BÖLÜM

ZİNCİRLİKUYU MESCİDİ VE ALTERNATİF REKONSTRÜKSİYONU

5.1. Zincirlikuyu Mescidi

5.1.1. Konum

Tarihi Zincirlikuyu Mescidi, Edirne Merkez'de, Çavuşbey Mahallesi, Büyük Zincirlikuyu Sokak, 213 ada, 37 parselde yer almaktadır(Şekil 5.1). Yapının yer aldığı parselde günümüze sadece minaresinin gelebildiği görülmektedir.

Şekil 5.1. Zincirlikuyu Mescidi Konumu (Edirne webgis, 2021)

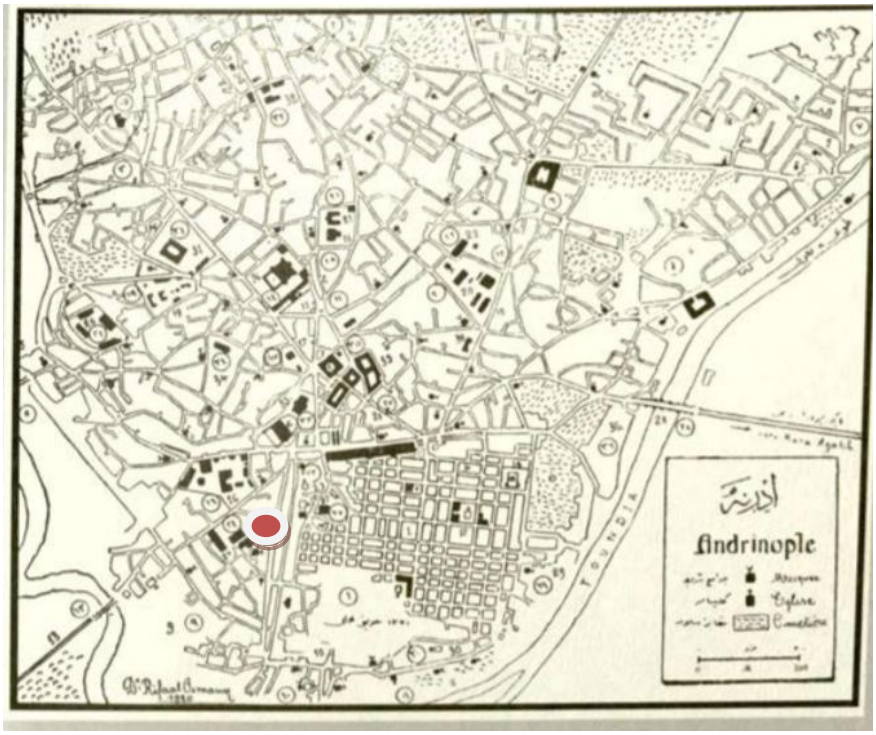
5.1.2. Tarihçe

Zincirlikuyu Mescidi ile ilgili sınırlı sayıda veri bulunmaktadır. Bulunan verilerin en eskisi Arpacı Hacı Mescidi'nin kaidesindeki "Zincirlikuyu Mescidi, 15.yüzyıl" ibareli bir levhadır (Şekil 5.2). Bu levhanın Arpacı Han Mescidi'nin kaidesinde yer almasından dolayı"Arpacı Hacı Hamza Mescidi" ismini almaktadır. 17.yüzyıl içerisinde de başka bir vakıf kaydında mescidin ismi "Sivrihisarî Mescidi" olarak geçmektedir. (Rıfat Osman, 1999). Ancak 1918 tarihli haritada (Şekil 5.2), yapıların isimlerinin farklı yer aldığı görülmektedir. Meriç (1963), iki farklı camiden bahsetmektedir (R. M. Meriç, 1963).

Şekil 5.2. Zincirlikuyu Mescidi Levhası (Karadayı, 2021)

Mescidin haziresinde ağzı büyük bir mermer bilezikle donatılan zincirli bir kuyu olmasından dolayı mescidin "Zincirlikuyu Mescidi" ismini aldığı bilinmektedir. Kaynaklarda mescidin 1916 yılında yıkıldığı geçmekte olup, yapının inşa tarihinin ise 15. yüzyıl sonu olduğu belirtilmektedir (EVBM Arşivi, 2015). Eski fotoğraf ve yazılı kaynaklardan çıkarılan veriler neticesinde mescidin özgün halinin ahşap çatılı ve tek minareli olduğu bilgisine varılmaktadır.

Şekil 5.3. 1920 Tarihli Edirne Haritası (Rıfat Osman, 1920)

5.1.3. Rölöve Çalışmaları

5.1.3.1. Kazı Öncesi Durumu

Harap halde olan yapının günümüze sadece temel kalıntıları ve minaresinin bir kısmının ulaştığı görülmektedir (Şekil 5.4). Kaide, gövde ve şerefe altı süslemesinin bir bölümüne ulaşılabilirken, fiziksel ve çevresel müdahaleye açık olduğundan, minare üzerinde bitkilenme, taş yüzeylerde kararma ve malzeme kayıpları tespit edilmektedir (EVBM Arşivi, 2015).

Minarenin petek ve külah kısmının harap olmuş vaziyette olduğu görülmektedir. Kübik kaide, kaba yonu moloz taşla; silindirik gövde ise düzgün kesme taş ve tuğlayla inşa edilmiştir. Şerefenin alt bölümü ise spiral silmelerle hareketlendirilmiştir.

Şekil 5.4. Zincirlikuyu Mescidi Rekonstrüksiyon Öncesi (Karadayı, 2021)

5.1.3.2. Kazı Sonrası Elde Edilen Veriler

05.08.2015 / 20.10.2015 tarihleri arasında araştırma kazısı gerçekleştirilmiştir. Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden ulaşılan raporda yapının minareden başlayarak devam eden güneybatı duvarının dış uzunluğu 12.39 metre, iç uzunluğu 11.93 metre, kalınlığı ise 0.7 metre olduğu yazmaktadır. Yapıdan gelen izler sonucu yapının düzgün kesme taş ile inşa edilmiş olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca kesme taşların aralarının ise daha küçük taşlarla doldurulduğu raporda yer almaktadır. Yapının mevcut zemin döşemesi topraktır. Minareye 1.5 metre uzaklıkta, 0.86 metre çapında su kuyusu bulunduğu bilinmektedir (EVBM Arşivi, 2015). Kazı alanının kuzey köşesinde mescidin haziresi yer almaktadır. Mezar taşları kırık ve yıkılmış halde bulunmaktadır. Alanın batı köşesinde açığa çıkan temel kalıntılarının ise mescide ait müştemilat, tuvalet veya şadırvana ait olabileceğinin düşünüldüğü yine bu raporda belirtilmektedir.

Minarenin yakın çevresinde de bahçe zeminine ait olduğu düşünülen dikdörtgen formlu taşlardan oluşan döşeme alanı tespit edilmektedir (EVBM Arşivi, 2015). Cami üst örtüsü yıkık olduğundan, fiziksel koşulların açtığı tahribata maruz kalarak; bitkilenme, su birikintisi ve moloz atıklar gibi hem fiziksel hem de çevresel sorunlar olduğu görülmektedir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Zincirlikuyu Mescidi Minare Kalıntısı, Beden Duvarlarına Ait Temel Kalıntıları ve Mezar Taşlarından Görünüm (EVBM Arşivi, 2015)

Minarenin kaide kısmı, gövde ve şerefe altı süslemesinin bir bölümü ve minare basamaklarının büyük bir bölümünün günümüze ulaşabilmiştir (Şekil 5.6). Kaideden, minarenin harim duvarına birleşik olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5.6). Minare kapı açıklığı 60 cm olup, kemeri yıkılmıştır (Şekil 5.7). Yapıda iki sıra tuğla bir sıra kesme taş almaşık düzendeki kübik kaide üzerinde, üç sıra tuğla bir sıra kesme taş almaşık düzende gövde görülmektedir (Şekil 5.6). Günümüze kısmen gelebilmiş minarenin en yüksek noktasından zemine olan yüksekliği 10.96 metre olarak ölçülmektedir (EVBM Arşivi, 2015).

Şekil 5.6. Zincirlikuyu Mescidi Minaresi Girişi ve Genel Görünümü (Karadayı, 2021)

Şekil 5.7. Zincirlikuyu Mescidi Minare ve Çevresi (EVBM Arşivi, 2015)

5.1.4. Yapının Restitüsyon Projesi

5.1.4.1. Restitüsyon Kararlarına Temel Oluşturan Veri Kaynakları

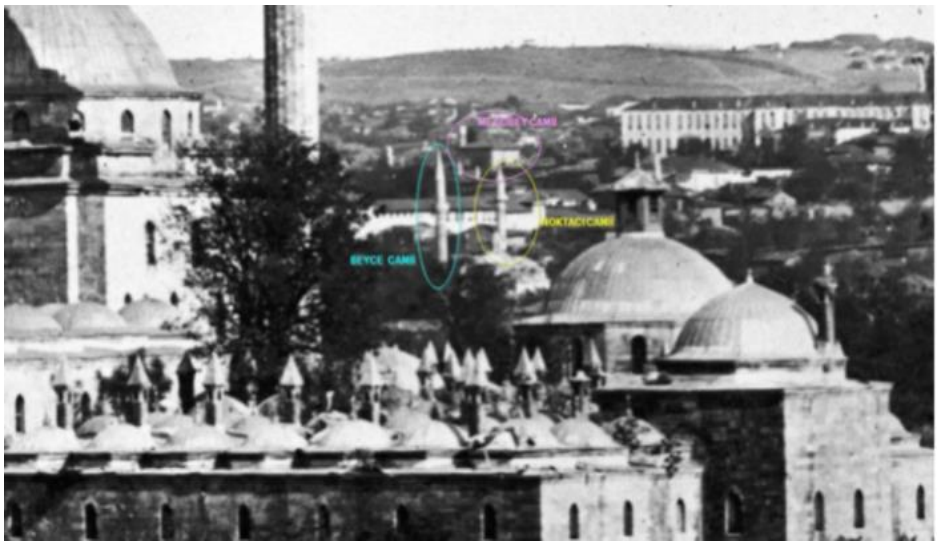
Söz konusu yapının ilk yapıldığı dönemdeki durumlarının tespit edilebilmesi için çeşitli belge ve görsel kaynaklardan elde edilen bilgiler dayanak kabul edilmektedir.

5.1.4.2. Eski Fotoğraflar

Yapı ile ilgili güvenilir belgeler olarak değerlendirilen fotoğraflara kısıtlı olarak ulaşılmaktadır. Ulaşılan eski tarihli fotoğrafta yapının yalnızca üst örtüsü, minaresi, bulunduğu konumu ve gabarisi hakkında bilgi edinilebilmektedir (Şekil 5.8). Fotoğrafta yapının iç mekânı, cephe özellikleri ve yapım tekniği okunamamaktadır (Şekil 5.9).

Şekil 5.3. No1: Çavuş Bey Cami, No2: Hacı İvaz Cami, No3: Zincirlikuyu Cami No4: Surp Karabit Kilisesi (Edirne Belediyesi)

Şekil 5.4.Eski Fotoğraf (Edirne Belediyesi)

5.1.4.3. Eski Haritalar

Yapının mevcut konumunun tespiti, bulunduğu parselin boyutu, yol sınırları, yapı girişi gibi belgelere erişebilmek için Edirne haritaları incelenmektedir. 1903 tarihli haritada cami görülürken, 1918 tarihli Edirne haritasında görülmemektedir (Şekil 5.3).

Rıfat Osman'ın, Edirne Evkaf-ı İslamiyye adlı çalışmasında, mescidin 1916 yılında yıkıldığı bilgisi de bu durumu destekler niteliktedir.

5.1.5. Benzer Dönem Yapıların İncelenmesi

Mevcut durumu itibariyle yapı hakkında sağlıklı bir tahmin yürütülememektedir. Bu sebeple yapının rekonstrüksiyonu için bazı kısımlarıyla ilgili benzer yapı örneklerinin incelenmesi ve yapı elemanları ile ilgili boyut ve detayların karşılaştırılması gerekmektedir. Araştırmalar sırasında benzer dönem yapılarından elde edilen bu veriler plan ve cephe restitüsyon önerisinde kullanılacaktır. Aynı dönemde inşa edildiği belirlenen tablodaki Selçuk Hatun Cami, Kadı Bedrettin Cami, Gazi Hoca Cami, Hızır Ağa Cami, Süle Çelebi ve Yahya Bey Camileri özgün plan şeması, harim ölçüleri bakımından benzerlik göstermektedir (Çizelge 5.1). Tek mekânlı harime sahip olmaları ve aynı zamanda iki gözlü son cemaat yeri bulundurmaları gibi ortak özellikleri çıkarılmaktadır. Tez içerisinde Edirne'deki rekonstrüksiyonlar kapsamında incelenen yapılarla da Zincirlikuyu Mescidi karşılaştırılmalı olarak incelenecektir. Ancak tekrara düşmemek için yapılar bu bölümde detaylandırılmayacaktır. Tezin sonraki bölümlerinde bu kısımdan elde edilen veriler rekonstrüksiyon çalışması yapılacak mescit için altyapı oluşturacaktır.

5.1.5.1. Edirne Tek Mekânlı Cami ve Mescitleri

Edirne'de tek mekânlı cami ve mescitlerde ortak olarak görülen bir takım mimari öğeler bulunmaktadır. Zincirlikuyu Mescidi ile aynı dönemde inşa edilmiş cami ve mescitler incelenerek çıkarımlar yapılmaktadır.

5.1.5.2. Tipolojik Araştırma

Tipoloji kapsamında yapım şekli ve dönemi itibariyle bize bilgi verecek yapılar ele alınmaktadır. 15.yüzyıl sonunda inşa edildiği bilinen Zincirlikuyu mescidinin tipolojisini çıkarmak için dönemin tek kubbeli ve ahşap çatılı cami ve mescitleri incelenmektedir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Edirne’deki Tek Kubbeli Camiler Tablosu

YAPI İSMİ	İNŞA TARİHİ	PLAN	ÜST SIRA PENCERE	ALT SIRA PENCERE	GİRİŞ KAPISI	ÜST ÖRTÜ	MİNARE
Yahya Bey Cami	1578						
Süle Çelebi Cami	1559						
Hızır Ağa Cami	16. yüzyılın ilk yarısı						
Gazi Hoca Cami	15. yüzyılın ikinci yarısı						
Kadı Bedrettin Cami	1530						
Selçuk Hatun Cami	1455						

5.1.5.3. Malzeme

Tabloda incelenen tek mekânlı cami ve mescitlerden Süle Çelebi Cami, Gazi Hoca Cami, Kadı Bedrettin Cami ve Yahya Bey Caminin taş tuğla almaşık düzende inşa edildiği görülürken; Hızır Ağa Cami ve Selçuk Hatun Camisinin kesme taş ile inşa edildiği görülmektedir.

5.1.5.4. Mimari Elemanlar

5.1.5.4.1. Pencere

Tabloda incelenen camilerin hepsinde ortak olarak, simetrik ve düzenli bir pencere yerleşim sisteminin olduğu göze çarpmaktadır. Pencereler alt ve üst sıralarda ikişer adet ve bezemesiz alınlıklıdır. En üst kotta ise tek bir pencerenin yer aldığı görülmektedir.

5.1.5.4.2. Üst Örtü

İncelenen tüm yapılarda üst örtünün kubbe olduğu görülmektedir. Kubbe üst örtüleri kurşunla kaplıdır.

5.1.5.4.3. Son Cemaat Yeri

Tabloda incelenen camilerin hepsinde iki gözlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Fotoğrafta her ne kadar basit bir sundurmayla örtülü olduğu için belli olmasa da Yahya Bey Camii'nde de iki gözlü son cemaat yeri yer almaktadır.

5.1.5.4.4. Minareler

Tabloda görülen ve incelenen camilerin hepsinde tek minare bulunmaktadır. Minareler genellikle kesme taştan inşa edilirken; Selçuk Hatun Camii'nde kesme taş tuğla almaşık düzeninde inşa edildiği görülmektedir. Zincirlikuyu Mescidi'nin ayakta kalan minaresinin örgü tekniği ve malzemeleri incelendiğinde, tuğla taş almaşık düzende inşa edildiği tespit edilmektedir (Şekil 5.10). Minare iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş şeklinde örülmektedir.

Şekil 5.5. Zincirlikuyu Mescidi Minare (Karadayı, 2021)

5.1.5.4.5. Kubbe Altı Geçiş Ögeleri

Kare planlı harimden kubbeye geçiş sırasında tablodaki Selçuk Hatun Cami dışındaki yapılarda pandantif görülürken; Selçuk Hatun Camisinde Türk üçgeni görülmektedir.

5.1.5.4.6. Mihrap

Tablodaki yapıların mihraplarının yuvarlak kemer kavsaralı oldukları ve kavsaranın çevresinde silmeler olduğu tespit edilmektedir.

5.1.5.4.7. Minber

Tablodaki yapıların minber ve kürsülerinin ahşap olduğu görülmektedir. Minberlerin hepsinin sonradan inşa edildiği düşünüldüğünden sade bir biçimdedir.

5.1.5.4.8. Süsleme

Edirne ilindeki tek kubbeli yapılarda kalem işi süsleme, ahşap süsleme, çini süsleme, alçı süsleme ve taş süsleme görülmektedir (Bayrakal, 1998). Ancak tabloda incelenen yapılarda bu süslemelere rastlanmamaktadır.

5.1.5.5. Arşiv Kayıtları Çalışmaları

Yapı ile ilgili belgelere ulaşabilmek için öncelikle Edirne Kültür Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulu arşivinin taraması yapılmıştır. Literatürde konu hakkında çeşitli fotoğraf ve bilgilere yer veren Oktay Aslanapa, Sedat Bayrakal, Rıfkı Melül Meriç, Rıfat Osman, Osman Nuri Peremeci, Cumhurbaşkanlığı, Edirne, Osmanlı ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf arşivleri gözden geçirilmektedir. Araştırmalar sonucunda çalışmada kullanılabilecek yapının ilk halinin özgün çizimlerine rastlanılmamıştır. Edirne Kültür Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulu arşivinde yapının 2015 yılı araştırma kazısı sonrası rölövesine ulaşılmıştır.

Bu rölöve ve raporlardan yapı okunmaya çalışılmakla birlikte Zincirlikuyu Mescidi için gerçekleşecek rekonstrüksiyon uygulaması, Çizelge 5.2'de değerlendirilmektedir.

Çizelge 5.2. Zincirlikuyu Mescidi Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri Tablosu

ZİNCİRLİKUYU MESCİDİ	
Rekonstrüksiyon Uygunluk Ölçütleri	
Daha önce bulunduğu yapı oturum alanında yer alıyor mu?	Evet - 35
Plan şemasına ulaşıldı mı?	Hayır
Yapının rölöve, restitüsyon çizimleri var mı? Yeterli literatür bilgilerine ulaşılabildi mi?	Hayır
Özgün malzeme ve özgün yapım tekniği biliniyor mu?	Hayır
Yeterli sayıda cephe ve iç mekân fotoğraflarına ulaşılabildi mi?	Hayır
Özgün kütle ve gabari biliniyor mu?	Hayır
Toplam Puan	35
Rekonstrüksiyon Uygunluk	**Başarısız**
DEĞERLENDİRME: Zincirlikuyu Mescidi hakkında yapının rekonstrüksiyonunu sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilecek kadar bilgi, belge ve fotoğrafın olmaması yapının rekonstrüksiyon ölçütlerinden6tanesini karşılayamamasına sebep olmaktadır. Yetersiz bilgi ve belgelerle yapılan bir rekonstrüksiyon uygulaması başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Ayrıca yapının yer aldığı mahallede yeterli sayıda mescit ve caminin yer alması, yapının fiziksel inşasına gerek olmadığını göstermektedir. Yapının yaşatılması için fiziksel inşası yerine alternatif yöntemler araştırılmalıdır.	

5.1.6. Zincirlikuyu Mescidi İçin Alternatif Rekonstrüksiyon Önerileri

Zincirlikuyu Mescidi için yapılan araştırma sonrası elde edilen verilerin yetersiz olması, yapının yeniden yapım sürecinde yorumlamaya açık bırakılmasına ve dönem hakkında yanlış yönlendirmeye sebep olabilmektedir. Alanda yapılacak fiziksel bir inşa, yapıya ait veya farklı arkeolojik kalıntıların yok olmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca inşa yapılacak alanın çevresindeki yeni yapılaşma, değişen kent dokusu ve araziden kaynaklı kısıtlamaların olması gibi sebepler fiziksel rekonstrüksiyonun bir gereksinim olmadığını göstermektedir. Bu sebeple yapının rekonstrüksiyonu için alternatif bir öneri getirilmektedir.

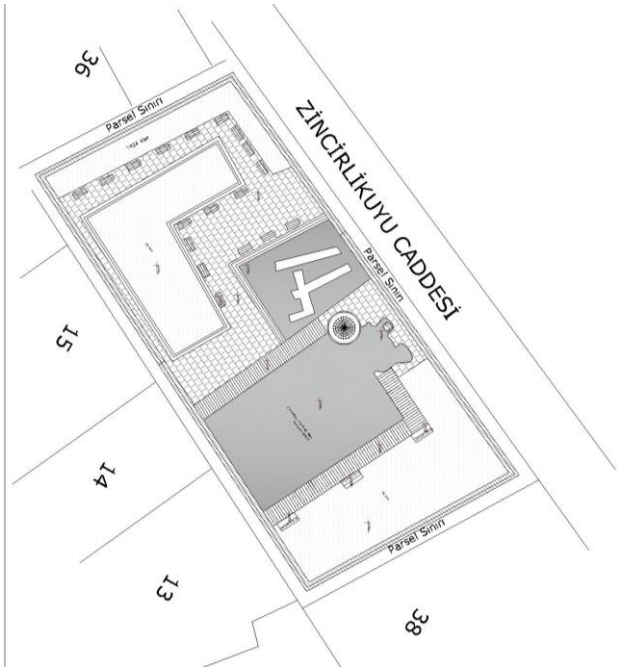
Gelişen teknoloji günümüzde birçok bilgiye kısa yoldan ve hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamaktadır. Mimarlık alanında bu yöntemden sık sık yararlanılmaktadır.

Özellikle mimari mirası koruma uygulamalarında bu yöntem daha sağlıklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Çünkü yeterli veriler olmadan inşa edilecek yapıların uygulamalarında; özgünlüklerini, tarihi değerlerini ve bütünlüklerini korumalarının mümkün olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra yapılara bu yöntemle tarihi değer de yüklenilmemektedir. Tahrip edilen, yıkılmış ya da yok olmuş yapılar tamir edilip, birebir yenilense de sahip olduğu tarihi değeri artık yok olmaktadır. Bu sebeple rekonstrüksiyon yöntemi çağdaş koruma kuramı açısından da istenmeyen bir yapım tekniği haline geldiğinden alternatif arayışlara yol açmaktadır.

Zincirlikuyu Mescidi için kalıntıların yerinde dondurularak korunması suretiyle Sinhaya örneğinde olduğu gibi artırılmış gerçeklik gözlüğü ile rekonstrüksiyonu yapılabilir. Kalıntı alanında bulunan gözlükler, yapının etrafında 360 derece gezinme imkânı sağlanmaktadır.Bir diğer yöntem ise camekân platform içinde kalıntılar üzerinde lazer ışıklarıyla yapının alana işlenmesi ile yapının hologramının oluşturulmasıdır. Bu sayede yapı ayağa kaldırılırken kalıntılar zarar görmeyecektir. Ancak bu iki yöntemden daha az maliyetli ve daha sonra ortaya çıkabilecek verilerin işlenmesinin kolay ve herkes tarafından ulaşılabilir olması sebebiyle Zincirlikuyu Mescidi için elde bulunan mobil aplikasyon üzerinden güncellenebilir bir rekonstrüksiyon önerisi getirilmektedir.

Zincirlikuyu Mescidi rekonstrüksiyonu için yapının artırılmış gerçeklik uygulamasıyla gerçekleştirilecek sanal rekonstrüksiyon önerilmektedir. Bu düşünce ile yapı kalıntılarının muhafaza edilmesi suretiyle kazı verilerinin yerinde sergilenmesi ve korunması amaçlanmaktadır. Yapının eldeki verilere göre sanal ortamda tamamlanan şekli, artırılmış gerçeklik ile günümüzde ulaşılması kolay bir yöntem olan Quarcode okutularak mobil aplikasyonlarda görüntülenecektir.

Zincirlikuyu Mescidi'nin araştırma kazısı sonrasında ortaya çıkan temel kalıntıları ve beden duvar izleri sergilenerek arkeolojik sergi alanı yapılacaktır. Kazı alanında ortaya çıkan izlerin zarar görmemesi için kalıntılar kristal camla kaplanacaktır. Bu sayede kalıntılar güvenli bir şekilde korunurken, ziyaretçiler içinde bir sergi alanı oluşturulacaktır (Şekil 5.11). Tarihi çevre dokusuna zarar vermemesi için proje alanında kullanılacak olan malzemelerin dönüşebilir olmasına dikkat edilecek, kalıntılar camla, kapatılacak, alan ise ahşap üst örtüyle örtülecektir (Şekil 5.12).

Şekil 5.6. Zincirlikuyu Mescidi Vaziyet Planı (Karadayı, 2021)

Şekil 5.7. Zincirlikuyu Mescidi Çevresi ve Sergi Alanı Üst Örtü (Karadayı, 2021)

Sergi alanına Quarcode okuyucuları yerleştirilecektir. Bu sayede gelen ziyaretçiler mobil cihazlarına Ouarcode okutarak yapı hakkında metinsel ve görsel verilere erişecektir (Şekil 5.13). Aynı zamanda yapının tamamlanmış halini de bu uygulama sayesinde görebileceklerdir.

Şekil 5.8. Zincirlikuyu Mescidi Bilgileri İçeren Quarcode Okuyuculu Pano ve Çevresi (Karadayı, 2021)

Giderek yaygınlaşan sanal rekonstrüksiyon uygulamaları hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Tezin devamında üç boyutlu uygulamalar kullanılarak Zincirlikuyu Mescidi'nin sanal ortamdaki rekonstrüksiyon projesi için restitüsyonu yapılacaktır. Yapılan çalışma ile rekonstrüksiyonun olumlu, olumsuz ve zayıf yönleri irdelenecektir.

5.1.7. Sanal Rekonstrüksiyonu Yapılacak Zincirlikuyu Mescidi İçin Restorasyon Müdahale Kararları

Karşılaştırmalı örnekler ve yukarıda elde edilen veriler doğrultusunda sanal ortamda rekonstrüksiyon projesi hazırlanacak yapı için müdahale kararları oluşturulacaktır. Yapıya ait modellemeler 3D's Max ve SketchUp uygulamalarında yapılacaktır. Ardından Lumion uygulamasında render alınacaktır.

5.1.7.1. Plan Şeması

Kazı rölövesi sonrasında ortaya çıkan plan şemasının kareye yakın dikdörtgen planlı harim ile kuzeyinde enine dikdörtgen iki gözlü bir son cemaat yerinden oluştuğu görülmektedir.

Mescidin mevcut kalıntıları korunarak sergilenecektir. Ancak sanal ortamda tamamlanacak olan yapının duvarları yükseltilerek kuzeybatı köşesindeki minaresi yine son cemaat yerinin dışında yer alacaktır.

Yapının minber ve kürsüsü hakkında yeterli bilgiye ulaşılamadığından sanal ortamda yorumdan uzak kalınarak; sade ve ahşap olarak yapılacaktır. Ahşap kapılar karşılaştırmalı çalışmalardan faydalanılarak; dönem özelliğini yansıtan tablalı kapılardan oluşturulacaktır.

5.1.7.2. Malzeme ve Yapım Tekniği

Zincirlikuyu Mescidi'nin sanal rekonstrüksiyonu için elde edilen kazı verileri ve arşiv çalışmaları sonrası yapının beden duvarlarına taş doku malzeme kullanılması uygun görülmektedir. Yapının giriş cephesi kuzeybatı cephesidir. Bu cepheye yerleştirilecek taç kapı taş silmeyle sonlanacaktır. Yapının kapısı dönem örneklerinde olduğu gibi basık kemerli niş içinde iki kanatlı ahşap yapılacaktır.

5.1.7.3. Cephe

Yapının, elde edilen eski fotoğrafında alt ve üst sıra pencerelerinin simetrik ve düzenli yerleştirildiği görülmektedir. Bu sebeple cephede yer alan simetrik ve düzenli pencereler; alt sırada dikdörtgen formda, üst sırada ise tuğla malzemeden inşa edilen sivri kemerli yapılmaktadır.

Yapının eski fotoğrafında görüldüğü gibi harim ve son cemaat yerindeki birimler ahşap elemandan yapılacaktır.

5.1.7.4. Minare

Bir kısmı günümüze gelebilen minare sanal ortamda tamamlanacaktır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda minarenin şerefesinin de almaşık düzende olduğu tespit

edildiğinden aslına uygun olarak iki sıra tuğla ve bir sıra kesme taş malzeme ile almaşık düzen kullanılacaktır.

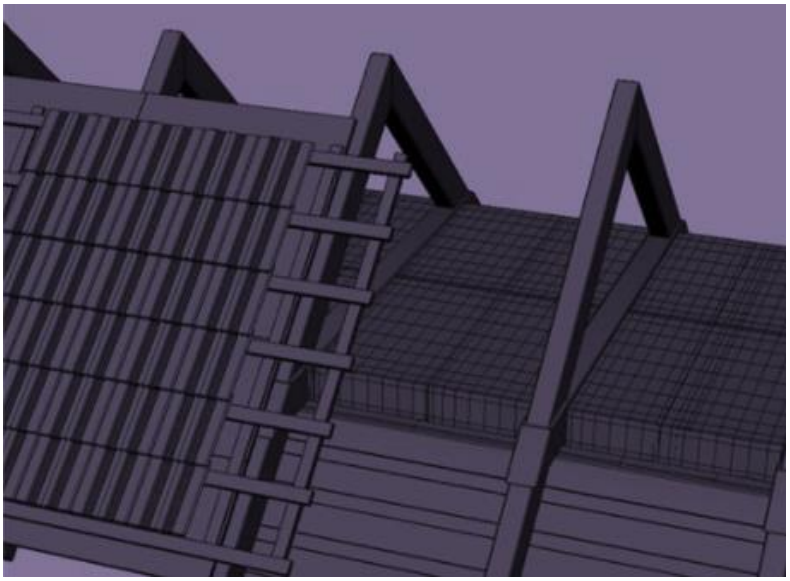
Karşılaştırmalı dönem örneklerinden faydalanılarak; mihrap yuvarlak kemer kavsaralı, sade olarak sadece yeri belli olacak şekilde gösterilecektir (Şekil 5.15). Yapının minberi ve kürsüsü sade ve ahşap olacaktır.

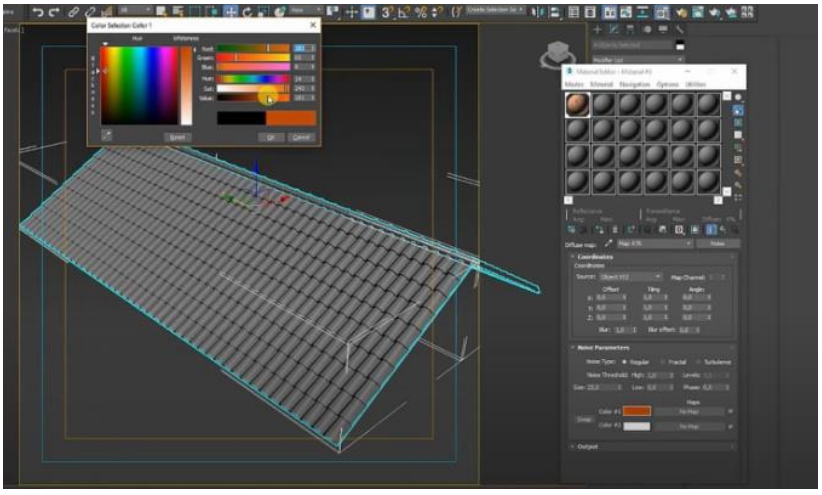
Şekil 5.9. Minarenin Programda Görünümü (Karadayı, 2021)

5.1.7.5. Üst Örtü

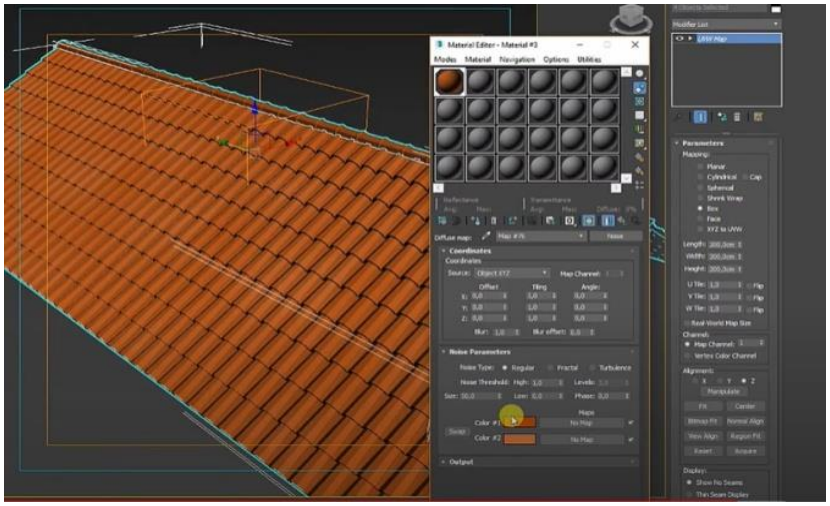
Yapının üst örtüsü eldeki fotoğraflarından görüldüğü üzere alaturka kiremit kaplıdır. Yapı benzer dönem örneklerinde de rastladığımız gibi ahşap konstrüksiyon kırma çatı şeklinde oluşturulacaktır. Sanal ortamda ilk olarak konstrüksiyonu hazırlanan çatı (Şekil 5.17), kırmızı alaturka kiremitlerle tamamlanmıştır (Şekil 5.18).

Şekil 5.10. Çatı Görünümü (Karadayı, 2021)

Şekil 5.11. Çatı Oluşturma Görünüm (Karadayı, 2021)

Şekil 5.12. Çatı Renklendirme Görünüm (Karadayı, 2021)

5.1.7.6. İç Mekân

Yapı hakkında yeterli verilere ulaşılamadığından iç mekân karşılaştırmalı çalışmadan faydalanılarak modellenecektir. Modelleme sırasında mihrap Edirne tek mekânlı mescitlerinde görüldüğü üzere yuvarlak kemer kavsaralı, yapının minberi ve kürsüsü sade olacak şekilde tasarlanacaktır. Minber ve kürsü ahşaptandır.

5.1.8. Verilerin Uygulamaya Aktarılması

Zincirlikuyu Mescidi'nin sanal ortamda rekonstrüksiyonu için Quarcode özelliği kullanılmaktadır. Oluşturulacak olan sergi alanındaki Quarcode levhası, kamera aracılığı ile doğru açılar kullanarak okutulmaktadır. Okutulan kodun içerisindeki bilgilere ulaşmak için ilk olarak GPS verisi alınmaktadır. Bu veri ile koordinatları alınan mescidin dünya üzerindeki tam konumu belirlenmektedir. Alınan GPS verilerine göre veritabanında tarama yapılır ve mescide ait bilgilere ulaşılmaktadır. Mobil aplikasyonda kullanıcı arayüzünde iki seçenek belirtilmektedir.

Şekil 5.13. Telefon Kamerası ile Levha Üzerinde Okutulan Quarcode Örneği (Karadayı, 2021)

İlk seçenekte veritabanından alınan bilgilere göre, yapının kimlik bilgilerine ve yıkılmadan önceki haline görsel olarak ulaşılabilirken; ikinci seçenekte, yapının aldığı hasar sonrası yıkılan ve tahrip olan yerlerinin onarımları sonucu tümlenmiş hali, 3 boyutlu olarak ekrana getirilmektedir.

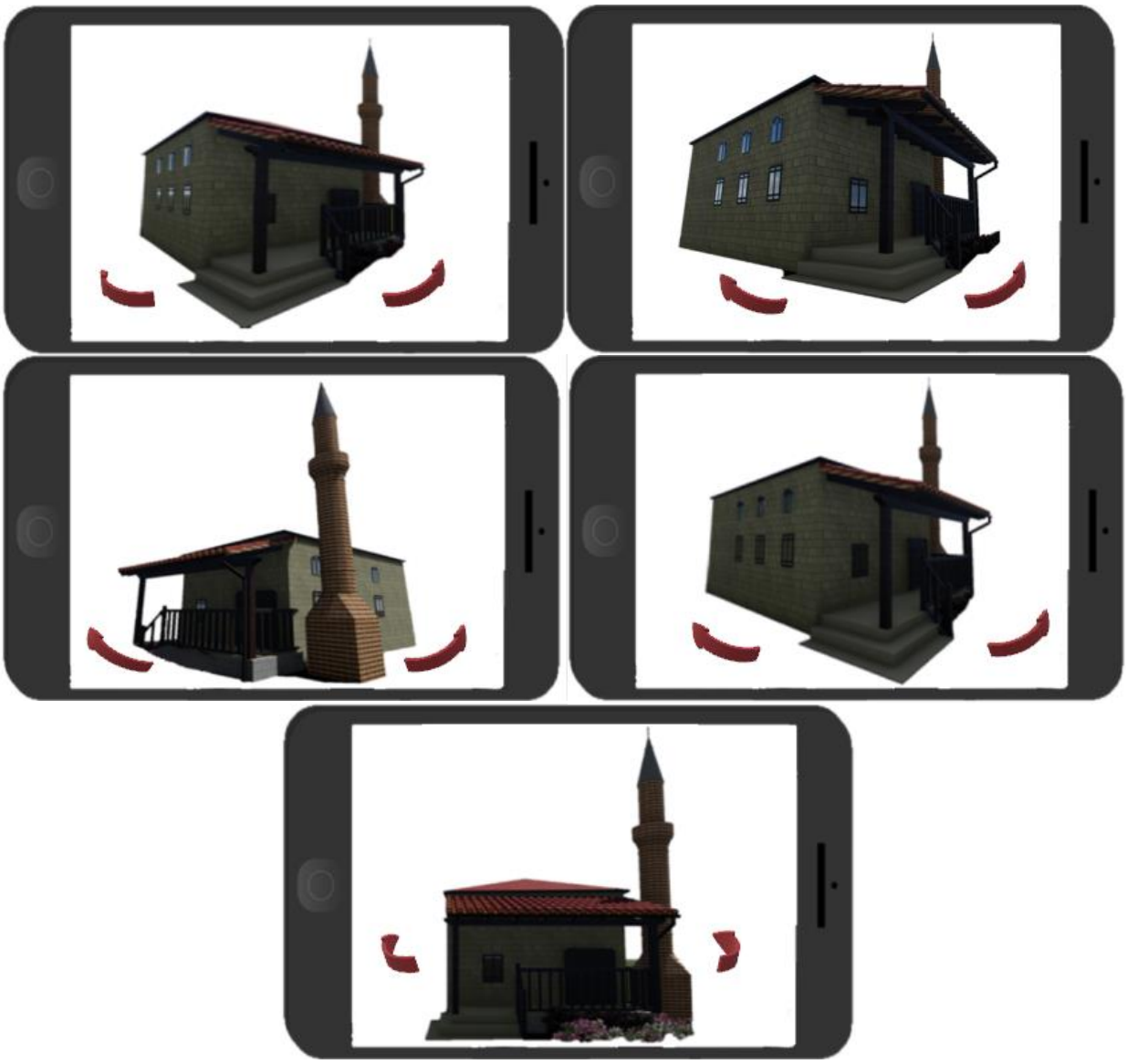

Şekil 5.14. Uygulama Arayüzü - 1 (Karadayı, 2021)

Şekil 5.15. Uygulama Arayüzü - 2 (Karadayı, 2021)

Sağ ve sol ok işaretleri sayesinde kullanıcıya, sanal rekonstrüksiyonu yapılan mescidin etrafında 360 derece sanal tur özelliği ile gezebilme imkânı verilmektedir. SketchUp'ta 3 boyutlu modellemesi oluşturulan Zincirlikuyu Mescidi'ne alternatif seçenek olarak sunulan sanal rekonstrüksiyon, örnek olarak mobil aplikasyon kullanıcı arayüzünde farklı açılardan ekran görüntüsü alınarak gösterilmektedir (Şekil 5.22).

Şekil 5.16. Zincirlikuyu Mescidi'nin 3D Sanal Rekonstrüksiyonu - Görünüş (Karadayı, 2021)

Bu uygulama kullanıcılara, günümüze ulaşamayan Zincirlikuyu Mescidi'nin kimlik bilgileri ile hasar almadan önceki halini görebilme imkânı sunmaktadır. Ayrıca fiziksel olarak rekonstrüksiyon yapılması mümkün olmayan yapının artırılmış gerçeklik teknolojisi sayesinde, 3 boyutlu sanal rekonstrüksiyonunu inceleyip, 360 derece sanal tur ile etrafında gezebilme deneyimini elde etmektedirler (Şekil 5.23).

Şekil 5.17. 3D Sanal Rekonstrüksiyonu Yapılan Zincirlikuyu Mescidi'nin Yerinde Görünümü (Karadayı, 2021)

Uygulamanın güncellenebilir olması özelliği sayesinde, yapıyla ilgili sonradan bulunan veriler doğrultusunda 3 boyutlu sanal rekonstrüksiyonu güncelleyebilme imkânı sunulmaktadır.

Sanal rekonstrüksiyon, yapıların kendine özel şartları ve fiziki yapısına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Kısmen veya daha az hasar görmüş yapılarda bu uygulamayı kullanmak, çok daha kolay olmaktadır. Bu sayede 3 boyutlu görüntüleri daha net görmek mümkündür.

SONUÇ

Rekonstrüksiyon (yeniden yapım) yöntemi, son yıllarda en çok tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Rekonstrüksiyon kavramı, literatürde restorasyon müdahale yöntemi olarak ele alınmasına rağmen bir koruma yöntemi olup olmadığı hususu hakkında tartışmalar halen devam etmektedir. Bu kavram ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan tanımlama, çalışmalar, ulusal ve uluslararası tüzükler, bildiriler, anlaşmalar ile yürürlükte olan tüm yasal düzenlemelerin özünde, rekonstrüksiyonu yapılacak yapının kent hafızasında yer edinmiş olması, yeterli bilgi ve belgelere dayanarak, özgün malzeme ve yapım tekniğiyle; inşa edildikleri konumda yeniden canlandırılması gibi hususları taşıması halinde yapılabileceği ifade edilmektedir. Bu hususları karşılamayan yapıların ihya edilmesi, amacın dışında kalacağı için başarısız birer taklit yapılar olacaktır.

Rekonstrüksiyon kavramının özümsenmesi ve anlaşılabilmesi için, ortaya çıkışından günümüze kadar olan uygulama alanları, örnekleri ve gelişimi incelenmelidir. İlk ortaya çıkış tarihi olarak kabul edilen 19. yüzyılda I. ve II. Dünya Savaşlarının izlerini yok etme, kötü anıları toplum hafızasından silme ve geçmişe duyulan özlemleri gidermeye yönelik uygulamalar önemli ve gerekli görülmüştür. Rekonstrüksiyon yöntemine, ulusal ve uluslararası tüzük ve yasalarla belirli sınırlar getirilmiştir. Çünkü yeterli bilgi -belge olmadan, varsayım ve faraziyelere dayalı olarak gerçekleştirilen uygulamalar, konunun amacından uzaklaşarak gelecek kuşaklar için yanıltıcı uygulama örnekleri haline gelmektedir. Bu sebeple uzak durulması gereken bir anlayış olup, bu anlayıştaki uygulamalar var olan kültür mirasını rant baskısı altında bırakabileceğinden; aslından ve amacından uzak uygulamaların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Rekonstrüksiyon yöntemi, titizlikle çalışılıp uygulanması gereken önemli bir kavramdır. Titizlikle çalışılmadan gerçekleşen rekonstrüksiyon uygulamaları, kültürel ve tarihi miraslara zarar vermektedir.

Tezde Edirne'de zaman içerisinde deprem, yangın gibi afetler geçirmiş, uzun süre bakımsız kalması sebebiyle yok olan ya da ciddi hasar almış yapıların yeniden yapımları incelenmiştir. İncelemeler sonucu elde edilen veriler ışığında aynı dönemlerde inşa edildiği bilinen bu yapılarla, günümüzde minareden başka bir bölümü kalmamış olan Zincirlikuyu Mescidi'nin koruma yöntemi olarak teknolojinin de kullanımıyla sanal rekonstrüksiyon yapılması önerilmiştir.

Edirne'de yeniden yapımları gerçekleşen yapıların irdelemeleri sırasında öncelikle gerekli arşiv çalışmaları ve literatür taramaları yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda uluslararası tüzükler, ülkemizdeki yasalar ve ilke kararları doğrultusunda rekonstrüksiyon tekniğinin uygulama koşulları için gerekli ölçütler belirlenmiş, tablolaştırılmıştır. Bu ölçütler yapının mevcut konumunda bulunup bulunmadığı, kent belleğinde yer edinip edinmediği, özgün plan şemasını, özgün teknik ve malzemesinin korunup korunmadığı, yeterli arşiv belgeleri ve eski fotoğraflarının olup olmadığı gibi ölçütlerdir. Her ölçüt ayrı ayrı puanlanmıştır.

Rekonstrüksiyonu yapılan yapıların başarısız olarak değerlendirilmesinde ki en büyük etken, yeterli veri (rölöve, fotoğraf, çizim vb.) olmadan inşa edilmesi olmuştur. Yeterli veri olmadan ayağa kaldırılan yapılar bu sebeple yoruma açık kalmıştır. Yapılan yapıların iç mekân özelliklerinin benzer olduğu görülmektedir. İnşa sırasında kullanılan malzeme ve yapım tekniğinde de betonarme malzemelerin kullanımı, yapıların özgünlüklerini zedelemektedir. Yapıların tamamı özgün konumunda yer almaktadır.

Yapılan tablolar ve değerlendirmeler sonucu, yeniden yapımlarda yapıların belge değerini kaybettikleri görülmüştür. Ayrıca birçoğu hakkında yeterli belgelere ulaşılamadığı için özgün cephe, yapım tekniği ve malzemeleri hakkında bilgi sahibi olunamadığı gözlemlenmiştir. Yapılarda, yorumdan uzak kalınması amacıyla ne kadar sadeliğe gidilse de bunun aynı zamanda bir yorumlama olduğu, ihya edilen yapılar hakkında aldatıcı bir bilgi verebileceği kanısına varılmıştır.

Tüm bu çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda Zincirlikuyu Mescidi'nin rekonstrüksiyonu sırasında karşılaşılabilecek sorunlar öngörülmüş, başarısız bir yeniden yapımdan kaçınmak için alternatif koruma yöntemi önerilmiştir. Hakkında yeterli bilgi ve belgelere ulaşılamayan Zincirlikuyu Mescidi için, aynı dönemlerde yapıldıkları bilinen Edirne tek kubbeli cami ve mescitleri ile karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır.

Bunun sonucunda, rekonstrüksiyon yöntemlerinin sonuçları alternatif bir koruma yöntemini araştırma gereksinimi doğurmuştur.

Zaman içerisinde kaybedilen, yıkılan ve yok olan kültür varlıklarımızın özgün yerlerinde ihya edilmek istenmesi yeterli veri ve arşiv belgeleri sayesinde gerçekleşebilmektedir. Ancak yeterli veri, belge ve fotoğrafların olmadığı durumlarda somut rekonstrüksiyonlar yerine; dönemin gelişen teknolojisiyle entegre edilmiş dijital ortamlarda yapılacak sanal rekonstrüksiyon uygulamaları önerilmektedir. Böylece bireysel ve kamusal ölçekte yanılgı ve rantlardan uzak, gerçekçi ve ihtiyaca cevap veren uygulamalar yapılabilecektir. Sanal ortamda yapılan ihya uygulamalarının düşük maliyetli ve gelişebilir olması, yapıya ve tarihi çevreye sağlanan en büyük avantajlardandır. İlerleyen zamanlarda ortaya çıkabilecek verilerin sanal ortamda işlenebilir olması yapının özgünlük değerini etkilemeden güncellenebilmesi sebebiyle Zincirlikuyu Mescidi için bu yöntem tercih edilmiştir.

Bunun sonucunda Zincirlikuyu Mescidi'nin bulunduğu konumda kalıntılarının korunarak sergilenmesi; sergi alanında mobil aplikasyonlarla, yapının tamamlanmış halinin ziyaretçilere gösterilmesi ve içinde gezebilme deneyiminin yaşanması amaçlanmıştır. Zincirlikuyu Mescidi'nin her türlü yoruma kapalı kalması, yeterli verilere ulaşılamadan ihya edilmesi sonucu özgünlük değerlerini yitirmesinin engellenmesi hedeflenmiştir. Eldeki kalıntıların ihyası sırasında zarar görmemeleri ve korunmaları da bu sayede gerçekleşmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıvar, A. , Arat, R. , Ateş, A. , Kafesoğlu, İ. , & Yazici, T. (1964). *İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 4, s.107-127), İstanbul: Istanbul Milli Eğitim Basımevi.

Ahmet Bâdi. (2000). *Riyâz-ı Belde-i Edirne–Edirne Şehri Bahçeleri–(Edirne Şehri Tarihi)*. Ratıp Kazancıgil (Çev.), s. 91.

Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon(*4. Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayın, s. 9-11, 28.

Ahunbay, Z. (2017). Mimar. İst: *Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) İçin Koşullar*, 60, s. 32-35.

Ahunbay, Z. (2019). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s. 163-170.

Alioğlu, E. F. (2013). Rekonstrüksiyon ya da yeniden yapma, hangi yapı için? Taksim topçu kışlası için bir değerlendirme, s. 2, 8.

Aoc. 15 Ocak 2022 tarihinde https://www.aoc.gov.tr/Portal/Geziyerlerimiz/ataturk-evi/36adresinden erişildi.

Archiwum.thenews.(2013). 03 Eylül 2021 tarihinde http://archiwum.thenews.pl/1/9/Artykul//141697.Warsaw-Old-Town-marks-60-years-since-phonenixlike-reconstruction adresinden erişildi.

Arkitera. (2018). 11 Aralık 2021 tarihinde https://www.arkitera.com/haber/antik-kiliseye-hayat-veren-tel-orgu/adresinden erişildi.

Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız: neyi, niçin, nasıl korumalıyız?*. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s. 22.

Ayverdi, E. H. (1989). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri-III*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, s. 785-787.

Baykal, B. S. (1993). *Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar. Edirne'nin, 600*, s. 179-195.

Bayrakal, S. (2001). *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler,* Ankara: Sistem Ofset, s: 67-71,131-134,135-139.

Bosnahersek.(2013). 03 Eylül 2021 tarihinde http://www.bosnahersek.ba/mostar-koprusu-tarihte-bugun/adresinden erişildi.

Bosnahersek. 03 Eylül 2021 tarihinde http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/gezilecek-yerler/mostar/adresinden erişildi.

Bülbül, A., İsmail, S. H., & Çetin, R. (2017). Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi: *Halep Minarelerinin Rekonstrüksiyonu için Alternatif Yaklaşım*, *32*(3), s.165-174.

Dinçer, İ., & Akın, O. (1994). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı*, İstanbul: 2. Kentsel Koruma Yenileme Ve Uygulama Kollokyumu, s. 127-131.

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2021, Arşiv. Edirne Webgis. (2021).

Erder, C.(2018). *Tarihi Çevre Algısı* (1. Baskı), İstanbul: Yem Yayın, s. 31, 274,275.

Ersen, A. (2011). Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi: *Cesare Brandi 1906-1988 ve Restorasyon Teorisi*, (7), s. 3-11.

Ersen, A. (2014). Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi: *Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma Tarihi ve Rekonstrüksiyon Üzerine Düşünceler*, (12), s. 3-25.

FranklinCourt. (2021, 08 Nisan).Wikipedia, TheFree Encyclopedia içinde. 10 Ekim 2021 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Franklin_Court#/media/File:Independence_National_Historical_Park-064.jpg adresinden erişildi.

Gökbilgin, M.T. (1994). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: *Edirne* (Cilt.10, s. 425-431), İstanbul.

Gutierrez, D., Seron, F. J., Magallon, J. A., Sobreviela, E. J., & Latorre, P. (2004). Archaeological and cultural heritage: bringing life to an unearthed Muslim suburb in an immersive environment. *Journal of cultural heritage*, *5*(1), s. 63-74.

Gutschow, N. (1998). Quest for the original state: Reconstruction and restoration to an earlier state in Japanese conservation. *Hozon: Architectural and Urban Conservation in Japan,* s. 28-87.

Handan, A. Ş. (2019) Tasarım Enformatiği: *Saran Mimari Yazılım Ve Teknolojilerinin Kültürel Mirası Koruma Çalışmalarında Kullanımı,* 1(2), s. 92-106.

Harvey, J. (1972). *Conservation of buildings*, Londra.

Hasandedic, H., (1976) Nekoliko novih podataka o kamenom mostu u Konjicu. Most 7, s. 117-118

ICOMOS, 2013/a. (2013). "Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi". 05 Eylül 2021 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar adresinden alındı.

İnalcik, H. (1993). Edirne'nin fethi (1361). Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara, s. 137-160.

İqna.(2021). 03 Eylül 2021 tarihinde "Ferhad Paşa Cami" http://iqna.ir/tr/news/3473233/bosna-hersekte-tarihi-ferhad-pa%C5%9Fa-camiiadresinden erişildi.

Jokilehto, J. (2016). *Reconstruction in the world heritage context*, European Association for Architectural Education, Rome 28–31 October 2013.

KaiserWilhelm. Wikipedia, TheFree Encyclopedia içinde. 15 Ocak 2022 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Kaiser_Wilhelm_An%C4%B1t_Kilisesiadresinden erişildi.

Karakuş, S. E. (2018). *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789–1839)/Edirne under Ottoman rule (1789–1839).*

Kazancıgil, R. (1999). *Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi, 1300-1994*. Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi, s. 16-28

Kejanlı, T., Akın, C.& Yılmaz, A. (2007), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi: *Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*, *6*(19), s. 179-196

Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram Ve Uygulama*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, s. 24.

Konjic. (2016, 09 Şubat). Wikipedia, TheFree Encyclopedia içinde. 10 Ekim 2021 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Konjic,_Bosna-Hersekadresinden erişildi.

Köymen, E. (2014). *Mimari Ön Tasarım Sürecinde Eskizleri Gerçek Zamanlı 3b Modelleyen, Arttırılmış Gerçeklik Destekli Bir Yazılım Denemesi:"Sketchar*". Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, s. 64-70.

Lindsey Galloway (05 Mart 2018). 03 Eylül 2021 tarihinde https://www.bbc.com/travel/article/20180304-the-secrets-hiding-in-warsaw-the-paris-of-the-east adresinden erişildi.

Luciani, R. (1988). *Il restauro. Storia, teoria, tecniche, protagonisti*, Roma s. 30

Mager, T. (2016). Architecture reperformed: the politics of reconstruction. Routledge, USA, s. 12.

Mazlum, D. (2014). Mimarlık Dergisi: Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakış, 380, s. 72-77.

Meriç, R. M. (1963). Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul: Berksoy Matbaası, s. 439-536.

Nishioka, T. & J. Kohara (2016), The Building of Horyu-jiThe Technique and Wood that Made It Possible, Japan Publishing Industry Foundation for Culture s.10-12

Ölmez, Y. (2021). Edirne Belediyesi Kudeb Arşivi

Özbudak, E. (2011). *Erken Dönem Edirne Camilerinde Revak (Sinan Devrine Kadar)* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Özdeş, G. (1951). *Edirne İmar Planına Hazırlık Etüdü*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık

Peremeci, O. N. (1939). Edirne Tarihi, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu, s. 26-39.

Pugin, A. W. N. (1841*). Contrasts: Or, A Parallel Between the Noble Edifices of the Middle Ages, and Corresponding Buildings of the Present Day, Shewing the Present Decay of Taste* (s. 107). https://books.google.com.tr/books?id=jjdIAQAAIAAJ&ots=sneSLIe1Bo&dq=A.%20W.%20N.%20Pugin%20reconstruction&lr&hl=tr&pg=PA1#v=onepage&q&f=false

Resmi Gazete. (2005). 05 Eylül 2021 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050705-1.html adresinden erişildi.

Rheingold, H. (1991). *Virtual reality: exploring the brave new technologies*. Simon & Schuster Adult Publishing Group, New York.

Rıfat Osman (1999). *Edirne Evkâf-ı İslâmiyye Tarihi, Camiler ve Mescitler*, Sadeleştiren: Ülkü (Ayan) Özsoy, Ankara: T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s.92, 123,126.

Rıfat Osman (1920). *Edirne Rehnümâsı*, Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, s. 143.

Sarıtürk, B. & Şeker D.Z. (2017). Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*: SFM Tekniği ile 3B Obje Modellenmesinde Kullanılan Ticari ve Açık-Kaynak Kodlu Yazılımların Karşılaştırılması*, Özel Sayı, s.126-131.

Satay, D. (2010). *Etkileşimli Üç Boyutlu Sanal Çevrenin Oluşturulması Ve Mimarlıkta Kullanımı.*

Sav, M. (2007). Kültür İstanbul Özel Sayısı İl: *İsakapı (Esekapı-İbrahim Paşa-Manastır) Mescidi, 7*, s. 48-54.

Stanley-Price, N. (2009). *The reconstruction of ruins: principles and practice. AlisonRichmond ve Alison Bracker (Ed.),* Conservation: Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths, (s.32-46). Oxford: Elsevier.

Sürücü, O. (2017). *Sanal Gerçekliğin Kültürel Mirası Korumada Kullanımı. Salih Bozok Villası Örneği,* Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 36-38.

Tanyeli, U. (1979). Mimarlık Dergisi: *Korumanın İşlevi Üzerine Gözlemler, 1,* s. 31-34.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2020.Arşiv.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1989). Avrupa Mimari Mirası Korunması Sözleşmesi 05 Eylül 2021 tarihinde https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin- korunmasi-sozlesmesi.html adresinden erişildi.

Türkiye Kültür Portalı. 05 Eylül 2021 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecekyer/aspendosadresinden erişildi.

Türkiye Kültür Portalı. (2017). "Taşlık Mahmut Paşa Camii" 05 Eylül 2021 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/kulturenvanteri/taslik--mahmut-pasa--cami adresinden erişildi.

Usal, A. (2006). *Edirne Tarihi ve Kültürü,* Edirne: Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı, s. 119.

Vakıf Restorasyon Yıllığı,(2011). İstanbul, sayı 2, s. 91- 110.

Yarlıgaş, V. (2017). Mimar. İst: *Almanya'da Mimari Rekonstrüksiyona Bakış: Üç Dönem, Üç Örnek,* 60, s. 38-45.

Yakushiji. (2021). 11 Aralık 2021 tarihinde https://yakushiji.or.jp/adresinden erişildi.

Yerolympos A. (1996). *Urban Transformations in the Balkans (1820-1920*) Aspects of Balkan Town Planning and the Remaking of Thessaloniki, University Studio Press, Thessaloniki, s. 92.

ÖZGEÇMİŞ

Lise	2010-2014	Gaziosmanpaşa Anadolu Lisesi
Lisans	2014-2018	Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2018- 2022	Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı